

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ AFET YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ:
6 ŞUBAT DEPREMİ HATAY ÖRNEĞİ

Mehmet DURUEL

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN İNŞA VE GELİŞİMİNİ TETİKLEYEN KOŞULLAR
(1960 – 1966)

Erkan İNAN

ADİL DÜZEN KAVRAMI BAĞLAMINDA NECMETTİN ERBAKAN'IN DIŞ
POLİTİKA ANLAYIŞI

Fatih KELEŞ, Yıldırım TURAN

POLİTİKAYI YENİDEN DÜŞÜNMENİN BİR İMKÂNI OLARAK JACQUES
RANCIÈRE'DE POLİTİK ÖZNELEŞME

Sema Cevirici ATİLLA

International Journal of Political Studies

(Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi)

Ağustos / August 2023

Volume / Cilt 9

Issue / Sayı 2

p-ISSN: 2528-9969

e-ISSN: 2149-8539

*****

International Journal of Political Studies (IJPS) is an academical, periodic and refereed journal published on April, August, and December -three times in a year- by the Center of Political Economical and Social Research (PESA). The Journal publishes articles which are written in the discipline of social sciences like Public Administration, Political Sciences, International Relationships, Sociology, History, Philosophy, Psychology and Turkish Language. The Journal aims to help distribute, discuss and evaluate investigations and scientific studies by academicians, market and for those who are interested. The Journal is published on internet.

Permission to make digital or hard copies of part or all of the International Journal of Political Studies for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not distributed for profit or directional commercial advantage. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. Permission may be requested from the PESA Research and Publication Department.

Copyright © 2023 by PESA

No responsibility for the views expressed by authors and reviews in the International Journal of Political Studies is assumed by the editors or by the Publisher Center for Political, Economic and Social Research (PESA).

*****

Contact Editorial Office

Address: Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan-Sakarya/Türkiye

E-mail: politikarastirmalardergisi@gmail.com **Phone:** +905327695899

Fax: +902642956233

Published by: Center for Political, Economic and Social Research (PESA)

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (PESA)

www.pesa.org

International Journal of Political Studies (IJPS)

Published by PESA, On Behalf of PESA the Owner is

Fatih YARDIMCIOĞLU

Editors / Editörler

İsmail Ediz

Editorial Assistants / Editör Yardımcıları

Menderes Kurt

Nurbanu Bulgur

Typesetting /Dizin

Furkan FAYDALI

INTERNATIONAL ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Tim Jacoby (The University of Manchester, UK), **Prof. Dr. Tuncay Kardaş** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Necmettin Alkan** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Arif Bilgin** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Serdar Güleler** (Uludağ Üniversitesi), **Doç. Dr. Adrian Jones** (La Trobe University, AU), **Prof. Dr. Fatih Savaşan** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Ali Kabasakal** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Ali Balcı** (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Ahmet Ulusoy** (Beykent Üniversitesi), **Prof. Dr. Osman Pehlivan** (Karadeniz Teknik Üniversitesi), **Prof. Dr. Mehmet Asutay** (Durham University, UK), **Prof. Dr. Ramazan Erdağ** (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

REFeree BOARD / SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. İsmail Hira (Sakarya Üniversitesi), **Prof. Dr. Gökhan Tuncel** (İnönü Üniversitesi), **Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın** (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), **Prof. Dr. Serhat Baştan** (Manisa Celal Bayar Üniversitesi), **Doç. Dr. Gökçe Bayındır Goularas** (Yeditepe Üniversitesi), **Doç. Dr. Levent Yiğittepe** (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi), **Doç. Dr. Süleyman Dost** (Süleyman Demirel Üniversitesi), **Doç. Dr. İbrahim Efe** (Kilis 7 Aralık Üniversitesi), **Doç. Dr. Yavuz Yıldırım** (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi), **Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Arslan** (İstanbul Ticaret Üniversitesi), **Dr. Öğr. Üyesi Halil Çakır** (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi), **Dr. Öğr. Üyesi Ebru Gençalp** (Adnan Menderes Üniversitesi), **Dr. Arş. Gör. Ünal Tüysüz** (Sakarya Üniversitesi), **Dr. Öğr. Üyesi Dilek Keleş** (Ahi Evran Üniversitesi), **Dr. Arş. Gör. Ayla Akdoğan** (Sakarya Üniversitesi), **Dr. Arş. Gör. Didar Deniz Altinkaya** (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi'nin İndekslediği dizinler;

ASOS, Academia Social Science Index, DOAJ, Directory of Open Access Journals, Index Copernicus, ResearchBib, Citefactor

İÇİNDEKİLER

Makaleler

Sivil Toplum Kuruluşlarının Afet Yönetimindeki Rolü: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği (Araştırma Makalesi)

Mehmet DURUEL 1

Türkiye İşçi Partisi'nin İnşa ve Gelişimini Tetikleyen Koşullar (1960 – 1966) (Araştırma Makalesi)

Erkan İNAN 19

Adil Düzen Kavramı Bağlamında Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Anlayışı (Araştırma Makalesi)

Fatih KELEŞ, Yıldırım TURAN 35

Politikayı Yeniden Düşünmenin Bir İmkânı Olarak Jacques Rancière'de Politik Özneleşme (Araştırma Makalesi)

Sema Cevirici ATİLLA 51

CONTENTS

Articles

The Role of Non-Governmental Organizations in Disaster Management: The Case of Hatay, 6 February Earthquake (Research Article)

Mehmet DURUEL 1

The Conditions Triggering the Construction and Development of the Turkish Labour Party (1960 – 1966) (Research Article)

Erkan İNAN 19

Necmettin Erbakan’s Foreign Policy Understanding in The Context of the Just Order Concept (Research Article)

Fatih KELEŞ, Yıldırım TURAN 35

Political Subjectivization in Jacques Rancière as a Possibility to Rethink Politics (Research Article)

Sema Cevirici ATİLLA 51

Sivil Toplum Kuruluşlarının Afet Yönetimindeki Rolü: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği

Mehmet DURUEL¹

Özet

İnsan hayatının kaçınılmaz gerçeklerinden birisi de afetlerdir. Depremler de doğal afetler içerisinde yıkıcı etkisi en yüksek olan hadiselerin başında gelmektedir. Yol açtığı can kayıplarının yanı sıra maddi ve manevi hasarların telafisi son derece güçtür. Öngörülemez olması, risk azaltma ve toplumsal bilinç geliştirme ile dirençli kent inşasının geniş zaman ve yüksek maliyetler gerektirmesi depreme karşı önlem almayı önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Diğer yandan deprem hadisesinin yaşanması durumunda arama kurtarma faaliyetleri, acil sağlık hizmetleri, barınma, beslenme, ısınma ve giyim ile enkaz kaldırma faaliyetleri çok hızlı ve kapsamlı müdahaleyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle altın saatler olarak ifade edilen ilk 72 saat arama kurtarma faaliyetleri bakımından hayati öneme sahiptir. On bir ili, yüzbinlerce binayı, milyonlarca insanı doğrudan etkileyen 6 Şubat depremlerinde acil müdahale için devlet imkânlarının yetersiz kaldığı bir gerçektir. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki böylesi devasa bir felaket karşısında dünyada hiçbir devletin zamanında acil müdahalede bulunmasının imkânsızlığı da bir başka gerçektir. Bu nedenle kamu kaynaklarının yanı sıra ulusal ve uluslararası kurum ve Sivil Toplum Kuruluşları ile gönüllülerin de desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim depremin ilk gününden itibaren sivil toplum kuruluşları bölgeye hareket etmiş ve kendi faaliyet alanları ile ilgili depremzedeler destek olmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada Hatay bölgesinde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremde Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri ve depremden zarar gören bölge insanları için geliştirdikleri politika ve çözümler değerlendirilmiştir. Değerlendirme vaka analizine dayandırılmıştır. Bu kapsamda nitel araştırma tekniklerinden mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem ile sahadan doğrudan alınan bilgiler sistematik bir şekilde sınıflandırılmakta, doğruluk ve güvenilirliği test edildikten sonra işlenmektedir. Çalışmada deprem öncesi, deprem sonrası ve deprem sonrası süreçler olmak üzere üç aşama değerlendirilmeye alınmış ve tüm bu aşamalarda Sivil toplum kuruluşlarının deprem bölgesi olan Hatay'daki faaliyetleri, destek, deneyim ve öngörülerini tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Hatay, STK

The Role of Non-Governmental Organizations in Disaster Management: The Case of Hatay, 6 February Earthquake

Mehmet DURUEL¹

Abstract

One of the inevitable facts of human life is disasters. Earthquakes are one of the most devastating natural disasters. In addition to the loss of life it causes, it is extremely difficult to compensate for the material and moral damages. The fact that it is unpredictable, risk reduction, raising social awareness, and resilient city construction require large time and high costs, making it significantly difficult to take precautions against earthquakes. On the other hand, in case of an earthquake, search and rescue activities, emergency health services, shelter, nutrition, heating and clothing and debris removal activities necessitate a very fast and comprehensive response. Especially the first 72 hours, which are expressed as golden hours, are of vital importance in terms of search and rescue activities. It is a fact that the state facilities are insufficient for emergency response in the 6 February earthquakes that directly affected eleven provinces, hundreds of thousands of buildings and millions of people. However, it must be admitted that in the face of such a colossal disaster, the impossibility of any state in the world to intervene in a timely manner is another reality. For this reason, in addition to public resources, the support of national and international institutions, NGOs and volunteers was also needed. As a matter of fact, from the first day of the earthquake, non-governmental organizations moved to the region and tried to support the earthquake victims in their fields of activity. In this study, the activities of Non-Governmental Organizations in the earthquake that took place on February 6, 2023 in the Hatay region and the policies and solutions they developed for the people of the region who were damaged by the earthquake were evaluated. Evaluation is based on case analysis. In this context, the interview method, one of the qualitative research techniques, was preferred. With this method, the information obtained directly from the field is systematically classified and processed after testing its accuracy and reliability. In the study, three phases, namely pre-earthquake, post-earthquake and post-earthquake processes, were taken into consideration and all aspects of the activities, support, experience and predictions of non-governmental organizations in Hatay, the earthquake zone, were discussed at all these stages.

Keywords: Earthquake, Hatay, NGO

Giriş

Afetler, insanlık tarihinde sürekli varlığını hatırlatan olgulardır. Etkileri bakımından insan hayatında çok ciddi tesirler bırakma potansiyeline sahip olan afetlerin literatürde bir dizi sınıflaması yapılmaktadır. Doğal afetler, insan eliyle ya da insan eseri oluşan afetler ile endüstriyel afetler en çok başvurulan afet sınıflamalarının başında gelmektedir. Doğal afetler barındırdıkları riskler ve öngörülemeyen olma niteliklerinden dolayı diğer afet türlerine göre çok daha ciddi felaketlere sebep olabilmektedirler. Depremler bu anlamda ilk akla gelen doğal afet türlerinin başında gelmekte ve yıkıcılık unsuru diğer doğal afet türlerinden çok daha etkili olabilmektedir. Önlem alma ve risk azaltma bakımından da depremlerle ilgili tedbirler hem ciddi ve uzun zaman sürecine yayılmış bir politika önlemlerini hem de maliyeti yüksek yatırımları gerektirmektedir. Diğer yandan deprem hadisesi ile ilgili gerçekleştirilmesi planlanan ve uygulanan bireysel bilinç ve tedbirler de deprem anındaki panik ve korku nedeniyle gereği gibi uygulanmamaktadır. Depremlerle ilgili makro tedbirler ancak merkezi hükümetler ve yerel yönetimler tarafından toplumsal mutabakat ve katılım ile hayata geçirilebilmektedir. Ancak depremler meydana geldikten sonra acil kurtarma faaliyetleri, acil sağlık, barınma ve beslenme ile ilgili faaliyetler için sadece kamusal kaynakların düşünülmesi hizmetlerde aksamalara, yetersizliklere, gecikmelere ve bunların sonucu olarak telafisi imkânsız can ve mal kayıplara sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle depremlerde kamu kaynaklarının yanı sıra ve kamu koordinesinde sivil toplum kuruluşlarının, gönüllü hareketlerin ve bireysel girişimlerin de harekete geçirilmesi hayati derecede önemlidir.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), dünya genelinde özellikle çevre, eğitim, yoksulluk ve insan hakları gibi konularda faaliyet gösteren, kâr amacı gütmeyen sivil girişimlerdir. Kimi zaman “Sivil Toplum Örgütleri (STÖ), kimi zaman “Hükümet Dışı Örgütler (NGO/Non Government Organisation) şeklinde de isimlendirilmektedir. STK’lar bazı kaynaklarda “Üçüncü Sektör” olarak adlandırılmaktadır. Birinci sektörü hükümetler, ikinci sektörü özel girişimler, üçüncü sektör de gönüllü girişimler olarak STK’lar temsil etmektedir. Afetler esnasında da kritik görev ve hizmetler üstlenen STK’lara aslında tüm dünyada demokratikleşme sürecindeki gelişim ve ilerlemelerin ürünü olarak bakılmaktadır. Dünya çapında insan hakları savunuculuğu, yoksulluk ve çevre gibi ulusal hükümetleri aşan sorunların gündeme getirilmesi, çözümü için arayışlara gidilmesi, demokratik eylem ve söylemlerin geliştirilmesi ihtiyacı STK’ların gelişimi için zemin hazırlamıştır. Diğer yandan küreselleşme hareketleri, iletişim teknolojilerinde yaşanan pozitif gelişmeler, haberleşme ve örgütlenme olanaklarını çok daha kolaylaştırmış ve STK’ların işlevlerinin daha da yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. Öte yandan 1980’li yıllardan itibaren uygulanmakta olan özelleştirme hareketleri ile neo-liberal iktisat politikaları sosyal devleti zayıflatmıştır. Bu durum refah devleti prensipleri ile vatandaşlarına koruma sağlayan devlet fonksiyonlarını azaltmıştır. Devletin sosyal korumasından çıkan ve birçok alanda sıkıntı yaşayan insanların imdadına STK’lar ulaşmıştır. Yoksullukla mücadele, insan hakları ve kırılgan grupların (engelliler, göçmenler, yoksullar, kadınlar, çocuklar vs) desteklenmesi gibi birçok alanda STK’lar bir anlamda devletin boşalttığı alanı doldurmuşlardır.

STK’ların doğal afetlerde de önemli işlevler üstlendiği bilinmektedir. 6 Şubat 2023’te gerçekleşen ve “Asrın Felaketi” olarak isimlendirilen depremlerde STK’lar ilk andan itibaren faaliyete girmiş ve birçok alanda destek sağlamaya çalışmışlardır. Bu çalışmada 6 Şubat depremlerinde STK’ların gerçekleştirdiği faaliyet ve destekler irdelenmektedir. Ayrıca deprem sonrasında afet bölgesinde yaşanan zorluklar, sıkıntılar ile dayanışma ve birlikte yara sarma süreçleri STK temsilci ve gönüllülerinin bakışı ile ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Çalışma tamamen saha verilerine dayanmaktadır. Afet Bölgesi Antakya’da farklı alanlarda faaliyet gösteren ve ülkenin değişik bölgelerinden gelen 48 STK temsilcisi ile görüşülmüş, bunlardan 22 görüşme çalışmaya dahil edilmiştir. Saha bulguları üç tema şeklinde analiz edilmiştir. İlk tema deprem tecrübesine ilişkin bulguların yer aldığı “Gönüllülük ve Toplumsal Destek” olmuştur. Bu temada deprem anının öğrenilmesi ve harekete geçiş ile karşılaşılan manzaraya ilişkin değerlendirmelerin yanı sıra Hatay’a geliş süreci betimlenmektedir. İkinci tema deprem bölgesindeki faaliyet sürecine ilişkin bulguları kapsayan “Sıcak Müdahale” temasıdır. Bu temada STK’ların deprem bölgesinde gerçekleştirdikleri faaliyetler, zorluklar, deneyimler irdelenmekte, maddi ve manevi kayıplar ile sebepleri konusundaki değerlendirmelere yer verilmektedir. Üçüncü tema deprem bölgesinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin öngörülerini içeren “Geleceğe İlişkin Beklentiler” teması olmuştur. Bu kapsamda yaraların sarılması, afet bölgesinde risklerin minimize edilmesi ve deprem dirençli kentler inşası noktasında STK’ların tespit ve değerlendirmelerine yer verilmiştir.

STK Tanım ve Kapsamı Dünyada ve Türkiye’de STK Gelişimi

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), toplumun farklı alanlarında faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Genel olarak sivil toplum terimi, birey ya da grupların toplumsal çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirdiği her türlü faaliyette ifadesini bulmaktadır (Şahin ve Öztürk, 2011). Bu kuruluşlar, çevre koruması, insan hakları, eğitim, sağlık, yoksullukla mücadele gibi çeşitli konularda çalışmalar yapmaktadırlar. STK'lar, yasal bir çerçevede içinde, devletten bağımsız, yalnızca gönüllülük esasına dayalı, kamu yararına hareket eden ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardır (Özdemir vd., 2009). Sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, birçok faktörün etkisi altında gerçekleşmektedir. Öncelikle, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, STK'ların daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. İnternet ve sosyal medya, sivil toplum kuruluşlarına etkili bir şekilde seslerini duyurma ve faaliyetlerini tanıtmaya imkân sunmaktadır. Ayrıca, demokratikleşme süreçleri ve insan hakları bilincinin artması da sivil toplum kuruluşlarının gelişimini desteklemektedir. Birçok ülkede, sivil toplum kuruluşlarına katılım ve ifade özgürlüğü konusunda daha fazla destek sağlanmıştır. Bu da STK'ların toplumun ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmesine olanak tanımaktadır.

Son dönemlerde sivil toplum kuruluşlarının etkinliği ve önemi giderek daha fazla fark edilmektedir. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak çözüm odaklı projeler gerçekleştirmekte ve toplumsal sorunlara çözüm bulmada onların rolünü takdir etmektedir. Bu kuruluşlar, toplumsal dönüşüm ve iyileştirme süreçlerinde önemli bir rol oynamakta ve toplumun genel refahına katkıda bulunmaktadırlar. Afetlerde ekonomik, sosyal veya psikolojik olarak zarar görmüş toplumlarda STK'lar kritik öneme sahip işlevler görmektedirler. Özellikle ulusal ve uluslararası düzeyde, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak, doğal afetlerin etki ve zararlarını azaltmak, doğal afetlerle mücadele etmek ve müdahale etmek için STK'lar kurulmuştur. Bu nedenle, ülkelerin afetlere müdahale edemediği durumlarda, uluslararası sivil toplum kuruluşlarına yardım ekipleri ile müdahaleye katılma izni verilmelidir (Genç, 2021).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi son yıllarda önemli bir ivme kazanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, demokratikleşme süreci ve insan hakları alanındaki gelişmelerle birlikte daha da güçlenmiştir. Öncelikle, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Çevre, insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları, eğitim, sağlık, kültür ve sanat gibi birçok farklı alanda faaliyet gösteren STK'lar kurulmuştur. Bu kuruluşlar, toplumun çeşitli sorunlarına çözüm bulma, kamuoyunu bilinçlendirme ve politika değişikliklerini teşvik etme gibi amaçlarla çalışmaktadırlar. Ayrıca, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini artırmıştır. İnternet, sosyal medya ve diğer dijital platformlar, STK'ların daha geniş kitlelere ulaşmasını ve bilinç oluşturmalarını sağlamaktadır. Bu sayede, sivil toplum kuruluşları, hızla büyüyen bir destekçi ağı oluşturabilmekte ve hedeflerine daha etkili bir şekilde ulaşabilmektedirler. Bunun yanı sıra, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına yönelik hükümetin ve diğer paydaşların desteği de artmıştır. Hükümet, sivil toplum kuruluşlarının toplumun refahı için önemli bir rol oynadığını kabul etmekte ve onlarla iş birliği yapmaktadır. Bu iş birliği, kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında sivil toplumun katılımını teşvik eden bir ortamın oluşmasına yardımcı olmaktadır.

Genel olarak, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi olumlu bir yönde ilerlemektedir. Bu kuruluşlar, toplumsal değişim ve iyileştirme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır ve Türkiye’nin demokratikleşme ve toplumsal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktadır. Ancak, daha fazla destek, iş birliği ve düzenleyici reformlarla sivil toplumun daha da güçlenmesi ve etkinliğinin artması sağlanabilir. Birincisi, Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, sosyal yardım ve insani yardım alanında da büyük bir rol oynamaktadır. Özellikle doğal afetler, mülteci krizi ve diğer acil durumlara karşı karşıya kalındığında, sivil toplum kuruluşları hızla harekete geçerek yardım faaliyetlerini yürütmekte ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bu sayede, devletin yanı sıra sivil toplumun da toplumsal dayanışma ve yardımlaşma süreçlerine katkıda bulunduğu görülmektedir. İkinci olarak, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları demokrasi ve insan hakları konularında da önemli bir rol oynamaktadırlar. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, adil yargı ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konulara odaklanan STK'lar, hükümeti denetlemek, politika değişiklikleri için baskı yapmak ve insan haklarını korumak için çaba harcamaktadırlar. Bu kuruluşlar, demokratik değerlerin güçlenmesi ve toplumun çeşitli kesimlerinin haklarının savunulması için önemli bir güç oluşturmaktadırlar. Son olarak, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, gençler ve kadınlar arasında artan katılım ve liderlikle desteklenmektedir. Gençlik dernekleri, öğrenci kulüpleri ve genç girişimcilerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşları, gençlerin toplumsal sorunlara duyarlılığını artırmakta ve onların aktif bir şekilde toplumsal

değişime katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Benzer şekilde, kadın hakları odaklı STK'lar, kadınların güçlenmesi, eşitlik ve cinsiyet tabanlı şiddetle mücadele gibi konularda önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, toplumun çeşitli alanlarındaki sorunlara çözüm bulma, demokrasiyi güçlendirme ve insan haklarını savunma konularında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşların etkinliğinin artırılması ve desteklenmesi, Türkiye'nin demokratik ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunacaktır.

Afet / Afet Yönetimi Kavramı

Literatürde “afet” kavramının birçok tanımını bulmak mümkündür. Kökeni Arapça olan afet terimi, yıkım, huzursuzluk, büyük felaket anlamlarına gelmektedir (Gündüz:2009). Afet, doğal, teknolojik veya insana bağlı sebeplerle meydana gelen olağanüstü ve ani bir durumdur. Bir toplumun tamamını veya belirli kesimlerini kapsayan sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplara neden olan, olağan düzeni ve insan yaşamını bozan veya durduran, toplumun baş edemediği doğa veya insan kaynaklı olaylar afet olarak nitelendirilmektedir (AFAD, 2014). Afetler, can ve mal kaybına, çevresel tahribata ve toplumun normal yaşam düzenini bozan ciddi etkilere yol açabilmektedir. Aynı zamanda afetler, normal yaşam tarzlarını bozan ve barınma, yiyecek, giyecek, tıbbi bakım ve sosyal yardım ihtiyaçları yaratan olayları içermektedir (Carter, 2008). Birçok sınıflamaya tabi tutulsa da afetlerin nedenlerine göre sınıflandırılması en çok itibar edilen sınıflama şeklidir. Buna göre doğal afetler arasında depremler, tsunamiler, fırtınalar, sel, yangın, volkanik patlamalar ve kuraklık gibi olaylar yer alırken, teknolojik afetler arasında sanayi kazaları, nükleer sızıntılar ve kaza sonucu meydana gelen olaylar sayılabilmektedir. İnsana bağlı afetler ise terör saldırıları, savaşlar, iç çatışmalar ve insan kaynaklı çevre felaketleri gibi durumlardır. Afetler, toplumların dayanıklılığını ve afet yönetimi sistemlerinin etkinliğini test etmekte ve afetlerle başa çıkmak için planlama, hazırlık ve müdahale süreçlerini gerektirmektedir. Sivil toplum, kriz yönetiminin hemen her aşamasında ana aktörlerden biridir. Afet yönetiminde özel önem verilen "sivil toplum", STK'ları, gönüllüleri, dini cemaatleri, devlet-dışı bireyleri, düşünce kuruluşlarını, kanaat önderlerini, akademisyenler ve aktivistleri ifade etmektedir (Özerdem ve Jacoby, 2006). Bu aktörlerin afetler esnasında yönetimde şeffaflık sağlamak, hükümete alternatif politikalar sunmak (Osa, 2013), yerel afet planlaması, gerçek ihtiyaç ve önceliklerinin tespiti (Maskrey, 1989; Lassa, 2018) konularında etkin olduğu ileri sürülmektedir. Afetlere merkezi veya yerel yönetim tarafından müdahale edilmesine ek olarak, STK'lar, platformlar ve gönüllü vatandaşların katkısı kritik bir öneme sahiptir. Çünkü afet yönetimine yönelik mevcut bütünsel yaklaşımın çıktılarında biri toplum temelli afet yönetimidir. Bu yaklaşım, afet öncesi ve sonrası toplumun her bir yerel bileşenini bilinçlendirmeyi ve afetlerle mücadelede risk azaltma aşamasından iyileştirme aşamasına kadar öncülük etmeyi içermektedir (Luna, 2014).

Afet yönetimi, afetlerin oluşumundan önce, sırasında ve sonrasında insanların ve toplumun hayatını, mal varlığını, çevreyi ve ekonomiyi korumak, afet etkilerini en aza indirmek ve afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için planlama, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini içeren bir disiplindir. Marmara Depremi, Türkiye'nin afet yönetimi ve afetlerle ilgili farkındalık, görünüm, politika oluşturma ve bilimsel çalışmalar yürütmesi açısından bir milat niteliğindedir (Gavrilis, 2001). Marmara Depremi orta ve uzun vadede bütünsel bir afet yönetimi algısını doğurmasının yanında devletin afete müdahalede konusundaki “yetersizliğini” ve doğal bir afetin sosyal bir afete dönüşümünü de göstermiştir (Ertan, 2020). Afet yönetimi uzun vadeli afet dayanıklılığı oluşturmak için hem afet riskinin azaltılmasını hem de risk yönetimini amaçlayan önlemleri içermektedir (Benson, 2016). Deprem, doğal afetlerin en yıkıcı ve öngörülemeyenlerinden biridir ve afet yönetimi açısından özel bir öneme sahiptir. Depremler, aniden meydana gelebilmekte ve büyük hasara, can kaybına ve altyapıda ciddi tahribata yol açabilmektedir. Depremde afet yönetiminin temel aşamalarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Lassa, 2018):

- Risk Analizi ve Planlama: Deprem riski taşıyan bölgelerde, afet yönetimi otoriteleri, bilimsel verilere dayalı olarak risk analizi yaparlar. Bu analiz, deprem olasılığı, yerel yapı stoku, nüfus yoğunluğu ve diğer faktörleri içerir. Bu bilgilerle afet planları oluşturulur ve acil durum senaryoları geliştirilir.
- Deprem Öncesi Hazırlık: Depremlere karşı hazırlık, afet yönetiminin önemli bir parçasıdır. Topluluklar ve kuruluşlar, depremlerle başa çıkmak için acil durum planları yaparlar, deprem sırasında neler yapılacağına dair tatbikatlar düzenler ve halkı deprem konusunda bilinçlendirirler.

- Erken Uyarı ve İletişim: Depremden önce ve sırasında hızlı ve etkin iletişim, afet yönetiminin başarısı için kritiktir. Erken uyarı sistemleri, depremleri önceden tespit etmek ve halka uygun şekilde duyurmak için kullanılır. Ayrıca, haberleşme kanalları afet sırasında koordinasyon ve yardım dağıtımı için önemlidir.
- Acil Müdahale: Deprem anında, acil durum ekipleri hızlı ve etkin müdahale yaparlar. Kurtarma ekipleri, itfaiye, sağlık hizmetleri ve diğer yardım kuruluşları, enkaz altında kalanları kurtarmak, yaralılara tıbbi yardım sağlamak ve temel ihtiyaçları karşılamak için görev alırlar.
- Hasar Tespiti ve İyileştirme: Deprem sonrasında, hasar tespiti yapılır ve zarar gören altyapıların onarımı için çalışmalar başlatılır. Barınma ihtiyacı olanlar için geçici barınaklar sağlanır ve toplumun normal hayata dönüşü için iyileştirme ve rekonstrüksiyon çalışmaları yapılır.
- Psiko-sosyal Destek: Depremler, insanlar üzerinde büyük psikolojik etkilere neden olabilir. Bu nedenle, depremedelere ve topluluğa psiko-sosyal destek sağlamak önemlidir. Ruh sağlığı profesyonelleri, travmayı atlatma ve normal hayata dönme sürecinde yardımcı olurlar.

Afete hazırlık ve müdahale karmaşık bir görevdir ve bu kapsamda politika geliştirme en uygun ve gerçekçi bir seçenek olarak değerlendirilmektedir (Atkinson ve Curnin, 2020). Depremde afet yönetimi, hızlı, koordineli ve kapsamlı bir çaba gerektirmektedir. Bilimsel verilere dayalı planlama, hazırlık, halkın bilinçlendirilmesi ve güçlü bir iletişim altyapısı, depremlerle başa çıkma sürecinde etkin bir rol oynamaktadır. Afet yönetiminin farklı aşamalarında kalkınma odaklı afet azaltma önlemleri; kurtarma ve rehabilitasyona yanıt verme dahil, destek ve savunmada bilinçli olarak kullanılmalıdır (Bhatt, 2002). Bu şekilde, depremlerin etkileri en aza indirilmekte ve toplulukların dayanıklılığı artırılmaktadır. Afet yönetimi, afetlerin etkilerini en aza indirmek için bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. İyi planlama, erken uyarı sistemleri, hızlı ve etkin müdahale, toplum katılımı ve uluslararası iş birliği afet yönetiminin başarılı olması için önemli unsurlardır. Ayrıca, afetlerin önlenmesi ve toplumların dayanıklılığını artırmak için uzun vadeli önlemler de alınmalıdır. Afet yönetimi, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, insani yardım kuruluşları, yerel topluluklar ve uluslararası organizasyonlar arasında iş birliği gerektiren bir süreçtir. Amacı, afetlerin etkilerini en aza indirmek, toplumları dayanıklı hale getirmek ve afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamaktır (Atkinson ve Curnin, 2020).

STK'ların Afet Yönetimindeki Katkıları

Afetler, toplumsal kırılabilirlikleri artırabilmekte ve hak ihlallerine zemin oluşturabilmektedir. Eşitsizlikler, gelir dağılımı adaletsizlikleri ve erişim sorunları, afetzedeler arasında adaletsiz bir etkilenme ve yardıma erişim sağlama sürecine yol açabilmektedir. Bazı topluluklar, etnik veya dini azınlıklar, göçmenler, engelliler, kadınlar ve çocuklar gibi gruplar afetlerde daha fazla risk altındadır. Sosyal dışlanma, bu grupların afetlerde korunmasız duruma gelmesine ve hak ihlallerine maruz kalmasına yol açabilmektedir. Afetler, insanların korunmasız hale geldiği, hukuki sistemlerin zayıfladığı ve toplumsal düzenin bozulduğu ortamları yaratabilmektedir. Bu durum, şiddet, cinsel istismar, insan kaçakçılığı, sömürü ve diğer insan hakları ihlallerinin artmasına neden olabilmektedir. Büyük ölçekli afetler, insanların evlerini terk etmelerine, yerinden edilmelerine ve göç etmelerine neden olabilmektedir (Bhatt, 2002). Göç ve yerinden edilme süreçlerinde, insan haklarına saygı gösterilmesi, insanların güvenli bir şekilde yerleştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması önemlidir.

Afet durumunda, hukuki sistemler ve mekanizmalar genellikle zayıflamakta veya etkilenmektedir. Bu durum, insanların haklarının korunmasında zorluklar yaratabilmekte ve hak ihlallerini artırabilmektedir. Koruyucu tedbirlerin alınması, kırılabilir grupların ihtiyaçlarının öne çıkarılması, ayrımcılığın önlenmesi ve adil bir yardım dağıtımının sağlanması bu süreçte kritik değere sahiptir. Ayrıca, insan haklarının korunması ve önlenmesi için hükümetler, sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar ve toplumun tüm kesimleri arasında işbirliği ve koordinasyon önemlidir. STK'lar toplumun tüm kesimleri ile yakın ilişkiler kurdukları ve devlet bürokrasinin formel yapısından uzak olduğu için toplum katılımını teşvik konusunda kamu kurumlarına göre çok daha avantajlıdır (Mondal vd.i 2015). İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II toplantıları, Türkiye'de doğal afet yönetimi alanında çalışan STK'ların gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle 1999 yılında Marmara bölgesinde meydana gelen depremlerden sonra STK'lar aktif olarak sürece katkı sunmaya başlamışlardır (Kayasü, 2007).

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), afet yönetiminde ve afetlere karşı mücadelede değerli katkılarda bulunmaktadır. STK'lar, hükümetler ve uluslararası yardım kuruluşlarıyla iş birliği içinde afet yönetimine yönelik çeşitli faaliyetler yürütmektedirler. STK'lar, afet dönemlerinde müdahale ve

kurtarma sürecinin kilit aktörlerinden biri olmuşlardır. Araştırmalar, STK'ların afet müdahalesi sırasında destek olma işlevine sahip olmalarının yanı sıra zararı azaltma, hazırlık ve iyileştirme safhalarında da son derece etkili olduklarını ortaya koymaktadır (Grogg, 2016). STK'ların afet yönetimindeki rollerinden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Acil Durum Müdahalesi: Afetlerin hemen ardından STK'lar, acil yardım ve temel ihtiyaçların karşılanması için harekete geçerler. Yiyecek, su, barınma, tıbbi malzemeler ve diğer acil yardım malzemelerini dağıtarak afetzedelere destek sağlarlar.
- Risk Azaltma ve Hazırlık: STK'lar, toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak için farkındalık kampanyaları düzenler ve eğitim faaliyetleri yürütürler (Kadioğlu, 2008). Afet planlaması ve acil durum tatbikatları düzenleyerek toplulukların afetlere karşı daha dayanıklı hale gelmelerine yardımcı olurlar.
- Koordinasyon ve Yardım Dağıtım: STK'lar, afet yönetimi sürecinde diğer kuruluşlarla koordineli çalışarak yardım dağıtımını etkin bir şekilde gerçekleştirirler. Hükümet ve diğer insani yardım kuruluşlarıyla iş birliği yaparak afet bölgelerine ulaşarak ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırırlar.
- Psiko-sosyal Destek: Afetzedelerin psikolojik olarak desteklenmesi önemlidir (Kadioğlu, 2005). STK'lar, afetlerin yarattığı stres, travma ve kayıpların başa çıkma konusunda psiko-sosyal destek sağlayarak ruh sağlığını korumaya yardımcı olurlar.
- Afet Sonrası İyileştirme ve Rekonstrüksiyon: Afet sonrası STK'lar, zarar gören altyapıların onarımı, barınma ihtiyaçlarının karşılanması ve toplulukların normal hayata dönüşünü desteklemek için iyileştirme ve rekonstrüksiyon çalışmaları yaparlar.
- Savunuculuk ve Farkındalık: STK'lar, afetlerin neden olduğu zorlukları ve ihtiyaçları kamuoyuna duyurarak, hükümetler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde afet yönetimi konusunda daha iyi politika ve uygulamaların oluşturulmasını sağlarlar.

STK'ların afet yönetimindeki rolü, toplumun afetlere karşı daha dayanıklı hale gelmesine ve etkili müdahalelerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, STK'lar afet yönetimi süreçlerinde önemli paydaşlar olarak kabul edilirler ve toplumun refahını korumada önemli bir rol oynarlar.

Hatay Depreminde STK Araştırması

Metodoloji, Araştırma Deseni: Vaka Çalışması

Nitel araştırma yöntemi, derinlemesine anlayış ve kapsamlı bir analiz sağlamak için niteliksel verilere dayalı olarak gerçekleştirilen bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntem, araştırılan olguyu ve katılımcıların deneyimlerini daha iyi anlamak, algılamalarını keşfetmek ve karmaşık sosyal süreçleri anlamak için kullanılmaktadır. Araştırma ile bir sorunun anlaşılması, açıklığa kavuşturulması amaçlandığında nitel araştırma yöntemi tercih edilmektedir (Creswell, 2015). Nitel araştırma yöntemi, daha derin bir anlayış ve açıklama sağlayan, yeni kavram ve kuramlar geliştiren, toplumsal süreçleri ve deneyimleri kuşatan değerli bir araştırma yaklaşımıdır. Nitel araştırmanın temel amacı, katılımcıların sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini ve nasıl yorumladıklarını incelemektir (Merriam, 2009). Bu çalışmada nitel yöntem, vaka çalışması veya durum çalışması yöntemi tercih edilmiştir. Durum çalışması, bir olayın, olgunun veya fikrin doğal bağlamı ve ortamında derinlemesine incelenmesidir. Amaç, olayın hem bütünlüğünü hem de birliğini korumaktır (Hancock ve Algozzine; 2006; Yin, 2002). Her araştırma yönteminin kendi üstün yönleri ve zayıf yönleri vardır. Araştırma sorusu ve hedeflerine bağlı olarak, mülakatlar veya diğer nitel araştırma yöntemleri tercih edilebilmektedir. Araştırmacılar, yöntem seçiminde bu üstün ve zayıf yönleri dikkate almalı ve araştırma sürecini bu çerçevede tasarlamalıdır. Geçerli ve etkili bir durum çalışması yapabilmek için seçilen durumu benzersiz kılan bazı unsurların olması gerekmektedir. Bir durum çalışmasının dört temel özelliği vardır; Bunalar, olayın sınırları, olayın ne olduğu, olayın odağı ve olayın doğal ortamında gözlemlenebilir olmasıdır (Punch, 2005). Bu bağlamda çalışmadaki *vakayı* 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli olarak 9 saat arayla gerçekleşen iki deprem ve sonrasındaki yaşananlar oluşturmaktadır. Çalışmanın sahası Hatay ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada vakanın özneli depremde Hatay bölgesinde faaliyet gösteren STK temsilci ve gönüllüleridir. Odak noktası ise STK temsilcilerinin deprem bölgesi Hatay'da gerçekleştirdikleri faaliyetler, gözlemler, deneyimler ve geleceğe ilişkin öngörülerdir.

Araştırmanın Temel Problematiği ve Araştırma Soruları

Afet sonrası saha araştırmalarında mülakat yöntemi, birçok avantaja sahiptir. Mülakatlar, afetzedelerin deneyimlerini, duygusal tepkilerini ve ihtiyaçlarını daha derinlemesine anlamaya olanak sağlamaktadır. Bireylerin yaşadıkları travmaları, kayıpları ve süreçteki deneyimlerini detaylı bir şekilde ifade etmelerine imkân vermektedir. Mülakatlar, araştırmacının soruları ve konuları esnek bir şekilde uyarlayabilmesini sağlamaktadır. Afetzedelerin önceliklerine ve ifade etmek istedikleri konulara göre sorular yönlendirilebilmektedir. Bu durum, araştırmacının daha geniş bir anlayış elde etmesine yardımcı olmaktadır. Mülakatlar, afetzedelerle doğrudan etkileşim kurulmasını sağlamaktadır. Bu yolla araştırmacıların katılımcılara duygusal destek sağlamasına ve onların deneyimlerini paylaşmasına olanak tanınmaktadır. Katılımcılar, bu süreçte anlatma ve ifade etme fırsatı bulduklarından dolayı rahatlama ve iyileşme sürecine katkıda bulunulabilmektedir. Mülakatlar, afetin etkilerini ve ihtiyaçları hızlı bir şekilde anlamak için kullanışlıdır. Araştırmacılar, afetzedelerle doğrudan etkileşime geçerek güncel bilgilere erişebilmekte ve hızlıca tepki verebilmektedirler. Bu durum, afet sonrası müdahale ve yardım süreçlerinin daha etkin bir şekilde planlanmasını sağlamaktadır. Mülakatlar, katılımcıların deneyimlerine odaklanmakta ve onların sesini duymaya önem vermektedir. Böylelikle afetzedelerin ihtiyaçlarını ve perspektiflerini daha iyi anlamaya yönelik bir yaklaşımı teşvik edilmektedir. Mülakat yoluyla katılımcıların ifade etmek istedikleri konulara ve detaylara önem verilmekte afetin etkilediği bağlamı ve karmaşıklığı daha iyi anlamaya yardımcı olunabilmektedir. Sonuçta araştırmacılar, afetzedelerin deneyimlerini belirli bir sosyal, kültürel veya coğrafi bağlamda ele alarak daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilmektedirler.

Nitel bir çalışmada araştırma soruları araştırmacının neyi öğrenmek istediği veya neyi anlamaya çalıştığını göstermektedir. Genellikle bir veya birkaç temel problem cümlesine onu yansıtacak birkaç alt problem cümlesi eşlik etmektedir. Bu çalışmanın iki temel problem cümlesi vardır. İlki, Hatay'da yaşanan deprem hadisesini STK'ların nasıl deneyimlediğidir. İkincisi ise depremi deneyimleyen STK temsilcilerinin ve gönüllülerin tespit ve ileriye dönük öngörüleridir. Bu iki temel problem cümlesi doğrultusunda çalışmanın alt problem cümleleri aşağıdaki gibidir:

Hatay'da 6 Şubat 2023 depremlerini deneyimleyen STK'lar;

- Afetleri ve bir afet olarak depremi nasıl anlamlandırmaktadır? Afetlere müdahale etmek onlar için ne anlam ifade etmektedir?
- Deprem sonrasındaki sosyal, sivil ve politik atmosferi nasıl yorumlamaktadır?
- Yaşanan maddi ve manevi kayıplarını nasıl anlamlandırmakta ve bu kayıplar karşısında ne gibi baş etme stratejileri önermektedirler?
- Afet bölesinde en çok hangi konularda zorluk yaşamış ve hangi konularda destek sağlamışlardır?

Veri Toplama Araçları ve Uygulama

Çalışmada araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucunda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir soru araştırmanın problem cümleleri ve teorik çerçevesi etrafında oluşturulmuştur. Etik kurul belgelerinin alınmasının ardından mülakat aşamasına geçilmiştir. Her bir mülakat ortalama olarak 35-40 dakika sürmüştür. Araştırmanın saha çalışması depremden yaklaşık dört ay sonra gerçekleştirilmiştir. Veriler çeşitlilik ve araştırmanın amacı bakımından yeterli doygunluğa ulaştığında görüşmeler sonlandırılmıştır. Buna göre toplam 48 görüşmeden 22 görüşme analize dâhil edilmiştir.

Örneklem Seçimi

Bu çalışmada amaçlı örneklem bağlamında Hatay'da deprem bölgesinde faaliyet gösteren STK temsilci ve gönüllüleri ile görüşülmüştür. Bunun sebeplerinden biri, depremin ilk anlarından itibaren harekete geçmeleri ve depremedelere destek olma noktasında harcadıkları olağan üstü çabalarıdır. İkinci bir sebep araştırmaya katılan tüm katılımcıların (STK temsilci ve gönüllüler) hem fiziksel hem de bilişsel olarak görüşme yapmaya uygun olmasıdır.

Veri Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizinin amacı, elde edilen verileri anlamak ve yorumlamaktır. Çalışmada Creswell (2013) tarafından önerilen tematik analiz kullanılmıştır. Bu bilinçle ham veriler toplanıp transkriptlere aktarıldıktan sonra görüşmelerin transkriptleri satır satır, paragraf paragraf okunarak ilk

indeksleme ve kodlama yapılmıştır. Buradan ilk temalara (anlamlara) ulaşılmıştır. Daha sonra ikinci adımda, ilk konular birbirine bağlanmakta ve bir üst konuya ulaşılmaktadır. Son olarak elde edilen tüm veriler yorumlanmıştır.

Saha Bulguları

Çalışma sahası olarak Hatay bölgesi seçilmiştir. Hatay'ın kadim bir yerleşim kültürü, medeniyet ve kentleşme deneyimine sahip olması, tarihsel olarak deprem afeti ile defalarca karşı karşıya kalmış olması ve nihayetinde 6 Şubat 2023 depreminde yıkımın en fazla yaşandığı, can kaybının en yüksek düzeylere gerçekleştiği-olması bu tercihte etkili olmuştur. Ayrıca bölgenin araştırmacılar için gözlem ve görüşme yapma olanağı sağlaması bakımından erişilebilir olması da saha seçiminde kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Sahada deprem sonrasında bölgedeki insanların çok büyük bir kesimi evlerinin dışında yaşamak zorunda kalmışlardır. Deprem bölgesi dışında ya da depremin göreceli olarak daha az etkili olduğu kırsal kesimlerde yakınları olanlar geçici olarak buralarda yaşamaya başlamışlardır. Bu şansa sahip olmayanlar ise ilk günlerde tamamen “Çadır Kentler”de, sonraki günlerde kısmen “Konteyner Kentler”de yaşamaya başlamışlardır. Çadır ve Konteyner kentler dışında bireysel alanlarda ferdi olarak çadır kurup yaşamını sürdürmeye gayret eden depremzedeler de söz konusu olmuştur.

Deprem bölgesinde yeni yaşam koşullarında depremzedelerin çokça sorunla karşılaştıkları gözlenmiş ve yapılan görüşmelerle de bu gözlemler teyit edilmiştir. Afetzedeler, deprem kaynaklı yaralanma, ezilme, deprem yıkıntılarının sebep olduğu tozlardan dolayı solunum problemleri ile kısmen uzuv kayıpları gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Depremin ilk günlerinde barınma, beslenme ve ısınma konularında ciddi sıkıntılar yaşansa da devlet kurumları ve STK'ların bölgeye gelmeye başlamasıyla bu sorunların tedrici olarak azaldığına tanıklık edilmiştir. Yine sağlık sorunu yaşayan depremzedelerin sürekli kullandıkları ilaçları bulamama, periyodik sağlık kontrollü ve tedaviye erişememe gibi sorunlar had safhada yaşanmıştır. Bunun yanında kullanılması elzem olan yürüteç, gözlük, şeker-tansiyon ölçüm aleti, tekerlekli sandalye vs. yaşlıların sıklıkla kullandığı sağlık gereçleri depremle birlikte göçük altında kalmış ve kullanılamaz duruma gelmiştir. Ancak sonraki süreçte gerek kamu kurumlarının gerekse STK'ların destekleriyle sahra hastaneleri, sahra eczaneleri kurulmuş depremzedelerin temel sağlık ihtiyaçların karşılanmaya çalışılmıştır. Bu konuda STK'ların son derece sorumlu bir anlayışla hareket ettikleri ve önemli destekler sağladıklarına tanık olunmuştur.

Bir başka husus depremzedelerin standart hijyen koşullarının çok uzağında şartlarda yaşamak zorunda kalmış olmasıdır. Sağlıklı ve temiz ev ortamını çadırlarda sağlamak maalesef mümkün olamamıştır. Çadır ve konteyner kentlerin önemli bir kısmında ortak tuvalet, ortak banyo gibi uygulamalar hayatı ciddi anlamda zorlaştırmıştır. Depremin ilk günlerinde mevsim şartları gereği soğuk havada yeterli ölçüde ısınma imkanı bulamayan depremzedelerin de olduğu ve yardımlardan gelen battaniyelerle ısınmaya çalıştıklarına tanık olunmuştur. Neyse ki zamanla havalar ısınmış ve bu durum sorun olmaktan çıkmıştır. Bu defa da çadır ve konteyner kent çevrelerinde aşırı sıcak hava, sinek ve haşerelerin sağlığı tehdit ettiği ve yoğun ilaçlama çalışmalarıyla bu sorunla başa çıkılmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Bu süreçte beslenmeden sağlığa, barınmadan giyime, eğitimden psiko-sosyal desteğe kadar onlarca ihtiyaç STK'lar tarafından karşılanmıştır. Halen bölgede bu hizmetleri belirli oranlarda ve şartlarda sunmaya çalışan çokça STK mevcuttur. Devam eden bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yer verildikten sonra elde edilen temalar bulguların alt başlıkları olarak sıralanmıştır. Bunlar; deprem bölgesine geçiş, deprem sonrası müdahale ile destek faaliyetleri ve ileriye yönelik tespit ve öngörüler olmak üzere toplam üç ana tema olarak ortaya çıkmıştır.

Demografik Özellikler

Saha çalışması kapsamında toplamda 48 kişi ile görüşülmüştür. Tekrara düşmeyen, araştırma kurallarına tamamen uyulan, kütleyi temsil niteliği yüksek mülakat çalışmaları seçilmiş ve araştırma, yaşları 21 ile 64 arasında değişen, 12 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplam 22 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların orta/yüksek eğitim ve sosyo-ekonomik yapıya sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların 13'ü Lisans, 3'ü Ön Lisans, 4'ü Lise mezunu iken 2'si Lisans Öğrencisidir. Dikkat çeken bir başka husus katılımcıların çok önemli bir kısmının genç-orta yaş aralığında bulunmasıdır. 22 katılımcının 18'i 20-40 yaş aralığındadır ki bu da %80'den fazla bir orana denk gelmektedir. Geldikleri gölgelere göre bakıldığında katılımcıların Türkiye'nin değişik illerinden gönüllü olarak Hatay'a geldikleri görülmektedir. En çok katılımcı 4 gönüllü ile Konya olmuştur. Konya Büyükşehir Belediyesinin ilk günden itibaren bölgede faaliyet göstermesi, birkaç etaptan oluşan Konteyner Kent kurması, Antakya

bölgesinin su şebekesinin yenilenmesi görevini üstlenmesi gibi faktörler Konyalı STK ve gönüllülerin bölgede daha etkin olması sonucunu etkilemiştir. Bir başka husus STK deneyim süresinde ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların 1 yıl – 14 yıl aralığında STK ve gönüllülük deneyimine sahip oldukları tespit edilmiştir. Kimi katılımcılar henüz öğrencilik yıllarında STK faaliyetlerin katılım göstermeye başlarken kimi katılımcıların çok daha ileri yaşlarda bu faaliyetlere ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tablo katılımcıların bazı demografik özelliklerini göstermektedir:

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim	Yaşanan Yer	STK Üyelik Süresi	STK Faaliyet Alanı	STK Faaliyet Bölgesi
K1	Erkek	26	Evli	Mali Müşavir	Lisans	Rize	2 Yıl	Kızılay Genel	Rize
K2	Erkek	35	Evli	Fabrika İşçisi	Lise	Adana	5 Yıl	AFAD/ Arama-Kurtarma	Türkiye
K3	Kadın	28	Bekar	Sağlık Çalışanı	Lisans	Muğla	3 Yıl	Sağlık	Muğla
K4	Erkek	25	Bekar	Hizmet Sektörü	Lisans	Konya	6 Yıl	Genel	Türkiye
K5	Kadın	26	Bekar	Öğretmen	Lisans	Konya	4 Yıl	Genel	Türkiye
K6	Kadın	39	Evli	Doktor	Lisans	Kocaeli	5 Yıl	Sağlık	Kocaeli
K7	Erkek	46	Evli	Tüccar	Lisans	Sakarya	13 Yıl	Genel/ Cihannüma Derneği	Türkiye/ Yurt Dışı
K8	Kadın	35	Bekar	Psikolog	Lisans	Balıkesir	7 Yıl	Sağlık	Türkiye
K9	Kadın	24	Bekar	ATT	Ön Lisans	Karaman	3 Yıl	Sağlık Kızılay /	Türkiye
K10	Kadın	33	Evli	Hemşire	Lisans	Karaman	6 Yıl	Sağlık Kızılay /	Türkiye
K11	Erkek	53	Evli	Mühendis	Lisans	Erzurum	14 Yıl	Genel / Deniz Feneri	Türkiye/ Yurt Dışı
K12	Kadın	26	Bekar	Öğretmen	Lisans	Antalya	4 Yıl	PDR	Türkiye
K13	Erkek	64	Evli	Emekli	Lise	Aksaray	11 Yıl	Gıda Temini	Türkiye
K14	Erkek	47	Evli	Doktor	Lisans	Bursa	12 Yıl	Sağlık	Türkiye
K15	Kadın	25	Bekar	Sosyal Hiz. Uzm	Ön Lisans	Yalova	2 Yıl	Sağlık	Türkiye
K16	Erkek	21	Bekar	Öğrenci / Kasiyer	Lisans/ Öğrenci	Konya	1 Yıl	Genel / IHH	Türkiye/ Yurt Dışı
K17	Kadın	22	Bekar	Tekniker	Ön Lisans	İstanbul	2 Yıl	AFAD/ Arama Kurtarma	Türkiye
K18	Kadın	36	Evli	Sosyal Hiz. Çalış	Lisans	Zonguldak	8 Yıl	Sosyal Çalışma	Türkiye
K19	Kadın	23	Bekar	Öğrenci	Lisans/ Öğrenci	Konya	2 Yıl	AHBAP /Genel	Türkiye
K20	Erkek	24	Bekar	Emlak Danışma	Lise	Kayseri	5 Yıl	AGD/Cansuyu Genel	Türkiye
K21	Kadın	23	Bekar	Hemşire	Lisans	Ankara	5 Yıl	AFAD Gönüllüsü	Türkiye
K22	Erkek	38	Evli	Aşçı	Lise	Manisa	12 Yıl	Arama Kurtarma/Gıda	Türkiye

Yukarıda demografik özellikleri ile meslekleri ve STK geçmişlerine dair bilgileri verilen katılımcılardan elde edilen temalar bir sonraki bölümde verilmiştir. Bu bölümde katılımcıların ifadeleri doğrudan verilir, tırnak işareti içerisinde yazılmıştır. Katılımcı ifadelerinden sonra yer alan parantezde ise katılımcı adı (K1, K2,...), cinsiyet (K/E) ve yaş kategorileri verilmiştir.

Deprem Tecrübesine İlişkin Bulgular: Gönüllülük ve Toplumsal Destek

Depreme ve afetlere karşı toplumsal destek ve gönüllülük zararların minimize edilmesi bakımından son derece önemlidir. Bu nedenle bu bölümde katılımcıların yaşanan afet öncesinde depreme dair bilgi ve farkındalık düzeyi ile afet anından itibaren haber alma, karar verme ile harekete geçme süreci,

karşılaşılan koşullar, zorluklar anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, deprem bölgesine gelmek kararı hangi motivasyonla verilmiş, depremin kaynağına, sebebine ve yaşanan yıkıma ilişkin neler söylenebilir, deprem öncesinde ne türden tedbir ve önlem alınabilir, yaşanan mekân ve yapının belirlenmesindeki temel dinamikler nelerdir ve son olarak deprem anında neler yapılmalıdır, gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Bu doğrultuda deprem tecrübesi sürecine ilişkin ana tema “*gönüllülük ve toplumsal destek*” şeklinde kategorileştirilmiştir. Bu tema derhal deprem bölgesine gelmek ve buradaki insanlara yardımcı olmak noktalarında ortaya çıkan gönüllülük ve destek olma arayışını öne çıkartmaktadır. Katılımcıların büyük bir kesimi depremi sosyal medyadan öğrenmiş ve yine sosyal medya mecralarında organize olarak harekete geçtiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların önemli bir oranının depreme ilişkin bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Bilgi ve tecrübenin olmamasına bağlı olarak da herhangi bir tedbir ve önlemin alınmadığı anlaşılmaktadır:

“Depremi sosyal medyadan öğrendim, ilk önce gruplara bakıp yardım edebileceğim bir yer var mı diye araştırdım. Aslında gelmeyi düşünmüyordum daha çok buradan yönetmeyi düşünüyordum yaptıklarımı. Ama orda da yardıma ihtiyaçları olduklarını öğrenince gitmeye karar verdim” (K4, E, 25)

“Uyandığında sosyal medya aracılığı ile öğrendim. Öncelikle yani biraz yanıfta olsa birilerine ulaşmaya çalıştım çünkü benimde yakınlarım vardı o illerde sonrasında ne yapabiliriz ne edebiliriz diye derneğimle birtakım görüşmeler yaptık, dernekle oturduk konuştuk nasıl yapabiliriz nasıl gidebiliriz diye belirli planlamalar projeler falan yapıldı. Kim gitsin kim kalsın kim orada ne yapabilir kimin kapasitesi neye yeter kim daha çok iletişime geçsin yani daha çok bu şekilde düşündük sonrasında gitmeye karar verdik” . (K19, K, 23)

Katılımcıların deprem bölgesinde 11 il içerisinde Hatay’ı tercih etmelerinin sebepleri arasında Hatay’ın bu iller içerisinde depremden en fazla etkilenen il olmasının etkili olduğu ifade edilmektedir. Kimi katılımcıların Hatay’da tanıdıklarının olmasını, kimi de daha önce Hatay’a gezi ve turistik amaçlarla geldiklerini ve Hatay’ı kültür ve medeniyetlerin beşiği olarak gördükleri için derhal buraya gelmek ve çalışmalar destek olmak istediklerini bildirmişlerdir:

“...aslında biz ilk yola çıktığımızda Adıyaman’a yola çıkmıştık. Fakat yoldayken iletişim problemlerinden dolayı çok hasarın nerde olduğu bilinmiyordu yolda giderken Maraş’a çevrildi yönümüz. Ben tır sorumlusu olarak gidiyordum. Daha sonradan Adana’ya yaklaştığımızda Hatay’ın çok büyük bir hasara uğradığını öğrendik ve oraya gittik.” (K4, E, 25)

“Daha önce bir tur şirketi ile Antakya’ya geziye gelmiştim. Tarihi ve egzotik bir kent. Müzesi, tarihi mekanları, hanları, cami ve kiliseleri ile adete medeniyet ve kütür harmanı bir şehir. Yemekleri efsane. İnsanları son derce kibar ve yardımsever. Depremi öğrendiğim anda tüm bu saydıklarım bir film şeridi gibi geçti gözümün önünden. İçim kıyıldı. İnsanlar mı üzülsem o tarihi mekanlara mı bilemedim. Bu duygular içerisinde karar vermem zor olmadı.” (K18, K, 36)

Deprem bölgesine ulaşım noktasında katılımcılar sıkıntı yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Özellikle depremin ilk günlerinde Türkiye’nin dört bir yanından destek için gelen STK ve kamu kuruluşları araçlarının yollarda oluşturdukları aşırı yoğunluk, Hatay bölgesine sadece Belen geçidinden geçilmesi ve alternatif güzergah olmaması, karayollarında deprem nedeniyle yer yer oluşan yarıklar ile Hatay Havalimanının hasar görmesi nedeniyle kullanım dışı kalması özellikle Antakya’ya ulaşımı zorlaştırmıştır. Tabi bu durum arama kurtarma ile yardım faaliyetlerinin önemli derecede aksaması ve gecikmesine sebep olmuştur. Arama kurtarmada kritik zamanların yaşandığı ve ilk 72 saatin hayati derecede önemli olduğu böyle bir ortamda ulaşım süresinin dört beş katına çıkması hem depremezdelere hem de depremezdelere destek olmak için bölgeye gelenleri sıkıntıya sokmuştur. Ancak depremin üçüncü ya da dördüncü günü ve daha sonraki süreçte bölgeye gelenler böyle bir sıkıntı ile karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

“...Ulaşım konusu bizim için çok kolay olmadı. Büyük sorunlar yaşadık.” (K22, E, 38).

“Ben depremin ikinci günü bölgeye gitmek için yola çıkmıştım, kara yolunu kullanan araçlar yüzünden Hatay'a ulaşmamız bayağı saatler aldı...” (K15, K, 25).

“... Yollarda yarıklar vardı onlarda kapatılmaya başlanmıştı...” (K11, K,53)

“...Hatay'a ulaşma konusunda yolda yoğun bir trafik vardı herkes gitmeye çalıştığı için oraya yardıma ulaşımında trafikte sıkıntı çektik...” (K18, K, 36)

Katılımcılar depremden en çok etkilenen kent olarak haber aldıkları Antakya'yı ilk gördüklerinde adeta yerle bir olmuş bir şehir gördüklerini, haberlerde ve sosyal medyada gördüklerinin çok çok ötesinde bir yıkımın söz konusu olduğunu bu nedenle de büyük bir moral bozukluğu ve çöküntü ile ümitsizlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu felaketten en fazla çocukların etkilendiklerini düşündüklerini neredeyse bir fikir birliği içerisinde beyan etmişlerdir.

“Tabii ki yıkılmış, bitmiş ve insanların feryatlarıyla dolu bir şehir karşıma çıktı. Hislerimi kelimelerle ifade edemeyeceğim kadar zor bir durumdu benim için. Kendimi çok kötü ve çaresiz hissettim.” (K7, E, 46)

“yani öncelikle çok büyük yıkımlar gördüm. direkt aklıma hani nasıl bu kadar büyük yani konuşamıyorum bile aslında bunları söylerken ya çok kötü çok kötü duygular hissettim ...” (K10, K, 33)

“savaş ortamı gibiydi herkes can havli ile bir şeyler yapmaya çalışıyordu...” (K20, E, 24)

“her taraf yıkık olduğu için gerçekten bizde büyük bir çöküntü yaşadık içsel ve ruhsal çöküntü yaşadık...” (K16, E, 21)

“en çok etkilenenler kesinlikle çocuklar çünkü çocuklar çok hassas bir ruha sahip en ufak bir olumsuzlukta onların psikolojik durumu etkilenebilir o yüzden çocuklar diyorum” (K16, E, 21)

“depremden en çok etkilenenlerin çocuklar olduğunu düşünüyorum...” (K3, K, 28)

Depremin nedenlerine ilişkin sorulara katılımcıların tamamı tedbirsizlik, denetimsizlik, bilgisizlik ve vurdumduymazlık şeklinde cevap vermişlerdir. Depremin bir doğa olayı olduğu ancak önlem alınması durumunda hasarların ve can kayıplarının önlenebileceği ya da azaltılabileceği hususları vurgulanmıştır:

“...tedbirsizlik kayıp oranlarını yükseklere çıkarır tevekkül etmemiz gerekir bunun için önceden tedbirleri almamız gerekir. İnancı olan bir insanın kader diyerek bundan kaçması doğru değildir. Önce gereğinin yapılması daha sonra Allaha teslim olması gerekir.” (K22, E, 38)

“biz bir deprem bölgesinde yaşıyoruz biz bir afet bölgesiyiz ve ona rağmen yaşanan her şeye rağmen bizim hiçbir zaman buna ön hazırlığımız yok hep son anı bekliyoruz hep birilerinin ölmesini bekliyoruz bilmiyorum bu kadar söyleyeceklerim. Bir binanın sağlam yapılmaması kader değil, insanlara yardımın ulaşmaması da kader değil, birinin aynı şekilde soğuktan ölmesi de kader değil. Kader o gün o depremin yaşanmasıydı ama onun dışındakiler kader değil tedbirsizlikti.” (K13, E, 64)

“Benim için depremde en büyük neden bu kadar kayıplarımızın olmasının nedeni tedbirsizlik ve depreme hazırlıklı olmamız. Depremi kadere bağlamak çok büyük bir hata ve vicdansızlık olur...” (K15, K, 25)

Deprem Bölgesindeki Faaliyet Sürecine İlişkin Bulgular: Sıcak Müdahale

Her afette olduğu gibi deprem hadisesinde de faaliyet göstermek beraberinde risk ve zorlulukları getirmektedir. STK'lar bakımından bu risk ve zorluklarla mücadele ayrı bir fedakârlık ve karlılık gerektirmektedir. Depremin hemen ertesinde sıcak müdahalede bulunarak can kaybı ve maddi zararı minimize etmeye çalışan STK temsilcileri karşılaştıkları zorlukların başında koordinasyonsuzluk, bilgisizlik, plansızlık gibi kavramlarla açıklarken, yardımseverlik, aynı kaderi paylaşma duygusu, empati ve iyi niyetli yaklaşımların afet bölgesinde işlerini kolaylaştırdığını beyan etmişlerdir. Makine ve ekipman yetersizlikleri, afetler konusunda uzman yetersizlikleri bir başka zorluk olarak gündeme gelmiştir. Aşırı derecede yıkım olması, enkaza ulaşma noktasında çok ciddi sıkıntı ve zorluklar ortaya çıkartmıştır.

“Depremin ilk günleri için bizim en zorlandığımız konu ulaşım oldu. Merkezlerin dışında kalan bölgelere ulaşım bir hayli zor oldu. Ama biz her koşulda yardıma hazırдық. Elimizden geldiğince depremedelerimize yardımlarımızı ulaştırdık. Köprü görevini gördük.” (K16, E, 21)

“... öncelikle hiçbir şey kolay değildi hepsi çok zordu. İletişimde, telefonlarımızı şarj edemedik mesela su yok, elektrik yok bu şeklide sıkıntılar vardı... (K16, E, 21)

“...koordinasyon eksikliğimiz vardı bizim, aynı anda herkes aynı şeyi yapmaya çalışıyordu. Ama belli yerlere dağılsaydık o daha iyi olurdu yaşanan aksaklıklar bunlardı ama diğer türlü ülkemiz çok birbiriyle bağlantılı ve beraberlik içerisindeydi. Ama tabii ki keşke bunları deprem olmadan önce bilseydik yani birileri öldükten sonra yardım etmek değil de ölmeden önce yardım etmek daha mantıklı olabilirdi...” (K11, E, 53)

“...deprem bölgesine gelen tırlar yoğunluğu vatandaşların gönderdiği tırların gelme yoğunluğuna göre tabii bizim zorluklarımız da oldu kimi zaman hiç tır gelmedi kimi zaman beş tır geldi kimi zaman bir tır geldi. Elimizdeki olan malzemeye göre zorluklarımız oldu tabii ki...” (K20, E, 24)

“Yıkımın çok olması ve buna karşılık insan gücünün ve makine gücünün yetersiz olması. Bizleri çok zorlamıştır. Yıkımın çok çok fazla olması bütün hepsine yetişmemizi biraz engelledi. Deprem bölgesinde yaşayacağımız herhangi bir kolaylık yoktu”. (K20, E, 24)

Hatay'da, deprem bölgesinde ne kadar süre ile ne tür faaliyetler gerçekleştirdiklerine ilişkin sorulara STK temsilcileri kendi alanları ile ilgili konularda bir hafta ile bir ay arasında faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Bir çok STK temsilcisi afet bölgesinden ayrıldıktan sonra kendi evinde rahat edemediğini Hatay'daki insanların durumunu bir an için unutamadıklarını ve tekrar afet bölgesine gelme isteği duyduklarını ifade etmişlerdir. Hatta STK çalışanlarından belirli aralıklarla Hatay'a tekrar tekrar gelerek çalışmaya devam ettiklerini ifade edenler de olmuştur. Kendi evlerine döndüklerinde bir eksiklik hissettiklerini ve giderilemeyen bir sıkıntı yaşadıklarını dolayısıyla bölge ile ilgili haberlere daha ilgili olduklarını beyan etmişlerdir.

“Ben, insani yardım dağıtımında ve koordinesinde görev aldım. Bir buçuk iki aya yakın görev aldım...” (K1, E, 26).

“...depremde yaklaşık 1 ay alanda faaliyet gösterdim bu 1 ayın 20 günü sahadaydık kalan 10 günlerde de kendi istirahatimiz ve malzeme toplama ile geçti. Gıda malzeme iletişim bütün alanlarda arama kurtarma haricinde bütün alanlarda bir üst bölge kurmuştuk. Arama kurtarmalara da birebir katılmadık fakat faaliyet gösteren ekiplerimizde vardı. Farklı ekiplere de yiyecek içecek vs. şeklinde destek olmaya çalıştık...” (K8, K, 35).

“Üç gün boyunca 7/24 ayaktaydık. 3-6 gün arasında oradaydık. Genelde gıdadır giysidir, kıyafettir, ısınmadır, kömürdür bu alanlarda yardımcı olmaya çalıştık...” (K19, K, 23).

“...depremde ilk iki hafta falan görev yaptım zaten yardım dağıtımında görevliydim ve en çok çocuklarla ilgilendim...” (K12, K, 26).

Deprem bölgesinde faaliyetlerin daha etkili ve verimli olması için gerçekleştirilmesi gereken faktörler sorulduğunda STK temsilcileri en çok koordinasyon, eğitim-bilinç geliştirme, STK’ların belirli konulara uzmanlaşması gibi konular üzerinde durmuşlardır. Depremi oldukça uzun sürmesinden dolayı katılımcılar artık depremin durmasından vazgeçtiklerini, şehadet getirip ölümü beklediklerini, başka da bir umutlarının, çarelerinin kalmadığını vurgulamışlardır:

“aslında bu eğitim ile alakalı bir soru bence depremle alakalı her birey kendi çapında deprem faaliyeti gösterebilir hale gelir ve ne yapması gerektiğini bilebilmelidir. Aslında orada insanları açlığın susuzluğun, yıkımın öldürmediğini daha çok ölüm sebebinin cehalet olduğunu gördük. Üçüncü dördüncü gün veya daha sonraki süreçte çıkan insanların kanındaki pıhtılaşmadan dolayı kanını bir serum enjekte etmeden afet bölgesinden çıkartılmaması gerekir, fakat bizim insanımız iyi niyetinden kaynaklı olarak hemen onu çıkartıp hastaneye götürmek istediği için yolda ölen bir sürü depremzede oldu. Bence bu sorunun en büyük cevabı eğitimidir.” (K3, K, 28)

“yani koordinasyon kesinlikle bundan bahsedeyim aynı zamanda da yardım bir günde olmaz yani atıyorum ilk bir ay çok fazla yardım gider ama insanlar bir ay sonra evine kavuşmuyor ya da eski düzenini tekrar bulmuyor. En az bir yılki bir yılda da hiçbir ev yapılmaz yani on bir il var ve o on bir il harabe şu an yani bir aylık bir yardım değil tek söyleyeceğim.” (K11, E, 53).

“...Herhangi bir doğal afete daha önceden hazırlıklı olmak gerekir. Gerekli tatbikatların daha önceden yapılmış olması gerekir. Planlı programlı hareket etmek gerekir. Daha çok bizim gibi gönüllü arkadaşlara ihtiyaç var. Bir afet anında koordine olmak en önemli şey. İletişim çok önemli, verimli bir yardımlaşma için irtibat halinde olmak en faydalısı olur.” (K2, E, 35)

Deprem Sonrasına ve Gelecek Beklentilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde özellikle deprem sonrası faaliyet ve beklentilere odaklanılmıştır. Depremi sosyo-psikolojik etkileriyle beraber, barınma, beslenme ve özel gereksinimlerin temininin nasıl yapılacağı katılımcıların deprem sonrası sürece dair ön görüşleri, beklentileri, umutları ya da endişeleri incelenmiştir. Ayrıca depremde sahasında yaşadıklarının hayatlarını nasıl etkilediği konusunda görüşlerine başvurulmuştur:

“Deprem bölgesine gidip, orada yardıma muhtaç insanları görmek depremde hani ister istemez orada görüyoruz yardım departmanındayız ama orada enkaz altında kalan insanların çıkarılışlarına da şahitlik ettik. Bunlar beni duygusal açıdan gerçekten etkiledi benim için zor bir durumdu. Bu durum ben de daha çok yardım etme isteği oluşturdu, daha fazla yardım etme eğiliminde bulunmak istedim” (K9, K, 24)

“...bundan sonraki herhangi bir afette bir afet bakanlığının olması ve afet bakanlığında sınırlı sayıda değil birçok kişinin gönüllü olarak veyahut mesleki olarak orada bulunması gerekiyor ki yardımcı etmenler daha fazla olsun” (K20, K, 24)

Katılımcıların tamamına yakını deprem sonrası devletin tüm kurumları ile bölgede seferber olduğunu, yüzlerce STK’nın afet alanında faaliyet gösterdiğini ve hep birlikte en kısa sürede yaraların sarılacağına

inandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca daha önceki süreçte deprem farkındalıklarının olmadığını, hazırlığı ilişkin herhangi bir girişimde bulunmadıklarını anladıklarını beyan etmişlerdir.

“Daha önce büyük önlemler ve hazırlıklar yapmadığımı fark ettim. Bir deprem çantamızın bile olmadığını fark ettim. Bununla ilgili önlemlerimi aldım. Deprem bölgelerindeki yaraların bir an önce sarılmasını ümit ediyorum. Herkesin mağduriyetleri bir an önce giderilir inşallah. Herkes eski düzenine kavuşur inşallah, kayıpların yeri asla doldurulmayacak. İhmal bir sürü canımızı bizden aldı. Milletçe el ele verip yaralarımızı saracağız inşallah. Maddi kayıplar devletimizin yardımıyla inşallah tekrar yerine getirilir, insanlarımız huzurla tekrar yaşamlarına devam ederler inşallah...” (K11, E, 53)

“Anlatılmaz yaşanır hani, orada olmak bizim için bir şerefti, elimizden geldiğince yardımcı olduk. Kardeşliği, dostluğu, birlik beraberliği öğrenmiş olduk, yani şu an süreç sandığım kadarıyla devlet toplanan yardımlarla evlerini yaptığını biliyorum. Bundan sonraki süreçte de devletin gerekli olan her şeyi yapacağını, halkın yanında duracağını düşünüyorum...” (K14, E, 47)

STK temsilcileri ağırlıklı olarak yeni bir afetin yaşanmaması temennileri ile birlikte yaşanması durumunda maddi ve manevi / can ve mal kayıplarının asgari düzeye indirgenmesi için çalışmalar yapılması, kurumsal olarak “Afet Bakanlığı” gibi yeni oluşumlara gidilmesi, hukuki olarak önleyici ve caydırıcı sert düzenlemelerin hayata geçirilmesi, afet eğitim bilincinin yerleştirilmesi, afetler konusunda uzman insan kaynaklarının geliştirilmesi hususlarına yer verilmesi ya da bu konudaki STK’ların desteklenmesi gibi konuların önemine vurgu yapmışlardır.

SONUÇ

Doğal afetler insan hayatının kaçınılmaz gerçeklerinden birisidir. Depremler doğal afetler içerisinde yıkıcı etkileri, can ve mal kayıpları ile maddi ve manevi zararları en fazla olan afetlerin başında gelmektedir. İnsanlar deprem gerçeği ile yaşarken aynı zamanda önleyici ve risk azaltıcı tedbirler almak durumundadırlar. Bu tedbirler depremlerin gerçekleşmesini engelleyemez ancak negatif etkilerini minimize edebilme potansiyeline sahiptir.

Hatay ve diğer on ilde (Adıyaman, Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya, Adana, Osmaniye, Kilis, Elazığ, Diyarbakır ve Şanlıurfa) 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen deprem felaketi on binlerce can kaybına ve telafisi çok yüksek maliyetler gerektiren maddi zararlara neden olmuştur. Milyonlarca insan evsiz kalmış, üretim merkezleri adeta yok olmuş, ticari ve tarımsal faaliyetler durma noktasına gelmiştir. Felaketin gerçekleştiği ilk günden itibaren merkezi hükümet ve yerel yönetim mekanizmaları gibi sivil toplum kuruluşları da gönüllü ekipleri ile birlikte deprem bölgesine gelmiş ve hemen her alanda faaliyetlerde bulunmuşlardır. Başta arama kurtarma faaliyetlerine destek olmak üzere, barınma, beslenme, giyim, acil sağlık müdahaleleri, ısınma gibi depremzedelerin hayata tutunmaları için gerekli her zeminde varlıklarını göstermişlerdir.

Türkiye’nin dört bir yanından depremzedelere yardım için gelen sivil toplum temsilci ve gönüllüleri deprem haberini ağırlıklı olarak sosyal medyadan öğrendiklerini, Hatay’a gelme kararını verirken zorlanmadıklarını, depremin Kahramanmaraş merkezli olmasına rağmen yıkımın, can ve mal kaybının en çok Hatay’da yaşanmış olması, tarihi ve kültürel değeri olan çokça binanın yıkılması gibi faktörlerin karar vermelerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Depremin ilk zamanlarında Hatay’a gelemeye çalışan sivil toplum kuruluşlarının Hatay’a tek bir giriş güzergâhının olması, yoğunluktan ve trafikten dolayı Hatay’a gelme noktasında ciddi sıkıntılar yaşadıklarını, ayrıca yer yer yollarda deprem kaynaklı yarılmalar olduğu için deprem alanına gelmekte geciktiklerini bu altın saatler olarak nitelenen depremin ilk saatlerinde depremzedelere erişim sağlayamadıklarını dile getirmişlerdir.

Hatay’a geldiklerinde hayatları boyunca filmlerde dahi böyle bir felaket, böyle bir yıkımla karşılaşmadıklarını, tarifsiz bir üzüntü yaşadıklarını ancak yardım için herkesin kendi faaliyet alanında elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığını bu konuda önemli derecede başarılar elde ettiklerini de beyan etmişlerdir. Deprem bölgesinde yardım ve destek faaliyetlerinde koordinasyon eksikliği ve uzman olmayan kişilerin yarardan ziyade zarara yol açtıkları yönünde gözlemlerinin olduğunu ve sonraki süreçte bu sorunların tedrici olarak azaldığı yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Hatay'daki deprem can ve mal kayıplarının en önemli sebebinin tedbirsizlik ve ihmal olduğu noktasında fikir birliği oluşmuştur. Depremin bir doğa olayı, bir kader olduğu ancak kayıplarının tedbirsizlik, denetimsizlik, ihmalkarlık ve bilgisizlik sonucu gerçekleştiği ya da arttığı ifade edilmiştir. Geleceğe yönelik beklenti ve öngörüler noktasında sivil toplum kuruluşu temsilci ve gönüllülerinin hemen hepsi devletin, vatandaşlarının yanında olacağı, hayatlarının yeniden kurma noktasında her türlü desteğin verileceğine inandıklarını beyan etmişlerdir. Bu süreçte halkın ve sivil toplum kuruluşlarının yardım ve desteklerinin süreceğini, deprem sonrası hak savunuculuğu, eğitim, psiko-sosyal destek, yeniden istihdam gibi alanlarda da faaliyetlerin devam edeceği bilgisini vermişlerdir. Esneklikleri, belirli alan ve gruplara ya da faaliyete odaklanabilme yetenekleri, kamu kurumları gibi bürokratik sürece takılmamaları gibi artı özelliklere sahip olmaları ile öne çıkan sivil toplum kuruluşları depremde adeta yok olma noktasına gelen Hatay'da depremzedelere yönelik hemen her alanda destek faaliyetlerini ortaya koymuşlardır. Bu tür felaketler sivil toplumun önemini ve katkısını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

- AFAD, (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü
- Atkinson, C., & Curnin, S. (2020). Sharing responsibility in disaster management policy. *Progress in Disaster Science*, 100122.
- Benson, C. (2016). ADB Sustainable Development Working Paper Series No. 41: Promoting sustainable development through disaster risk management. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank.
- Bhatt, R. M. (2002). Corporate social responsibility and natural disaster reduction: local overview of Gujarat. London, UK: Global Research Managed by Benfield Greig Hazard Research Centre, University College
- Carter, W. N. (2008). Disaster management: A disaster manager's handbook. Mandaluyong City, Phil.: Asian Development Bank, 2008.
- Creswell, J. W. (2015). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni (Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir Çev. Ed.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ertan, G. (2020). "Civil Society and Disaster Management: Case of Marmara Earthquake". *Electronic Journal of Social Sciences*. XIX/76: 2044-2056.
- Gavrılıs, G. (2001). "Covering Disasters, Natural or Otherwise: Media, Politics, and the Public Sphere in Post-Earthquake in Turkey". *New Perspectives on Turkey*. XXIV: 141-164
- Genç, F. N. (2021). Afet Yönetimi, Ankara., Nobel Akademik Yayıncılık
- Grogg, R. S. (2016). NGO Collaboration in Natural Disaster Response Efforts- A comparative case study of earthquakes in Asia, Senior Honors Projects, current: 1-51.
- Gündüz, İ. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Afet Yönetimi, İstanbul, Erdem Yayınları.
- Hancock, D. R. And Algozzine, B. (2006). Doing Case Study: Practical Guide For Beginning Researchers. New York An London: Teachers College Press.
- Kadioğlu, M. (2005). Afete Hazırlık Eğitim Çalışmaları. 3. İstanbul ve Deprem Sempozyumu. 240.
- Kadioğlu, M. (2008). "Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Stratejiler", Kar Hidrolojisi Konferansı Sempozyum Bildiri Kitabı, 27-28 Mart, ss. 69-94, DSİ 8. Bölge Müdürlüğü Yayını, Erzurum.
- Kadioğlu, M. (2008). Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri. Toplumda Afet Bilincini Artırma Yöntemleri. Ankara.
- Kadioğlu, M. (2020). Afet Yönetimi, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Birliği.
- Kayasü, S. (2007). Afet Risk Yönetimi: Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler. Afet Yönetiminin Kurumsallaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. İstanbul.
- Lassa, J. A. (2018). "Roles of Non-Government Organizations in Disaster Risk Reduction" *Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science*, Online Publication Date: Jun 2018 DOI:10.1093/acrefore/9780199389407.013.45
- Luna, E. M. (2014). "Community-Based Disaster Risk Reduction and Disaster Management". *Disaster Management - International Lessons in Risk Reduction, Response and Recovery*. (ed. Alejandro Lopez Carresi vd.). Oxon: Routledge: 43-62.
- Maskrey, A. (1989). Disaster mitigation: A community based approach. Oxford, UK: Oxfam.

- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation*. Revised And Expanded From *Qualitative Research And Case Study Applications In Education*. San Francisco, Ca: Jossey-Bass.
- Mondal, D., Chowdhury, S. and Basu, D. (2015). Role of Non Governmental Organization in Disaster Management, *Research Journal of Agricultural Sciences* 6(Special): 1485-1489.
- Osa, Y. (2013). "Growing Role of NGOs in Disaster Relief and Humanitarian Assistance in East Asia" in *A Growing Force: Civil Society's Role in Asian Regional Security*, edited by Rizal Sukma and James Gannon, Japan Center for International Exchange, Washington DC.
- Özdemir, S., Başel, H. ve Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Social Policy Conferences*,0(56), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/886/9847>.
- Özerdem, A. ve Jacoby, T. (2006). *Disaster Management and Civil Society Earthquake Relief in Japan, Turkey and India*. I.B.Tauris & Co Ltd, New York.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar* (Dursun Bayrak, H. Bader Arslan Ve Zeynep Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şahin, L. ve Öztürk, M. (2011). "Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 54, ss.1-29.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Yin, R. K. (2002). *Case Study Research: Design And Methods*. 3th Edition. London And New Delhi: Sage Pubs.

Türkiye İşçi Partisi'nin İnşa ve Gelişimini Tetikleyen Koşullar (1960 – 1966)¹

Erkan İNAN²

Özet

Türkiye İşçi Partisi, 1960'lı yıllarda Türkiye siyasetinin önemli bir aktörü olmayı başarmıştır. Türkiye'de sol ideolojinin gelişimine katkı sağlayan birçok kişinin yolları Türkiye İşçi Partisi ile kesişmiştir. Devrimci gençlik önderlerinden edebiyatçılara, teorisyenlerden hukukçulara, işçilerden öğrencilere kadar sol harekete ilgi duyan birçok kesimin önemli temsilcileri Türkiye İşçi Partisi çatısı altında bulunmuşlardır. Peki, Türkiye İşçi Partisi'ni bir çekim merkezi konumuna sürükleyen koşullar neydi? Neden toplumun farklı kesimleri bu örgüt içerisinde yer almak istemişlerdi? Türkiye İşçi Partisi'nin gelişimini tetikleyen koşullar neydi?

Bu çalışmada; Türkiye İşçi Partisi'nin inşa ve gelişiminin temel dinamiklerini oluşturan ulusal ve uluslararası koşulların irdelenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye İşçi Partisi'nin inşa süreci ulusal ve uluslararası düzlemde ele alınmaktadır. Türkiye İşçi Partisi ve oluşturmuş oldukları blokların hangi koşullarda ortaya çıktıkları tartışılmaktadır. Türkiye İşçi Partisi'nin kendisini konumlandırmış olduğu politik hat ve bu hattın örgüte sunduğu özgünlük vurgulanan konular arasındadır. Çalışmanın bütününde Türkiye İşçi Partisi'nin hangi koşulların ürünü olduğu sorusuna yanıtlar aranmakta ve bu koşulların örgütün kitleselleşmesindeki rolleri tartışılmaktadır. Yanıt arama sürecinde Türkiye İşçi Partisi'nin politik hattan faydalanılmaktadır. Örgütün konumlanmış olduğu politik hattın reel sosyalizmden keskin farklılıklar içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye İşçi Partisi bünyesinde yeni bir sosyalizm okuması üzerinden Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çabanın sonucunda Batı demokrasisi ve sosyalizm aynı potada eritmeye çalışılmış, reel sosyalizm anlayışı reddedilmiştir. Bu çabanın hangi koşulların ürünü olabileceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye İşçi Partisi, Demokrasi, Sosyalizm

¹ Bu çalışma, "Demokratik Sosyalizm Modelinde Siyasal Katılım: Türkiye İşçi Partisi Örneği 1961 – 1971" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-8950-8251, erkaninan85@gmail.com

The Conditions Triggering the Construction and Development of the Turkish Labour Party (1960 – 1966)¹

Erkan İNAN²

Abstract

The Turkish Labour Party, managed to become an important actor in Turkish politics in the 1960s. The paths of many people who contributed to the development of the left – wing ideology in Turkey intersected with the Turkish Labour Party. Many important representatives of the left movement, from revolutionary youth leaders, writers, theorists, lawyers, workers to students who were interested in movement, were under the roof of the Turkish Labour Party. What were the conditions that made the Turkish Labour Party a center of attraction? Why did different segments of society want to be a part of this organization?

What were triggering conditions for the development of the Turkish Labour Party? This study aims to examine the national and international conditions that constitute the main dynamics of the construction and development of the Turkish Labour Party. The construction process of the Turkish Labour Party is addressed on both national and international levels. The emergence of the Turkish Labour Party and the blocs it has formed are discussed in the context of the conditions under which they arose. The study highlights the political stance that the Turkish Labour Party has positioned itself and the uniqueness that this stance offers to the organization. Throughout the study, answers are sought to the question of what conditions the Turkish Labour Party emerged from and role of these conditions in the organization's mass mobilization. During the process of searching for an answer, the political line of the Turkish Labour Party is being utilized. It has been concluded that the political line adopted by the organization contains distinct differences from real socialism. Within the framework of the Turkish Labour Party, an attempt is being made to develop a unique understanding of socialism specific to Turkey, based on a new interpretation of socialism. As a result of this effort, Western democracy and socialism have been attempted to be fused together, and the concept of real socialism has been rejected. The conditions that may have led to this endeavor are being discussed.

Keywords: Turkish Labour Party, Democracy, Socialism

¹ This study is based on the PhD thesis entitled “Political participation in the democratic socialism: The Turkish Labor Party 1961 – 1971.”

² PhD., Independent Researcher, ORCID: 0000-0002-8950-8251, erkaninan85@gmail.com

Giriş

1960'lı yıllar, Türkiye İşçi Partisi (TİP) açısından altın dönem olarak adlandırılabilir. Partinin kuruluş ve yükseliş dönemi 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Örgütün inşa ve gelişim süreçlerini tetikleyen bir dizi ulusal ve uluslararası koşul bulunmaktadır. TİP'in yapısı, örgütlenme şekli ve konumlanmış olduğu politik hat ulusal ve uluslararası koşullardan dolayı ya da doğrudan etkilenmiştir.

1945 yılı tüm dünyada radikal dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimidir. İkinci Dünya Savaşı sonra ermiş, faşizm tarihin tozlu sayfalarına gömülmüş ve yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirme zorunluluğuna itilmiş; kapitalizm ve komünizm arasındaki mesafe bir duvar boyutuna kadar inmişti. Bu süreçte demokrasi tartışmaları dünyanın dört bir yanına sıçramıştı. Liberal doktrin demokrasi okumasını seçme ve seçilme hakları üzerinden yapmaktaydı. Antik Yunan'dan günümüze kadar ulaşmayı başaran demokrasi kelimesi liberalizm ile birlikte yeni sınırlarla karşılaşmıştı. Elbette ki bu süreçten Türkiye Cumhuriyeti de derinden etkilenmiştir. Seçme ve seçilme özgürlüğünün arkasına saklanan demokrasi kavramı uluslararası aktörler tarafından Türkiye'ye dayatılmış ve çok partili sistemin kapıları aralanmıştı.

Soğuk Savaş ile başlayan süreçle birlikte ise yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönem yeni sınır ve sınırlılıklar yaratmıştır. Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde Hür Dünya isimli yeni bir blok oluşturulmuştu. Liberal demokrasinin gelişimini hedefleyen ve bu hedef doğrultusunda örgütlenen bu blok, Sovyetler Birliği ve onun ideolojik nosyonuna kökten bir karşı duruş göstermekteydi. Madalyonun diğer yüzünde Sovyetler Birliği bulunmaktaydı. Sovyetler Birliği eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramların okunmasında liberal demokrasinin ilkelerinden faydalanmamaktaydı. Sosyalizmin hak ve özgürlükler anlayışı doğrultusunda örgütlenen yöneten-yönetilen ilişkileri, Batı dünyasının yönetme eyleminden derin farklılıklar içermekteydi. Özyönetim kavramı yöneten- yönetilen ilişkilerinin yapısında büyük dönüşümleri beraberinde getiriyordu. . Ünlü düşünür Gramsci (1989: 9), sosyalizmi; burjuvazi tarafından sömürülen işçi sınıfının bir araya gelerek işçi demokrasisi öğretisini iktidara taşıdığı bir yönetim şekli olarak tanımlamaktadır. Sosyalist öz yönetim ise yaşamın ve emeğin örgütlü yapılar vasıtasıyla düzenlenerek bireylerin topluluk bilincine ulaşmalarının sağlandığı, işçiler tarafından işletmelerin devralındığı ve yönetildiği, siyasal iktidar dâhil tüm topluluklarda emeğin egemen güç konumuna erişmesiyle işçi demokrasisinin hayata geçirildiği bir yönetim stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Bensoussan & Labica 2016: 734).

Soğuk Savaş ile birlikte çift kutuplu dünyada keskin ayrışmalar yaşanmıştır. Hür Dünya isimli Batı bloku proleter diktatörlük anlayışına karşı savaş başlatmış ve liberal demokrasi rüzgârlarının tüm dünyada esmesini hedeflemiştir. Bu rüzgâr, etkisini Türkiye Cumhuriyeti'nde de göstermiştir. Türkiye'de iktisadi, siyasal ve tarihsel okumaların yönü Hür Dünya blokunun örgütleyicileri ile paralel bir hal almıştı. Bu doğrultuda tek parti devri sona ermiş ve çok partili siyasal hayata geçilmiştir. Akabinde, iktidar el değiştirmiş ve Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Liberal demokrasi üzerinden örgütlenen, buna rağmen feodal köklerinden kopamamış bir Türkiye'de Demokrat Parti iktidarı ile yeni bir döneme girilmiştir. Demokrat Parti iktidarı 1950'lerin başlarında altın dönemini yaşamıştı. Bu dönem hak ve özgürlükler açısından geniş halk kitlelerine de olumlu yansımıştı. Ancak, 1950'lerin ikinci yarısıyla birlikte koşullar değişmiş ve Demokrat Parti iktidarı geniş halk kitlelerinin hak ve özgürlük taleplerine günden güne arkasını dönmüştür. Bu süreçte hak ve özgürlük mücadelelerinin dünya genelinde yaygınlaşmasını sağlayan koşullar olgunlaşmış ve birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bazı hareketler çekim merkezi olmayı başarmıştır. Çalışmada, TİP bu düzlem üzerinden ele alınmaktadır. Bu yazıda, iki kutuplu dünyanın şekillendirdiği siyasal atmosfer üzerinden TİP çözümlemesini gerçekleştirmek hedeflenmektedir. TİP'i çekim merkezi yapan ve Türk siyasal hayatında önemli roller üstlenmiş kişilerin TİP ile yollarının kesişmesini sağlayan koşulların irdelenmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda liberal demokrasi kavramı ve liberal demokrasinin Türkiye'de kesintiye uğradığı uğraklardan faydalanılmaktadır.

27 Mayıs 1960 tarihi Türk siyasal hayatının önemli dönüm noktalarından bir tanesidir. Türkiye'de seçme ve seçilme haklarının ötesinde konumlanamayan demokrasi kavramı, 27 Mayıs 1960 tarihinde bu niteliklerini de yitirmiş ve yöneten-yönetilen ilişkilerinde yeni sınır ve sınırlılıklar oluşturulmuştur. Bu sınır ve sınırlılıklar, yöneten – yönetilen ilişkilerinin yapısında köklü dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuşlardır. Ortaya çıkan köklü dönüşümlerin yeni hareketlerin doğması ve gelişmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir. Yöneten-yönetilen ilişkilerinin yapısında köklü değişim ve dönüşüm talebinde bulunan bazı kişiler, bazı örgütler oluşturmuş ya da değişim talebinde bulunan örgütlere katılmışlardır.

Bu örgütlerden birisi; belki de en önemlisi olan TİP, Türkiye’de yöneten-yönetilen ilişkilerinin yapısında değişim talep eden birçok önemli ismi bünyesinde barındırmış ve onları siyasal aktör konumuna sürüklemiştir. Bu sayede Türkiye’de sosyalist hareket gelişmiş, TİP tedrisatından geçen birçok kişi ise Türkiye sosyalist hareketinde farklı akımların temsilcisi konumuna yerleşmişlerdir.

TİP üzerinden Türkiye’deki sosyalist hareketlerin panoramasını ortaya çıkarmak iddialı bir yaklaşımdır. Dostoyevski, “Hepimiz Gogol’un paltosundan çıktık” diyerek Gogol’un, Rus edebiyatına vermiş olduğu katkıyı gözler önüne sermiştir. TİP, Türkiye sosyalist hareketinde Gogol’un paltosunu anımsatabilir. Bu paltodan; Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren gibi önemli siyasetçiler, Fikir Kulüpleri Federasyonu ve TİP bağı üzerinden Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya gibi Türkiye sosyalist hareketine damga vurmuş genç devrimciler, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı gibi önemli sosyalist gelenekler inşa etmiş politika insanları, Yaşar Kemal, Can Yücel, Çetin Altan gibi çok önemli edebiyatçılar çıkmıştır. Peki, bu kişiler ve TİP’in yolları neden kesişmiştir? Bu kişilerin TİP çatısı altında örgütlenmesini sağlayan sosyal, iktisadi ve politik koşullar nasıl oluşmuştur?

Müesses nizam olarak adlandırılan ve yerleşik, kurulu düzen olarak tanımlanabilen yapılar başka bir yaşam anlayışının oluşmasını örgütleyebilecek yönetim anlayışlarını yok saymaktadırlar. Bu yok sayma durumu TİP’in inşası ve gelişiminde önemli bir faktör olmuştur. Yöneten sınıf tarafından yok sayıldığını düşünen çeşitli kişiler ya da gruplar var olduklarını ispat edebilmek adına örgütlenmişler ve bir umut sığnağı oluşturmuşlardır. Peki, bazı kesimler için bir umut sığnağı neden gerekiyordu? Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs Askeri Darbesi’nin bu süreçteki rolü neydi? Bu sorulara verilecek yanıtlar hem Türk siyasal hayatında dönemin panoramasının ortaya çıkarılmasını hem de TİP okumasının farklı bir perspektiften gerçekleşmesine olanak sağlayabilir.

27 Mayıs Askeri Darbesi ve 12 Mart Muhtırası iktisadi ve politik açıdan birçok çalışmaya esin kaynağı olmuşlardır. Bu çalışmada ise iki darbe arasında TİP’in gelişmesine olanak sağlayan koşullar sorgulanmaktadır. 27 Mayıs Askeri Darbesi ve 12 Mart Muhtırası arasındaki dönemde altın çağını yaşayan TİP’in neden ve nasıl çekim merkezi olduğu sorusunun yanıtları aranmaktadır. Bu dönemin Türkiye’deki sosyalist hareketleri nasıl etkilediği tartışılmaktadır.

Mehmet Ali Aybar Okuması Üzerinden TİP’in Politik Hattının İnşa Süreci

Katı, hiyerarşik ve bürokratik bir devlet anlayışının ortaya çıkmasında yönetme eyleminin örgütlenme şekli kilit rol oynamaktadır. Çevikbaş’ın da belirttiği gibi (2014: 79) yönetme eyleminin küçük bir azınlık grubunun tekelinde olması sonucunda katı, hiyerarşik bir yönetim anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu türden bir yönetim anlayışı geniş halk kitlelerini siyasal katılım alanlarına dâhil etmezler. Aybar, bürokratik yönetim anlayışı ve herhangi bir sınıfın diktatörlüğünü reddetmiştir. Demokratik sosyalizm modelinin teorisyen ve liderlerinden beslenen Aybar, Türkiye şartlarına uygun bir sosyalizm çözümlenmesi yapmayı denemiştir. “Güler yüzlü sosyalizm” adını alan bu çözümlenme, geniş halk kitlelerinin yönetme eylemi sürecinde karar alma mekanizmalarında etkin bir şekilde rol oynamaları üzerinden oluşturulmuştur (Aybar, 1988a: 112). Bu türden bir yaklaşımın arka planında tarihselliğe yapılan vurgu kayda değerdir. Aybar’a göre, geçmişin izlerinden bağımsız bir toplumsal sınıf çözümlenmesinin eksik ve hatalı olmaması beklenemezdi. Osmanlı yönetim sisteminin ceberut yapısını vurgulayan Aybar, buradan Türkiye’deki bürokratik devlet yapısının kökenlerine inmekte ve toplumsal ilişkilerde yaşanan çarpıklığı bu tarihsellik üzerinden okumaktadır (Özman, 2008: 379). TİP tüzüğüne de yaratıcısı olan TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, partinin özgün bir yapıya kavuşmasında kilit bir rol üstlenmektedir. Aybar (1988a: 33), Türkiye’nin ceberut devlet yapısının köklerini Osmanlı’nın siyasal yapısında aramakta, bürokratik devlet anlayışının nasıl oluştuğunu sorgulamakta ve bu anlayışı yok edecek bir yapının çerçevesini oluşturma gayesini ortaya koymaktaydı (Özman, 2008: 379). Bu çerçevenin en belirgin unsurlarından birisi sosyalizm mücadelesinde yukarıdan bir müdahaleye kökten bir karşı duruştur. İşçiler, köylüler, öğrenciler, aydınlar gibi geniş halk kitlelerinin yaratıcısı olan kesimlerin örgütlü bir güç konumuna erişmesi yöntemiyle hareketin kitleliliğe evrilmesi ve iktidarın seçimler yoluyla el değiştirmesi TİP tüzüğünde de açıkça belirtilmekteydi (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, 1962: 5). Bu hedef doğrultusunda hem zinde kuvvetler olarak da adlandırılan askeri darbelere hem de proleter devrimi hedefleyen halk savaşı anlayışına karşı kökten bir karşı duruş gösterilmiştir. Buradan hareketle öncelikle Aybar’ın düşün dünyası ardından ise TİP’in yol haritası; “zinde kuvvetler” anlayışının bürokratik devlet anlayışının sürekliliğini sağlayacağı ve ceberut yapıyı devam ettireceği görüşü doğrultusunda şekillenmiştir. Bunun sonucunda yukarıdan bir müdahaleyi kabul etmeyerek az gelişmiş ülkelerin geleneksel sol mücadele yöntemlerinden farklı bir örgütlenme biçiminin temeli

atılmıştır (Şener 2015: 249). Bu yol; aşağıdan örgütlenme yöntemiyle işçi ve emekçilerin örgütlü mücadeleleri üzerinden temellendirilerek hareketin kitlesel bir boyut kazanması üzerinden kurgulanmıştır (Özman 2008: 380).

1945 – 1960 yılları arasında yaşanan çok partili sisteme geçiş, Demokrat Parti iktidarı ve 1960 Askeri Darbesi'nin Aybar'ın sosyalizm ve demokrasi çözümlemelerine yol gösterici niteliklerde bulunduğu varsayımı üzerinden Aybar'ın politik çözümlemeleri okunabilir.

Aybar, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi tarihi olan 1945 yılı ile birlikte yazılarını çeşitli mecralarda yayınlamaya başladı. Aybar'ın 1945 yılında paylaştığı ilk yazılardan biri olan “Kâğıt Üzerinde Demokrasi” yazısı gösteriyor ki güler yüzlü sosyalizm anlayışının inşacısının politik konumunda keskin dönüşümler yaşanmamıştır. Aybar, 1945 yılındaki demokrasi yorumunu siyasal katılım vurgusu üzerinden gerçekleştirmektedir. Aybar'a göre (1968: 20) yurttaşların hükümet faaliyetlerine özgürce ve serbest bir şekilde katılmaları demokrasi alfabesinin ilk harfini oluşturmaktadır. Devamında ise düşünce ve ifade özgürlüğü gelmektedir (Aybar 1968: 20). Aybar'ın çalışmalarının izini sürmek ideolojik gelişiminin daha kolay anlamlandırılmasına olanak sağlayabilir. Aybar'ın (1968: 31) demokrasi kavramını septik ve hoşgörü üzerinden temellendirmiş olması Marksizm'in ilkelerine ve proletarya diktatörlüğüne olan mesafesini açıkça ortaya koymaktadır. Tan ve Vatan gazetelerinin kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan bir grup tarafından saldırıya uğramasının akabindeki yazısında Mevlana'dan örnekler vermesi, Aybar'ın teoride olduğu gibi pratikte de demokrasi kavramını hoşgörü üzerinden temellendirdiğinin ispatı niteliğindedir (Aybar 1968: 44). Henüz 1945 yılında liberalizmin temsil krizini çözümleyen Aybar; seçme ve seçilme hakkının olduğu, anayasaları kısmen özgürlükçü olan, hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletmiş gibi gösterildiği liberal demokrasilerin, yurttaşları sınırlı katılıma yönlendirdiği gerekçesiyle geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Aybar 1968: 20-21). Aybar (1968: 21), liberal demokrasinin sınırlı katılım anlayışının aşılammaması durumunda bireylerde siyasal ilgisizliğin oluşacağını ve yurttaşların karar alma mekanizmalarından uzaklaşacaklarını ifade etmektedir. Sonraki yıllarda genel başkanlık üstleneceği TİP tüzüğüne göre (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1962: 6) örgütün kuruluş amacı; geniş halk kitlelerinin yurt ve devlet işlerine müdahil olarak karar alma süreçlerinde etkin konumda bulunabilmeleridir. Bu hedef Aybar'ın demokrasi anlayışı ve TİP örgütlenme faaliyetlerinin kısa bir zaman aralığında oluşmadığını gözler önüne sermektedir. Aybar, proletarya diktatörlüğüne de keskin bir karşı duruş göstermektedir. Aybar'ın Türkiye'de sosyalist hareketin önemli temsilcilerinden biri olarak gösterilmesinde antiemperyalist yanının güçlü olmasının payı yadsınamaz. Benzer şekilde Ünlü de (2002: 242) Aybar'ın meclise girdiği ilk günlerde Türkiye topraklarının ABD işgali altında olduğunu belirtmesini, 1966 Mersin mitinginde halka ABD'ye karşı pasif direniş çağrısında bulunmasını, “NATO'ya Hayır” kampanyasını örgütlemiş olmasını önemli görerek Aybar'ın ideolojisinde bağımsızlık kavramının önemine vurgu yapmaktadır. Ünlü'ye göre Aybar'ın bağımsızlık anlayışı salt bir Batı karşıtlığı üzerinden okunmamalıdır. Ünlü (2002: 272), Aybar'ın ABD karşıtlığının yanında SSCB'ye de eleştirel yaklaştığını ve bu tutumunun ona aydın kimliğinin yanında yurtsever bir kişilik hüviyeti de kazandırdığını belirtmektedir. Bu noktada Kemalizm önemli bir rol oynamaktadır. Aybar'ın antiemperyalist yanının TİP'in politik hattının inşa sürecinde de etkili olduğu söylenebilir. Başta Aybar olmak üzere Türk solunun gelişiminde rol oynayan birçok aktör, antiemperyalist konumlanma üzerinden Kemalizm ile yakın bağ kurmuşlardır. Bu bağ Türk solunun birçok bileşenini Kemalizm ile birbirine eklemlenmiştir. Türk sosyalizminin ilkeleri Kemalizm üzerinden şekillenmiştir. Aydemir, Türk sosyalizmin ilkelerini (Aydemir 1963: 8);

- Antiemperyalist kimliğe sahip olma.
- Antikapitalizm çatısı altında milli ekonomiyi savunma.
- Mustafa Kemal milliyetçiliğini özümseme.
- Başta dış politika olmak üzere milliyetçi anlayışla tüm politik süreçleri anlamlandırma ve uygulama.
- Plancı anlayışı, iktisadi ve siyasi hayatın parçası haline getirme.
- Güçlü ve bağımsız sendikacılık anlayışını benimseme.
- Laiklik ilkesinden taviz vermeme, şeklinde açıklamaktadır.

Karan'a göre de (1962: 6-7), Kemalizm'in ilkeleri; Türk sosyalizminin yol haritasını oluşturmaktadır. Boran'ın Kemalizm çözümlemesi ise özgünlükler taşımaktadır. Boran, Mustafa Kemal sonrası dönemde Kemalist ideolojiyi benimseyen kitlelerin; soyutu somuta geçiremediğini ve bu sebepten dolayı Kemalizm'in devrimcilik ilkesinin sosyal ve ekonomik dönüşümlere kapı aralayamadığını belirtmektedir. Oysaki Kemalist ilkelerin yeterli dönüşümü sağlayabilecek yeterlikte olduğu görüşü Boran tarafından ifade edilmektedir (Boran 2010: 505-506).

TİP'in İnşası ve Gelişimi

Bazı siyasal örgütler kuruluş ve gelişim aşamalarında keskin dönüşümler gerçekleştirebilirler. TİP örneğinde de bu dönüşümün izleri kendisini açıkça göstermektedir. TİP, 12 Şubat 1961 günü 12 sendikacı tarafından işçilerin çıkarlarını korumak ve yeni kazanımlar elde edebilmelerini sağlamak için kuruldu (Aybar, 1968: 189). Buna rağmen partinin konumlanmış olduğu ideolojik hat net bir şekilde belli değildi. Partinin yaşamış olduğu ideolojik yalpalanma örgütün gelişimini olumsuz etkilemiş ve TİP beklediği ilgiyi halk nezdinde görememişti (Aybar, 1988: 168). Partinin yaşamış olduğu ideolojik belirsizlik çeşitli açılardan gözlemlenebilir durumdaydı. TİP'in ilk genel başkanı ve kurucu üyelerinden olan Avni Erakalın, TİP'in gelişim sürecinde milletvekili aday olarak gösterilmeyeceğini öğrenmesinin hemen ardından istifa etmiştir. Erakalın, istifanın ardından ise sol ideolojiye bir karşı duruş üzerinden okunabilen ve sağ kesimin temsilcisi olma hedefini koyan Yeni Türkiye Partisi'ne geçiş yapmıştır (Aydınoglu, 2011: 104).

Partinin yaşamış olduğu ideolojik belirsizliği sonlandırmak ve yeni bir yol haritası oluşturmak adına parti kurucuları aydınlarla görüşme kararı aldılar. Mehmet Ali Aybar ve TİP birlikteliği bu kararın en önemli ürünü olarak ortaya çıktı ve hem Türkiye siyasetinde hem de Türkiye solunda yeni bir dönemin kapıları aralandı. 1962 yılına gelindiğinde Aybar'ın genel başkanlığı kamuoyuna duyuruldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin atılacak adımlar ile gelişmiş, çağdaş bir şekle bürünmesi ve geniş halk kitlelerinin siyasal katılım alanlarına dâhil olması hedefi doğrultusunda Aybar ve TİP'in yolları kesişti (TİP Bildirisi, 1962). Bu birliktelik ilk zamanlarda büyük bir yankı uyandırmadı. Şener (2015: 253) bu durumu, TİP'in ölü doğmuş bir yapı olduğu benzetmesiyle ifade etmektedir. Bu süreç, ayrıca, fırtına öncesi sessizlik diye de betimlenebilir. Geniş halk kitleleri kapatılan Demokrat Parti'nin izinden giden ve kendisini Demokrat Parti'nin devamı olarak gösteren örgütlere ilgi duymaktaydı (Varuy, 2010: 24). Bu durumu değiştirmek ve rüzgârı arkasına almak isteyen Aybar, partinin güçlenmesi adına başta aydınlar üzere bağımsızlık, eşitlik ve adalet talebinde bulunan kişiler ve gruplara çağrıda bulunarak partiye katılmalarını istedi. Bu çağrıya kayıtsız kalmayan Behice Boran, Sadun Eren, Nihat Sargın gibi isimler TİP'e katıldılar. Bunun sonucunda örgüt içerisinde aydınların egemen konumda olduğu görüşü dillendirilmeye başlandı. Aydınların parti içerisinde egemen konumda olması örgüt içerisinde tartışma konusu yaratmıştır. Kol gücü ile çalışan emekçilerin örgüt içerisinde geri plana atıldığına dair görüşlere karşın TİP yönetimi yeni yol haritası oluşturma kararı aldı. İşçi partisi olmanın vermiş olduğu sorumluluk ve entelektüel bir oluşumun ötesinde anlam ifade edebilmek adına parti içerisindeki tüm organlarda süreç yönetimine katılan kişilerin yarısının emek gücü ile çalışanlardan olması zorunluluğu 1966 yılında TİP tüzüğüne eklendi (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1966: 30). Bu düşünce yapısını uvriyerist bulan bazı aydınlar partiden ya istifa ettiler ya da üst yönetim tarafından dışlanarak uzaklaştırıldılar (Ünsal 2002: 4).

TİP, Türkiye solunu derinden etkilemenin yanında Türkiye siyasal yaşamında da önemli bir yer edinmeyi başarmıştır. Partinin kuruluş amacı; emeğiyle geçinen kitlelerin memleket meselelerinde söz ve karar hakkına sahip olması idi. Boran (2010: 423), yönetilenlerin belirli aralıklarla kendi yerel ve merkezi temsilcilerini seçmesi ile sınırlandırılan bir anlayışın, yönetilenleri, sistem içerisinde pasif bir konuma sürüklediği görüşündedir. 1946 yılında, Behice Boran Söz Dergisi'ndeki yazısında halk idaresi üzerinden demokrasi kavramını yorumlamaktadır. Bu yazısında Boran, örgütlenmenin önemine değinerek demokrasinin geniş halk kitlelerinin belirli aralıklarla kendi vekillerini seçmesinin çok ötesinde bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Nesin'e göre de (1965: 4) örgütlenme özgürlüğünün kısıtlandığı bir ortamda toplulukların politikleşmesi olanaksızdır dolayısıyla bu tür topluluklardan oluşan toplumlarda demokrasi kavramından söz edilemez.

1960 yılına gelinceye dek Türkiye'de, Komintern ve Türkiye Komünist Partisi geleneği dışında örgütlü bir sosyalist hareket içerisinden doğan siyasal parti yer almamaktaydı (Şener, 2015: 249). TİP, hem bu boşluğu doldurmak hem de birçok farklı kesimi aynı çatı altında bir araya getirme gayesi içerisinde özgün bir yapı olma yolunu seçmiştir.

TİP'in Komintern ve Çin Komünist Partisi'nden farklı bir sosyalizm yolu seçmesi ve bu süreçte kendisini sosyal demokrasi sınırlarına hapsedmemesi, TİP'in Türkiye siyasetinde özel bir konumda bulunmasını sağlamıştır. TİP'i diğer sosyalist örgütlenmelerden ayıran ve farklı bir sosyalizm yorumlamasının Türkiye topraklarında filizlenmesini sağlayan koşullar nelerdir? Bu sorunun yanıtı Aybar'ın "gülün yüzlü sosyalizm" anlayışının Türkiye topraklarında bulunduğu karşılıklı aranabilir.

• Stalin politikalarının, Stalin sonrası SSCB'de dahi yargılanması (Fraser 1988: 30).

- Macar Devrimi'nin SSCB politikalarına karşı başkaldırının fitilini ateşlemesi ve aşağıdan devrim anlayışının geniş kitlelerce tartışılmasını sağlaması (Faulkner 2012: 346).
- Kapitalist blokun, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir zaman sonra harap durumdaki Avrupa'yı yeniden inşa ederek büyük ekonomik sıçramalar ve önemli siyasal ve ekonomik birlikler gerçekleştirmeyi başarması (Karluk 2014: 9-11).
- Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçilmesi ve liberal demokrasi anlayışını geliştirebilecek bir anayasanın hazırlanması gibi nedenler Komintern geleneğinden farklı bir sosyalizm anlayışının inşasında rol oynamış olabilirler.

Aybar'a göre (1988: 206-208) TİP'in geniş halk kitlelerinin temsilcisi olması durumunda ekonomide başrol görevini devlet üstlenecektir. Ağır sanayi ve ülke ekonomisinde kilit rol oynayan şirketler devletleştirilecek diğer sektörlerde ve tarım alanında devlet ve özel sektör işbirliği içerisine girecektir. Kalkınma planları oluşturulacak ve tüm adımlar bu plan doğrultusunda atılacaktır. Gelir dağılımı konusunda köklü dönüşümler yaşanacak ve emekçilerin yaşam standartlarında önemli iyileştirmeler yapılacaktır.

Bu hedefleri gerçekleştirebilecek kitleleşmeyi yakalayabilmek adına 1960'lı yılların başında TİP tarafından çeşitli yol haritaları oluşturulmuştur. Bunların sonucunda; Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ile öğrenciler ve gençler, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ve parti içerisindeki doğulular grubu ile Kürtler, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile işçiler ile temas kurulmuş ve kitleleşme ve TİP'in çekim merkezi olma yolunda dev adımlar atılmıştır (Ünsal, 2002: 8). Özellikle gençlik hareketleri TİP'in kitleleşme sürecinde kilit bir role sahiptir. Türkiye'de de gençlik hareketleri 1960'lı yıllar ve sonrasında siyaset sahnesinin önemli aktörlerinden biri olmayı başarmıştır. Bu başarıda TİP'in payı azımsanmayacak ölçüdedir.

Can'a göre (1986: 13), üretim sürecinde ve toplumsal ilişkilerde köklü dönüşümler gerçekleştirilmesi hedefi siyasal iktidarı, günlük yaşam içerisinde kazanımların elde edilmesi anlayışları üzerinden örgütlenme süreci ise demokratik kitle örgütlerini ortaya çıkarmaktadır. TİP ve gençlik hareketlerinin bu düzlem üzerinde bulunduğu söylenebilir. Köklü dönüşümler için gençlerin TİP'e, hak mücadelelerini kitleleştirebilmek adına ise TİP'in gençlik örgütlerine ihtiyacı bulunmaktaydı.

Ünsal'ın da belirttiği üzere (2002: 273), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 1956 yılında kurulan Fikir Kulübü (FK), gençlerin politik örgütlenmelerinin ilk adımı olarak gösterilmektedir. Bu süreç, öğrencileri 27 Mayıs'ın politik öznelerinden biri olmaya kadar götürmüştür (Atılğan 2015: 607). 1965 yılına geldiğimizde farklı illerdeki FK örgütlenmelerinin FKF çatısı altında birleşmesi ve FKF'nin TİP ile yakın bir ilişki içerisine girmesi hem TİP'in hem de öğrenci hareketlerinin dönüşümünde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Atılğan 2015: 607-608; Ünsal 2002: 273). Bu süreçte TİP Genel Merkezi, FKF'nin genel çerçevesini oluşturma gayreti içerisine girmiştir. TİP Genel Merkezi tarafından oluşturulan rapora göre (1965); FKF; bilimsel düşünceyi ve geniş halk kitlelerinin faydasını ilke edinmiş üniversite öğrencilerinin aralarındaki dayanışmayı artırmak adına oluşturulan bir örgüttür. Zaman içerisinde gençlik hareketleri ve TİP arasında keskin farklılıklar oluşmuştur. Başta FKF olmak üzere birçok gençlik örgütünün demokrasi ve sosyalizm okuması TİP ile farklılıklar göstermeye başlamıştır. Yaşasın Halk Savaşı, İşçi Köylü El Ele Kanla İktidara" (Ural 1976: 33) gibi söylemler ve yapılan eylemler, TİP'in siyasal katılım anlayışı doğrultusunda yoğrulmuş halk iktidarı kavramından çok farklı bir yolu ifade etmekteydi. Kışlalı'ya göre (1974: 86-87), gençlik hareketlerinin, yasal zeminden şiddeti reddetmeyen bir harekete dönüşmesi, ani bir olay sonucunda gerçekleşmemiştir. Bu dönüşümde siyasal ve toplumsal koşulların etkisi göz ardı edilemezdi.

1961 – 1966 yılları arası baz alınarak TİP'in kitleleşme süreci kronolojik bir sıralama ile irdelenebilir. 1962 yılında TİP 50 bin üyeye ulaşma hedefini ortaya koymuştur. Geniş halk kitlelerinin TİP'e yönelmesi ve hak ve özgürlük mücadelelerini TİP çatısı altında gerçekleştirmeleri, TİP'in başlıca amaçlarından biri olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, 06.11.1962 tarihinde örgütün sayıca geliştirilmesi adına TİP tarafından bir genelge kaleme alınmış ve hareketin kapılarının tüm emekçi kitlelere açık olduğu deklare edilmiştir (Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı, 1962).

1963 yılında örgütlenme faaliyetleri hız kazanmıştır. Aybar'ın "50 bin üyemiz olduğunda önemli bir politik aktör konumuna ulaşabileceğiz, 100 bin üyemiz olduğunda ise tek bir vekilimiz olmasa dahi emekçilerin hak ve özgürlüklerinin daha korunur bir yapıya kavuşmasını sağlayacağız" şeklindeki ifadesinde de görüldüğü üzere örgütlenme faaliyetleri TİP'in öncelikli gündemlerinden biri haline gelmiştir (Aydinoğlu, 2011: 117). Ayrıca 1963 yılında iki milletvekili TİP'e geçiş yapmıştır. Bu geçiş TİP'in tanınırlığını artırmış ve TİP'in siyasal çizgisinin kamuoyunda tartışılmasına olanak sağlamıştır.

İki milletvekilliği TİP'e Anayasa Mahkemesi'ne itiraz edebilme hakkı sunmuş ve TİP'in kitleselleşme sürecine olumlu yansımıştır (Ünsal, 2002: 100).

TİP, 1964 yılında parti programını revize etmiştir. Bu programda; birey hak ve özgürlüklerinin önemine vurgu yapılmış, demokrasi kavramının seçme ve seçilme haklarının ötesine taşınmaması eleştirilmiş ve özel sektörün geniş halk kitlelerinin yararı doğrultusunda faaliyet göstermesi gerekliliği ifade edilmiştir (TİP, 1964: 67-68).

1965 yılı ise hem TİP hem de Türkiye siyasal yaşamı açısından kilit bir role sahiptir. O zamana kadar Türkiye'de, kendisini sosyalist bir yapı olarak tanımlayan ve hak ve özgürlük mücadelelerini ezilen sınıflar üzerinden okuyan bir örgüt meclise girmeye hak kazanamamıştı. 1965 seçimlerinde TİP on beş milletvekili ile TBMM'ye girdi ve TBMM çatısı altında grup kurmayı başardı. Bu TİP için buruk bir mutluluktur. Beklentilerin daha yüksek olması, TİP'in kitleselliğinin boyutu hakkında fikir sahibi olunmasını kolaylaştırmaktadır (Aydınoglu, 2011: 123). TİP, altın dönemini yaşamaktaydı (Varuy, 2010: 128).

Meclis çatısı altında grup kurabilme hakkına ulaşabilecek kadar kitleselleşen TİP'in kendisini konumlandırmış olduğu siyasal hat gün geçtikçe belirginleşmekteydi. Aybar, Mumcu ile gerçekleştirmiş olduğu mülakatta konumlanmış oldukları politik hattın Türkiye şartlarına göre oluşturulduğunu ifade etmiştir (Mumcu, 1994: 10-13). Aybar bu süreçte, proletarya diktatörlüğünü reddediyor ve kendisinin üretmiş olduğu güler yüzlü sosyalizm anlayışını TİP örgütüne benimsetmeye çalışıyordu. Proletarya diktatörlüğünün inşa, gelişim ve sona erme süreci TİP tarafından benimsenmemişti. Marksist kurama göre; mülkiyet sahipliği üzerinden örgütlenen toplumsal yapının dönüşümü için bireysel mülkiyetin kaldırılması ve işçilerin emek süreçlerinde kendi öz yönetimlerini oluşturması gerekmektedir. Bireysel mülkiyetin kaldırılması ve öz yönetimlerin oluşturulması yoluyla sınıflı toplum yapıları parçalanmaya başlayacak ve sınıflı toplum yapısının en önemli aygıtı konumundaki devlet mekanizması sönmümlenme sürecine girecektir (Bottigelli 1976: 14).

Bu sürecin sonunda egemenlerin elindeki devlet aygıtı yıkılacak ve yerine proleter diktatörlük inşa edilecektir (Fişek 1970: 59). Bu kuramda sınıfsız bir toplum meydana getirebilme sürecinin baş aktörü olarak proleterler belirlenmiştir. Bunun başlıca sebebi; bireyin kendisine ve topluma yabancılaşmasını sağlayan baskı aygıtlarına karşı özgürleşme mücadelesi ve gelecekteki sınıfsız toplum tahayyülü, bir sınıf olabilme hüviyetine erişmiş olan proletarya önderliğinde gerçekleştirilebileceği varsayımı üzerinden belirlenmiştir (Henry 2011: 75).

Aren'e göre (1968: 9; 2006: 137) TİP'in kitleselleşme süreci ile birlikte Aybar ve ekibi bilimsel sosyalizm anlayışını zedeleyecek ifadelerde bulunmuş ve bunun sonucunda partinin politik konumlanması TİP tüzük ve programında belirtilen çerçeve ile uyumsuzluk göstermiştir. Aren (1968: 9), sosyalist bir partide sosyalizmin ne olduğuna ya da ne olmadığına yönelik yapılan tartışmaların ironik bir hal aldığını ve bu tartışmaların TİP üye ve sempatanlarının sosyalist harekettten uzaklaşması sonucunu doğurduğu tezini ileri sürmektedir. Aren (2006: 137), Aybar'ın kuramının merkezini oluşturan "Türkiye sosyalizmi" çözümlemesinin ya da "güler yüzlü sosyalizm" anlayışlarının geniş çevreler tarafından kabul görmüş bir tanımı bulunmadığından dolayı parti ideolojisinin de netleşemediği vurgusunda bulunmaktadır.

TİP'in Türkiye'ye uygun sosyalizm çözümlemesi Türkiye şartları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Buna göre;

- Toprak reformunun yapılması (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1966a: 4).
- Bankacılık ve sigortacılık sektörlerinin devletleştirilmesi (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1966a: 4).
- Tekel konumundaki işletmelerin devletleştirilerek halk yararına dönüşümünün sağlanması (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1966a: 4).
- Yabancı güçlerin askeri üslerinin Türkiye topraklarından kaldırılması (TİP 1968: 10).
- Sanayisini geliştirememiş bir ülkenin emperyalist devletler ile bütünleşmesinin sömürü ilişkileri üzerinden örgütleneceği gerekçesiyle "Ortak Pazar" başlığı altında Batılı devletler ile yapılan anlaşmaların sonlandırılması (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi 1968: 20).
- Ağır endüstri kurumlarının devlet tarafından kurulmasının hedeflenmesi (Türkiye İşçi Partisi Kurucu Üyeleri: 1962).
- Emekçi kesimlerin hem ekonomik yönden refaha kavuşmalarının hem de siyasal özne konumuna yükselmelerini sağlayarak siyasal karar alma mekanizmalarında aktif bir şekilde rol almalarının sağlanması (Türkiye İşçi Partisi Kurucu Üyeleri: 1962).

• Gelir adaletinin sağlanmasında emek kavramının merkeze konulması (Türkiye İşçi Partisi Kurucu Üyeleri: 1962) gibi hedefler kamuoyuna duyurulmuştur.

Bununla birlikte Bozbeyli'nin de ifade ettiği gibi (1970: 252) TİP, Türkiye'nin ekonomik yönden geri kalmışlığını vurgulamakta, 1945 sonrası hayata geçirilen politikalar aracılığıyla dışa bağımlı bir ülke konumuna düştüğü tezini ileri sürmektedir. 1964 yılında, ülke genelinde üretim faaliyetlerine katılanların %77.4'ü tarım sektöründeydi. Tarım sektörünün geri kalmışlığı da göz önünde bulundurulduğunda, ülke tarımı dışa bağımlı, gelişmiş kapitalist ülkelerin tamamlayıcısı konumundaydı (TİP 1964: 28-29). Köylerdeki bu olumsuz durum kente göçü teşvik ediyor, köylü sınıfından işçi sınıfına geçiş yaşayan bireyler sınıf bilinci ile donatılmadan, yeni hayatlarına uyum sağlıyorlardı. Bu süreçte, şehirde iş bulan birey kendisini şanslı görüyor, toplumsal meselelere karşı duyarsız kalabiliyordu (Ünsal 2002: 347). 1960'larda yaşanan kentlere yoğun göç sürecini toplumsal ve ekonomik ilişkiler üzerinden yeni bir sistemin inşa süreci olarak yorumlamak, işçi sınıfı bilincinden uzak kitlelerin sanayiye yönlendirilmesini anlamlı kılabilmektedir (Batuman 2010: 69).

TİP Programına göre (1964: 34-35) Türkiye sanayisi ise 1930'lardan itibaren yapılan iyileştirme hamlelerine karşın ne tam sanayileşebilmiş ne de ekonominin gelişmesinde öncü görevinde bulunabilecek yapıya ulaşmıştır. Bu bilgiler ışığında, üretim araçlarına sahip olmayan ve sayıları neredeyse nüfusun tamamına yaklaşan kesimin yoksulluk girdabının içine girdikleri açıktır.

Ancak, Aybar'a göre (1988b: 284), Türkiye'yi diğer geri kalmış ülkelerden ayıran temel noktalar bulunmaktadır. Bu görüşe göre; Türkiye'de cılız da olsa bir demokrasi kültürü vardır ve halk yapılacak olan köklü reformları kabul edebilecek düzeydedir (Bozbeyli 1970: 252). TİP programına göre (1964: 18-19) hayata geçirilecek ekonomik reformlar; Türkiye'ye özgü bir kalkınma yolunu beraberinde getirebilecek ve ekonomik yönden geri kalmışlık makûs talih olmaktan çıkacaktır. TİP program ve tüzüğü incelendiğinde TİP'in kendisine belirlemiş olduğu asli görevlerin sosyalizmi inşa etmek ve sınıfsız topluma geçişin koşullarını aramak olmadığı görülmektedir. TİP(1964:18), Türkiye'nin muasır medeniyetler seviyesinde ekonomik ve toplumsal refaha ulaşmasını en önemli görev olarak belirlemiştir (Ünsal 2002: 124). Bu hedefi gerçekleştirmede TİP'i meclisteki diğer partilerden ayıran temel fark ise kapitalizm dışında bir yol haritası oluşturmasıydı. TİP'in, liberal demokrasi anlayışından keskin bir kopma yaşamadığı programında açıkça görülmektedir. Bunun yanında; kalkınma sürecinde özel sektöre kamunun yardımcılığı rolü verilmesi ve bu şekilde özel sektörün gelişmesinin hedeflenmesi TİP'in sosyalist politikalara olan mesafesini göstermektedir (TİP 1964: 64). Ek olarak TİP programında (1964, s. 82), mülkiyet ve miras haklarının tanıdığını da açıkça deklare edilmektedir.

Tüm bunlara rağmen TİP, köklerinin işçi sınıfında olduğunun bilinciyle düşük gelir grubuna sahip kitlelerini siyasal alana çekmeyi başarmış bir örgüt olarak ele alınabilir. TİP'i kuracak olan sendikacıların örgütlediği Saraçhane Mitingi ile başlayan süreç; Türkiye'de emek hareketinin yeni bir boyut kazanmasını sağlamış ve TİP bunda önemli bir aktör konumunda görev almıştır (Çelik 2010: 105).

TİP politik hattının netleşmesiyle birlikte, geniş halk kitlelerine ulaşmaya başlamış ve bazı odakların hedefi haline gelmiştir. Türkiye siyasal tarihine "Beyaz Saray Olayları" olarak geçen ve 1961 Anayasası'nı savunma üzerinden örgütlenen toplantı hedef alınmıştır. Saldırıda TİP üye ve sempatanları ilk kez hedef alınmıştır. Ardından "Gültepe Olayları" gerçekleşmiştir. Komünizm ile Mücadele Derneği ve İlim Yayma Cemiyeti gibi muhafazakar örgütler İstanbul Gültepe'de 9 Aralık 1962 yılında TİP'in ilçe başkanlığı açılışına saldırmış ve TİP'in kitleleşmesinin önüne geçmek istemiştir. TİP kitleleşme sürecine girdikçe taşlı sopalı saldırıların da ardı arkası kesilmemiştir. Aybar'ın da ifade ettiği gibi (1988: 241) "Adana, Akhisar, Zonguldak, Kırıkkale, Konya, Turgutlu, Mersin ve Bursa'da" TİP etkinlikleri saldırılar ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. Sonraki süreçte ise sokak saldırıları meclise taşınmış ve TİP milletvekilleri meclis çatısı altında yaralanmışlardır.

1966 yılında TİP'in ikinci büyük kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede uluslararası ilişkiler konusunda çeşitli kararlar alınmıştır. NATO'ya keskin bir karşı duruş gösterilmesi, antiemperyalist bir hat üzerinde konumlanma, sömürülen uluslar ile yakın temaslar kurulması gibi kararlar da aynı kongrede alınmıştır. Bu kararlardan en önemlilerinden biri herhangi bir ülke ile askeri iş birliği yapılmasına mesafeli yaklaşılması idi. Bu kararın SSCB üzerinden okunması TİP'in Türkiye'ye özgü sosyalizm anlayışını gözler önüne sermekteydi (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, 1966: 3). Ek olarak TİP bünyesinde Stalinizm düşüncesi desteklenmemekteydi. Stalinizm tartışmaları TİP bünyesi içerisinde de görülmektedir. Boran (1968), Milliyet gazetesindeki yazısında Stalinist anlayışın reel sosyalizmin prototipi olmadığını, Stalinist ideolojiyi yaratan etkenlerin 1960'ların siyasi atmosferinde etkinliklerini

yitirdiğini ve bu sebepten dolayı burjuva diktatörlüğüne benzer bir şekilde geniş halk kitlelerini siyaset sahnesinde yok sayacak bir siyasi anlayışın yok hükmünde olduğunu ifade etmektedir.

TİP politik hattının yaratıcısı olarak tasvir edebileceğimiz Aybar'ın Stalin hakkındaki görüşleri de Boran'dan farklı değildir. Aybar (1988c: 15), Stalin dönemi ve sonrasındaki Stalinist anlayışın kişi diktası üzerinden ele alınması gerekliliğini vurgulayarak, bu anlayışın işçi sınıfı iktidarı ile bağdaştırılamayacağını ifade etmektedir. Bu çözümlemenin kökeninde, Stalinist yapıların hem ekonomik hem de sosyal hayatın şekillendirilmesi süreçlerinde özne rolünü yalnızca yönetici sınıflara devrettiği varsayımı bulunmaktadır (Aybar 1988c: 36).

TİP'in Gelişiminde Rol Oynayan Koşulların İrdelenmesi

Çok partili sisteme geçiş ve iktidarın el değiştirmesi ile birlikte Türkiye siyasetinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemin mimarı olarak Demokrat Parti gösterilebilir. Demokrat Parti, "Yeter, söz milletindir" sloganı ile meydanlara inmiş ve geniş halk kitlelerinin sesi olacağı iddiasında bulunmuştur. Bu iddia toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul görmüştür. Tek parti döneminin sonlanmasıyla birlikte halkın siyasete olan ilgisinde artışlar gözlemlenmiştir. Uslu, halkın siyasete olan ilgisinin artmasıyla siyasal rekabetin şehir merkezlerinden köy kahvelerine kadar yayıldığını ifade etmektedir. Bu rekabet emekçi kesimleri de derinden etkilemiştir. Emekçilerin sendikal hak mücadeleleri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekliliği hem Cumhuriyet Halk Partisi hem de Demokrat Parti tarafından dile getirilmiş ve emekçilerin önemli kazanımlar elde edebileceği bir dönemin kapıları aralanmıştır (Uslu, 2015: 344). Ek olarak, İkinci Dünya Savaşı süresince CHP, birikim politikası uygulamak zorunda kalmıştır. İktidar değişikliğiyle birlikte birikim politikası Demokrat Parti'ye olumlu katkı sağlamıştır. Eski döneme göre görece bir bolluk ortamı oluşmuş, çalışanların ücretlerinde artışlar gerçekleştirilmiştir (Aybar, 1988: 34). İktisadi ve sosyal hayattaki gelişimler Demokrat Parti'nin halk nezdinde saygınlığını artırmış ve seçim zaferleri birbirini izlemiştir.

1950'lilerin ikinci yarısıyla birlikte Demokrat Parti iktidarının halk nezdindeki itibarı ters yönde ilerlemeye başlamıştır. Borçlanma üzerinden büyüme ve gelişim yolunu seçen Demokrat Parti iktidarı alınan borçların geri ödeme döneminin gelmesiyle birlikte faturayı emekçilere kesmiş ve kemer sıkma politikalarını geniş halk kitleleri üzerinden uygulamaya başlamıştır (Aybar, 1988: 34). Devreye sokulan liberal politikalar emekçi yığınların yaşam koşullarının günden güne kötüleşmesini beraberinde getirmiştir. Kötüleşen iktisadi koşullar demokrat olduğu iddiasında bulunan Demokrat Parti iktidarını otoriter bir anlayışa sürüklemiştir. 6-7 Eylül Olayları, Vatan Cephesi'nin kuruluşu ve anti demokratik faaliyetleri, Tahkikat Komisyonu ile muhalefeti etkisizleştirme girişimleri gibi ülkenin demokratikleşmesine olumlu katkı sağlamayacak bir dizi olay, Demokrat Parti iktidarının konumlanmış olduğu siyasal hattı her geçen gün otoriter bir yapıya yakınlaştırmıştır (Aybar, 1988: 35-38). Bu süreç demokrasi kırıntılarını da bertaraf eden bir askeri darbe ile sonuçlanmıştır.

27 Mayıs 1960 tarihi Türkiye siyasal hayatı açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Madalyonun bir yüzünde gerçekleştirilen askeri darbe ile seçme ve seçilme hakları dâhil hak ve özgürlükler kesintiye uğratılmış, yukarıdan bir müdahale ile demokrasi ortadan kaldırılmıştır. Madalyonun diğer tarafında ise Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükleri iyileştirebilecek bir anayasa ortaya konulmak istenmiştir (Tura, 2008: 81). Bu da 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin farklı şekillerde yorumlanmasına sebebiyet vermiştir.

1960'lı yıllar başta Avrupa olmak üzere dünyanın dört bir yanında eşitlik, hak ve özgürlük taleplerinin geniş halk kitleleri tarafından yüksek sesle dillendirildiği bir zaman dilimi olarak gösterilebilir. Bu türden zaman dilimleri yöneten-yönetilen ilişkilerini şekillendiren anayasaları da etkileyebilmektedir. 1924 anayasasının inşa sürecinde hem Türkiye hem de uluslararası alanda hak ve özgürlüklerin anlam ve tartışılma süreci 1960'lı yıllara göre keskin farklılıklar içermekteydi (Özbudun, 2012: 6). 1960'lı yılların şart ve koşulları doğrultusunda hazırlanan anayasa, yöneten-yönetilen ilişkilerinde geniş halk kesimlerine fayda sağlayabilecek çeşitli kazanımlar sunmaktaydı. Temel hak ve ödevler kısmı 1961 Anayasası'nda ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Düşünce hak ve hürriyeti, toplantı hak ve özgürlükleri, basın özgürlüğü, gösteri, yürüyüş hakları gibi birçok kazanım 1961 Anayasası ile geniş halk kitlelerince elde edilmiştir (Resmi Gazete, 1961: 4642-10859). Bu süreç emekçi kitlelere olumlu yansımıştır. Başta emekçiler olmak üzere geniş halk kitleleri hak ve özgürlük taleplerinde bulunmuş, emekçiler grev ve sendikal hak taleplerini yüksek sesle dillendirmeye başlamışlardır (Aybar, 1988: 84-85). 1940'lı yıllarda 50 bini aşamayan sendikal emekçi sayısı 1960'lı yıllar ile birlikte 300 bini aşmış, örgütlü bir güç olma bilinci işçi sınıfı tarafından tartışılmaya başlanmıştır (Koçak, 2020: 75). Bu da yöneten-yönetilen

ilişkilerini tartışmaya açmış ve başta emekçiler olmak üzere geniş halk kesimleri yönetme eylemine müdahale edebilecek yetilere sahip oldukları kanısına varmışlardır (Kalaycıoğlu & Sarıbay, 2000: 290-291). Bu örgütlü güç bir siyasal partiyi, siyasal parti ise örgütlü gücün gelişimini tetikleyebilme ihtimalini doğurmuştu. TİP, bu koşulların bir ürünü olarak ele alınabilir. TİP tüzüğüne göre partinin kuruluş amacı; bireylerin hem kendi yaşamlarıyla ilgili konulara hem de memleket meselelerine müdahil olabilmelerinin sağlanmasıydı (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, 1962: 6). Osmanlı'dan başlayıp 1960'lı yıllara kadar geçen sürede geniş halk kesimleri yönetme eyleminin aktif bir unsuru olarak ele alınmamaktaydı. Yönetici sınıflar ve yönetici sınıfları etkileyebilen kesimler arasında sanayiciler, tüccarlar gibi çeşitli kesimler bulunmaktaydı. İşçi ve köylü sınıfı ise yönetme eyleminde pasif bir rolü üstlenmekteydiler (Fişek, 1969: 83).

TİP'in gelişimini sağlayan koşullardan bir diğeri ise örgütün kendisini konumlandırmış olduğu antiemperyalist tutumdur. Kurtuluş Savaşı, Türkiye siyasal tarihi okumalarında çok kilit bir rol oynamaktadır. Bağımsızlık ruhu Kurtuluş Savaşı ile birlikte toplumun çok büyük bir kesimine taşınabilmiştir. TİP, dış politika anlayışını bağımsızlık ruhu üzerinden belirlemeyi seçmiştir. ABD emperyalizmi, NATO'nun ideolojik nosyonu, SSCB'nin dış politika hamleleri gibi birçok durum TİP tarafından bağımsızlık ruhu üzerinden okunmaktaydı. Bağımsızlık ruhunu tüm topluma yayabilecek ve geniş halk kitlelerinin iktidarda söz sahibi olabilecek bir yapının anahtarı, TİP raporuna göre TİP iktidarı ile gerçekleşebilecekti (Ekinci vd., 1966). ABD emperyalizminin dünya halkları için barındırdığı tehlikeler bu raporda ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktaydı. Bu tehlikelere karşı direnişin merkezi olarak TİP gösterilmekteydi. Arap-İsrail gerilimi de TİP tarafından aynı düzlemde ele alınmaktaydı. Sömürge toplumların kurtuluşunun yegâne yolu olarak Arap yarımadasındaki ilerici güçlerle Türkiye'deki demokratik, eşitlikçi ve bağımsızlık ruhu taşıyan kitlelerin iş birliği yapması gerekliliği TİP tarafından önemle vurgulanmıştır (Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, 1968: 6). TİP, Vietnam Savaşı'ndan Kıbrıs Sorununa kadar tüm kritik olayları antiemperyalist hat üzerinden ele almaya çalışmıştır. Bu hat başta öğrenciler olmak üzere geniş halk kitlelerini TİP ile yakınlaştırmış ve TİP'in kitleleşme sürecine olumlu katkı sağlamıştır.

TİP'in kitleleşme sürecine etki eden bir diğer faktör Türkiye siyasetinin genel yapısıdır. Demokrat Parti ve ardılları siyaset yelpazesinin sağında bulunmaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi ise kendisini ortanın solunda konumlandırmaya çalışıyordu. TİP ise konumlanmış olduğu politik hat ile farklılaşmayı başarmıştı. TİP, Türkiye solunda bulunan örgütlü yapılardan da, kurucu parti kimliğinden ortanın soluna geçiş yapmaya çalışan Cumhuriyet Halk Partisi'nden de, Demokrat Parti ve ardıllarından da farklılaşmaktaydı. TİP'in gelir eşitsizliği okuması hem Demokrat Parti ve ardıllarından hem de Cumhuriyet Halk Partisi'nden keskin farklılıklar içermekteydi.

TİP'in gelişim sürecini kapsayan zaman diliminde proleter diktatörlük anlayışını benimsemeyen işçi partileri ya da örgütlenmeleri, sistemin kökten bir dönüşüme uğramadan reformlar aracılığıyla, adaletsiz bir şekilde yönetilen gelir dağılımı eşitsizliklerini çözme tahayyülündeydiler (Garaudy, 1968: 18). TİP de kendisini bu düzlem üzerinde konumlandırmaktadır. TİP, Türkiye'nin gelişmiş milletler arasında olamamasını ekonomik nedenler üzerinden çözümlenmektedir (Bozbeyli, 1970: 252). TİP programında (1964: 34-35), Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren sanayileşme atılımları içerisinde bulunduğu ancak başarılı olamadığı belirtilmektedir. TİP, bu aksaklıkları çözmek ve Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine taşımaya amaç edinmiş bir örgütlü yapıdır. Kapitalizm dışı bir yol arayışı içerisinde olması TİP'i diğer partilerden farklılaştırmaktadır. Plancı, devletçi ve karma bir ekonomi anlayışı TİP tarafından benimsenmektedir (TİP, 1964: 100-101). Bu süreçte emekçilerin hak ve özgürlüklerinin artırılacağı önemle vurgulanmaktadır. Sol ideoloji ve emekçiler arasındaki yakın ilişki TİP'in kitleleşme sürecini tetiklemiştir. TİP bulunmuş olduğu politik hat ile doğru orantılı olarak hem emekçilerle iş birliği yaparak onları siyasal aktör konumuna sürüklemek istemiş (TİP, 1964: 54) hem de aydınlar, doğulular gibi gruplardan bloklar oluşturarak diğer siyasal örgütlerden farklı bir yol haritası oluşturmuştur (Ünsal, 2002: 4). Bu zaman aralığında emekçiler yurdun dört bir yanında hak mücadelelerine girişmişlerdir. Derby Lastik, Singer gibi fabrikalar işçiler tarafından işgal edilmiş, öğretmenler "Büyük Eğitim Yürüyüşü" düzenlemiş, köylüler toprak ağalarına karşı başkaldırmış, boykotlar birçok iş koluna yayılmış ve TİP'in kitleleşme sürecinin ivmesi hız kazanmıştır (Atılğan, 2015: 614-620). 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi'nin ayak izleri de bu tarihlerdeki mücadelelerde aranabilir.

SONUÇ

TİP, 1960'lı yılların başında kurulmuş ve akabinde hızlı bir gelişim göstererek kısa bir süre içerisinde Türkiye'de siyasal aktörlerden biri olmayı başarmıştır. TİP'in inşa ve kitleselleşme süreci ulusal ve uluslararası koşullarla iç içe geçmiştir. Eğer, İkinci Dünya Savaşı faşizmin galibiyeti ile sonlansaydı TİP'in Türkiye topraklarında yeşermesini beklemek bir hayal mahsulü olabilirdi. Ya da SSCB'nin Batı bloku olmadan tek başına bir zafer elde etmesi durumunda, Marksizm tartışmalarının içerisinde Batı demokrasisinin izlerini bulmak güçleşebilirdi.

Başta Avrupa'da olmak üzere birçok komünist partinin demokratik sosyalizm modelini benimsemesi ve kapitalizm ile sosyalizm arasında yeni yol arayışlarına girmesi ile 1945 sonrası uluslararası düzen arasındaki bağın zayıf olduğunu söylemek güçtür. Bu tarihlerde Türkiye'de tek partili sistem sona ermiş akabinde ise iktidar el değiştirmiştir. Bu süreçte emekçiler başta sendika olmak üzere hak ve özgürlük alanlarında birçok kazanımlar elde etmiş ve Türkiye'de bir işçi partisinin filizlenebileceğine dair tartışmalar boy göstermiştir.

27 Mayıs demokrasiye vurulan darbe ve demokrasinin geliştirilmesini sağlayabilecek bir anayasa hazırlaması ile çok farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. TİP, bu süreci iyi değerlendirmiş ve 1961 Anayasası'na sıkı sıkıya bağlı bir yapı şeklini almıştır. Anayasanın hak ve özgürlükler alanında geçmişe nazaran daha ilerici bir konumda olması, TİP yöneticileri tarafından anayasanın her ne kadar askeri darbenin bir ürünü olsa da benimsenmesini sağlamıştır. Antiemperyalizm başlığı altında toplanan TİP'in ileri gelen kadroları, bağımsızlık mücadelesi üzerinden örgütlenme anlayışı geliştirmişler ve partinin politik hattını bu düzlem üzerine yerleştirmişlerdir.

Reel sosyalizmin ve işçi sınıfının rolünün tartışmaya açılması farklı örgütlenme şekillerini de beraberinde getirmiştir. Bu yapılar merkezlerine işçi sınıfı yerine toplumun farklı bileşenlerini yerleştirmekteydiler. Bu yapılarda gençliğin rolü, işçi sınıfının bilinçlenmesini sağlamaktan çok öteydi. Azınlıklar, cinsiyet gibi faktörler ön plana çıkmaktaydı. TİP, zamanın ve mekânın ruhundan beslenerek Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışını sosyalizm tartışmaları içerisinde geliştirmiştir. Proleter diktatörlük anlayışı TİP tarafından kabul edilmemektedir. Geniş halk kitleleriyle hareket etmenin kitleselleşme sürecine olumlu etki edebileceği düşünülmekteydi. 1965 seçimlerinde Türkiye tarihinde kendisini sosyalist olarak tanımlayan bir yapı ilk kez mecliste grup kurmayı başarmış ve kitleselleşme süreci zirveye ulaşmıştır. Bu tarihten sonra ideolojik zayıflıklar ve parti içi karışıklıklar örgütün gündemüne erimesini sağlamış başta gençler olmak üzere birçok kesim kendi siyasal yollarını belirleme kararı almışlardı.

KAYNAKÇA

Amendola, G. (1978). İtalya Komünist Partisi'nin Sosyalizm Yolu, Çev: Alp Kaya, Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Sayı: 40-41, s. 44-52.

Aren, S. (1968, Kasım 19), Sadun Aren İhtilafın Seyrini Açıklıyor, Ant Dergisi, Sayı: 99, s. 9.

Aren, S. (2006). Puslu Camın Arkasında, Birinci Baskı, İmge Kitabevi.

Atılğan, G. (2015). Sanayi Kapitalizminin Şafağında, Editör: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu & Ateş Uslu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, Birinci Baskı, s. 501-656, Yordam Kitap Basın ve Yayın.

Aybar, M. A. (1968). Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm: Seçmeler 1945-1967, Birinci Baskı, Gerçek Yayınevi.

Aybar, M. A. (1988a). Türkiye İşçi Partisi Tarihi, C. 1, BDS Yayınları.

Aybar, M. A. (1988b). Türkiye İşçi Partisi Tarihi, C. 2, BDS Yayınları.

Aybar, M. A. (1988c). Türkiye İşçi Partisi Tarihi, C.3, BDS Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (1963, Ocak 9). Türk Sosyalizminin İlkeleri. YÖN (56), s. 8-10.

Aydınoglu, E. (2011). Türkiye Solu (1960—1980), 3. Baskı, Versus Kitap.

Batuman, B. (2010). “Ey İyi Kalpli Üvey Ana”: Kent Tarihi Yazımı ve Bir Çatışma Alanı Olarak Erken Cumhuriyet Ankara'sı: Tarih, Sınıflar ve Kent, Birinci Baskı, s. 67-99, Dipnot Yayınları

- Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), s. 23-57. <https://doi.org/10.20493/bt.15516>
- Bensoussan, G., & Labica, G. (Ed.). (2016). *Marksizm Sözlüğü*, Çev: Volkan Yalçıntoklu, Birinci Basım, Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Boran, B. (2010). *Behice Boran: Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar*, C. 1, Sosyal Tarih Yayınları.
- Boran, B. (1968, Ağustos 27). *Çekoslovakya Olayları: Sosyalist Demokrasi ve Ulusal Bağımsızlık, Milliyet*,
- Bottigelli, E. (1976). *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu*, Çev: Kenan Somer, Birinci Baskı, Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Bozbeyli, F. (1970). *Parti Programları: Türkiye’de Siyasi Partilerin Ekonomik ve Sosyal Görüşleri-Belgeler*, Baha Matbaası.
- Can, S. (1986). *Öğrenci Dernekleri: Toplumsal Yaşama Katılım İçin*, Birinci Basım, Yarı Yayınları
- Claudin, F. (1978). *İspanya Komünist Partisi’nde Bölünme*, Çev: Tarık Günersel, Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Sayı: 40-41, s. 9-26.
- Çevikbaş, R. (2014). *Bürokrasi Kuramı ve Yönetel İşlevi*, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s.74-102.
- Ekinci, T. Z., Erik, Ş., & Çelenk, H. (1966). *Antiemperyalist Savaşla İlgili Komisyon Raporu, Türkiye İşçi Partisi*, <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0052/> (Erişim Tarihi: 08. 05. 2023)
- Faraldo, J. M. (2017). *Entangled Eurocommunism: Santiago Carrillo, the Spanish Communist Party and the Eastern Bloc during the Spanish Transition to Democracy, 1968–1982*. *Contemporary European History*, 26(4), s. 647-668. <https://doi.org/10.1017/S0960777317000339>
- Faulkner, N. (2012). *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberalere*, Çev: Tuncel Öncel, Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Fişek, K. (1969). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*, Birinci Basım, Doğan Yayınları.
- Fişek, K. (1970). *100 Soruda Sosyalist Devlet*, Birinci Baskı, Gerçek Yayınevi.
- Fraser, R. (1988). *1968: İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı*, Çev: Kudret Emiroğlu, Birinci Baskı, Belge Yayınları.
- Garaudy, R. (1968). *Doğmayan Hürriyet*, Çev: Aydil Balta, Prag 1968: Doğmayan Hürriyet, Birinci Baskı, s. 9-26, E Yayınları.
- Gramsci, A. (1989). *İtalya’da İşçi Konseyleri Deneyimi*, Çev: Yusuf Alp, Birinci Baskı, Belge Yayınları.
- Gürdaş, B. (2020). *Mayıs 1968 ve Görsel Kültüre Etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 37(1), s. 154 – 169.
- Kalaycıoğlu, E., & Sarıbay, A. Y. (2000). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa.
- Karan, M. (1962, Eylül 12). *Kemalizm Türk Sosyalizmi*. *YÖN*(39), s. 6-7.
- Karluk, R. (2014). *Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları* (11. Baskı). Beta Basım
- Kışlalı, A. T. (1974). *Öğrenci Ayaklanmaları*, Birinci Basım, Bilgi Basımevi.
- Koçak, M. H. (2020). *1950’lerde Emek Hareketi*, Editör: Aziz Çelik, Disk Tarihi: Kuruluş, Direniş,

- Varoluş 1967—1975: C. 1, s. 75-78, DİSK Yayınları No:78.
- Lelandais, G. E. (2009). Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme, Editör: Barış Çoban, Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet, Birinci Basım, s. 63-90, Kalkedon Yayınları.
- Mumcu, U. (1994). Aybar İle Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık, 11. Basım, Tekin Yayınevi.
- Nesin, A. (1965, Nisan 22). Çağımızın İnsanı ve Politika. Dönüşüm Gazetesi, s. 4-5.
- Offe, C. (2002). 1968 Thirty Years After: Four Hypotheses on the Historical Consequences of the Student Movement. Thesis Eleven, 68(1), s. 82-88. <https://doi.org/10.1177/0725513602068001006>
- Özbudun, E. (2012). Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 68, s. 5-18.
- Özman, A. (2008). Mehmet Ali Aybar, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol, C. 8, İkinci Baskı, s. 376-403, İletişim Yayınları.
- Temel Hak ve Ödevler, 334 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 4662 (1961). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2023)
- San, C. (1969). Dünyada Öğrenci Hareketleri, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye’de), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s. 5 -46.
- Şener, M. (2015). Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset; YÖN, MDD ve TİP, İkinci Basım, Yordam Kitap.
- TİP. (1964). Türkiye İşçi Partisi Programı, Ersa Matbaacılık.
- TİP Genel Merkezi. (1965). FKF Politikası ve Çalışmaları Üzerine Taslak, <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0053/> (Erişim Tarihi: 05.06.2023).
- TİP Kurucu Üyeleri. (1962). Türkiye İşçi Partisi Bildirisi, TİP Genel Merkezi, E <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0028/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Tura, A. R. (2008). Türkiye’de Troçkizm, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol, C. 8, 2. Baskı, s. 78-85, İletişim Yayınları.
- Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı. (1962). Teşkilata Genelge, <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0144/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).
- Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi. (1962). Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü. İstanbul Matbaası. <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0019/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).
- Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi. (1966). Türkiye İşçi Partisi İkinci Büyük Kongresi: Alınan Kararlarve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, Başnur Matbaası. <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0030/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi. (1968). Çalışma Raporu: Üçüncü Büyük Kongre 9 -12 Kasım: Ankara, Latin Matbaası, <https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0032/> (Erişim Tarihi: 15.04.2023)
- TİP Kurucu Üyeleri. (1962). Türkiye İşçi Partisi Bildirisi, TİP Genel Merkezi,

<https://www.tustav.org/e-arsiv/tip-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu/nihat-sargin-arsiv-fonu-zarf-no-0028/> (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

- Uslu, A. (2015). "Hür Dünya'nın Saflarında, Editör: Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu, & Ateş Uslu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, Birinci Basım, s. 341-386, Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Ünlü, B. (2002). Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar, Birinci Baskı, İletişim Yayınları.
- Ünsal, A. (2002). Türkiye İşçi Partisi (1961—1971): Umuttan Yalnızlığa, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Varuy, N. (2010). Türkiye İşçi Partisi: Olaylar-Belgeler-Yorumlar (1961-1971), Birinci Basım, Sosyal Tarih Yayınları.

Adil Düzen Kavramı Bağlamında Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Anlayışı¹

Fatih KELEŞ²
Yıldırım TURAN³

Özet

Dış politika, bir ülkenin dış dünya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri yönetme sürecini kapsayan tüm ilişkilerin bir arada ele alındığı bir kavramdır. Dolayısıyla, her ülkenin güçlü bir dış politika geliştirmesi kritik bir öneme sahiptir. Devlet adamları bu amaca yönelik çalışmalar yapar ve dış politika alanında öneriler sunar. Necmettin Erbakan, Türk siyasi arenasında belirgin bir konuma sahip olup, 1969 yılından vefatına (2011) kadar Türk siyasetine ve dış politikasına farklı perspektifler getiren etkileyici bir devlet adamıdır. Onun Milli Görüş ideolojisi çerçevesinde şekillenen Adil Düzen yaklaşımı, bu araştırmanın odağını oluşturan onun dış politika anlayışını da şekillendiren ana unsurdur. Renkli bir siyasi kişilik olan Erbakan, sıradışı söylem ve eylemlerde bulunmuştur. Eğitim ve çalışma yılları, siyasi düşüncelerinin oluşmasında belirgin bir etkiye sahiptir. Erbakan'ın İslami referanslarla örülü Adil Düzen yaklaşımı, ekonomik, siyasi, ahlaki ve bilimsel boyutları içinde barındıran dört temel alana odaklanır. Bu düşünce çerçevesinde, Erbakan'ın yazıları, konuşmaları ve çizimleri değerli bir bilgi hazinesi olarak öne çıkar. Erbakan'ın siyasi üslubu incelendiğinde, olayları akılda kalıcı ve dikkat çekici bir biçimde ifade etmek adına farklı kelimeler ve ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışma sürecinde, Erbakan'ın kendi tanımlamalarını temel alarak yazım biçimi sıklıkla tercih edilmiştir. Erbakan'ın dış politika anlayışını merkeze alan bu çalışmada, tarihsel yöntem kullanılarak belgeler, kanıtlar ve önceki araştırmalardan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, belirli bir akışla sunulmuş ve betimleyici yöntemden yararlanılarak aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, Adil Düzen, Dış Politika

¹ Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN danışmanlığında hazırlanan "Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Yaklaşımı ve Dış Politika Anlayışı" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2391-5321, fatihkeless@gmail.com

³ Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye, ORCID:0000-0001-7440-9237, yildirimturan@sakarya.edu.tr

Necmettin Erbakan's Foreign Policy Understanding in The Context of the Just Order Concept¹

Fatih KELEŞ²
Yıldırım TURAN³

Abstract

Foreign policy is a concept that encompasses all relationships involving a country's management of political, economic, and cultural ties with the outside world. Therefore, developing a strong foreign policy is critical for every nation. Statesmen work towards this goal and offer recommendations in the field of foreign policy. Necmettin Erbakan, a prominent figure in the Turkish political arena, brought different perspectives to Turkish politics and foreign policy from 1969 until his passing in 2011. His Adil Düzen (Just Order) approach, shaped within the framework of the National Vision ideology, constitutes a central element that shapes his foreign policy understanding, which is the focus of this research. A colorful political personality, Erbakan engaged in extraordinary discourse and actions. His formative years of education and work significantly influenced his political ideas. Erbakan's Adil Düzen approach, infused with Islamic references, focuses on four fundamental areas: economic, political, ethical, and scientific. Within this conceptual framework, his writings, speeches, and illustrations stand as valuable sources of information. Through an analysis of Erbakan's political style, it becomes clear that he crafted his narratives using unique language and expressions to ensure both memorability and captivation. Consequently, throughout this study, the writing style frequently mirrors Erbakan's own definitions. This research, centered on Erbakan's foreign policy perspective, employs a historical method, drawing on documents, evidence, and prior research. The acquired data is presented in a structured manner using a descriptive approach.

Keywords: Necmettin Erbakan, The Just Order, Foreign Policy

¹ This study is based on the master's thesis entitled "Necmettin Erbakan's Foreign Policy Understanding in The Context of the Just Order Concept" which prepared under the supervision of Assoc. Prof. Yıldırım TURAN.

² Graduate Student, Sakarya University, Department of International Relations, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2391-5321, fatihkeless@gmail.com

³ Assoc. Prof., Sakarya University, Department of International Relations, Sakarya, Türkiye, ORCID:0000-0001-7440-9237, yildirimturan@sakarya.edu.tr

Giriş

Necmettin Erbakan'ın Türk siyasetinde uzun süreli varlığı ve etkisi büyük bir öneme sahiptir. Siyasal hayatı, Türk siyasetinde meydana gelen gelişmelere yön vermenin yanı sıra aynı zamanda Türk siyasetindeki değişimlerden ve dönüşümlerden de etkilenmiştir. Türkiye'de siyasi saha genellikle Batı merkezli düşünce perspektifiyle değerlendirilirken, Erbakan kendi söylemlerini İslami değerlere dayandırmış ve Milli Görüş çerçevesinde siyaset yapmıştır. Bu nedenle, Erbakan'ın söylemlerini analiz ederken yalnızca Batılı literatür ve siyasi kaynakların yetersiz kalabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Milli Görüş düşüncesini ve Adil Düzen yaklaşımını anlamak, Erbakan'ın retorikini kavramak açısından kritik bir öneme sahiptir. Necmettin Erbakan, belirli bir kesim tarafından siyasal İslamcı olarak sınıflandırılmasına rağmen son zamanlarda "İslami siyasetçi" gibi yeni tanımlamalar da ortaya çıkmıştır (Arpacı, 2017: 412). Bu yeni tanımlamalar, Erbakan'ın klasik siyasal İslam anlayışından ayrıldığını vurgulamaktadır. Özellikle Erbakan'ın "Müslümanlık laiklik ile bir aradadır" gibi ifadeleri, bu görüşü destekler niteliktedir (Erbakan, 1998). Tabii ki, her siyasi hareketin, içinde bulunduğu toplumsal, siyasi ve tarihsel bağlamların da önemini unutmamak gerekir. Erbakan'ın düşünsel yapısını ve Türk siyasetine etkilerini tam anlamıyla kavrayabilmek için İslami siyasi literatürün ötesinde, Türkiye'nin siyasi, toplumsal ve tarihsel koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türk dış politikasının ilk evrelerinde, milli çıkarların ve devlet güvenliğinin merkeze alındığı gerçekçi bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemin yapısal değişikliklere uğraması, Türkiye'nin yeni bir konumlanmaya gereksinim duyduğunu ortaya koymuştur. Yalta Konferansı ve ardından kurulan Yeni Dünya Düzeni bağlamında Türk dış politikasının Batı destekli politikaları tercih ettiği söylenebilir. Bu dönemde Türkiye, Batı bloğunun bir parçası olarak, Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Sonraki yıllarda Türk hükümetleri zaman zaman farklı alternatiflere yönelmiş ve yeni politikalar geliştirmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci, İslam Konferansı Örgütü'ne aktif katılım, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve D-8 gibi kuruluşlar, bu yeni arayışların örneklerindedir. Ancak genel anlamda, Türk dış politikasının batıcı ve mevcut eğilimlerini koruma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini önceliklendirmesi, mevcut düzeni koruma politikaları izlemesi ve sınırlı ölçüde alternatif arayışlarına rağmen esas olarak Batı ile bütünleşmeyi tercih etmesi anlamına gelir. Tabii ki, istisnalar da var olmakla birlikte bu genel eğilim belirgin bir şekilde görülmektedir (Yıldız, 2017: 358-359). Bu bağlamda, Necmettin Erbakan'ın düşünsel gelişimini etkileyen eğitim ve çalışma yaşamını inceledikten sonra, Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımı ve dış politika anlayışı ele alınacaktır. Erbakan, diğer alanlarda olduğu gibi Türk dış politikası konusunda da olağandışı ifadelerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kişilikli dış politika ve lider ülke Türkiye, uydu değil sloganları dış politika yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla, 15 Haziran 1997 tarihinde Türkiye ev sahipliğinde kurulan D-8 (Developing 8-Gelişen 8) toplantısı, söylemlerin eyleme dönüştüğü bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı, AB üyeliği, İsrail ve ABD ile ikili ilişkiler, parti programları ve İslam dünyası ile olan ilişkiler gibi durumlar incelenerek Erbakan'ın dış politika anlayışı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Eğitim ve Çalışma Hayatının Erbakan Üzerindeki Etkileri

Necmettin Erbakan, 29 Ekim 1926 tarihinde Mehmet Sabri Bey ve Kamer Hanım'ın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Sabri Bey'in, uzun süre Adana'nın Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde hüküm süren Selçuklu soyundan gelen Kozanoğulları'na mensup olduğu belirtilmektedir. Annesi ise Sinop'un tanınmış ailelerinden birine ait olup, Sinoplu Kale Kumandanı Binbaşı Halil Bey'in torunu olan Kamer Hanım'dır (Çalmuk, 2017: 39-42).

Necmettin Erbakan, ilköğrenimine Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda başlamıştır. Ancak, Mehmet Sabri Bey'in Trabzon'a tayin olması sebebiyle Erbakan'ın eğitimini tamamladığı okul Trabzon'daki Gazi Paşa İlkokulu olmuştur. Trabzon'da okuduğu dönemde çocuklar arasında kendi içlerinde bir devlet kurduklarını ve bu devlette kendisinin liderlik ettiğini ifade etmiştir. Bu devlette kendi paralarını kullanarak alışveriş yapar, arkadaşları arasında bu paraların diğer paralardan daha kıymetli olduğunu düşünerek hareket ettiklerini söylemişlerdir. Bu faaliyetleri ilkokul döneminde başlatmış olmasına rağmen ortaokul ve lise çağındaki diğer öğrencilerin de bu girişimlere katıldığını belirtmiştir. Bu deneyim, Erbakan'ın liderlik vasıflarının ve toplumsal organizasyon becerilerinin erken yaşlarda ortaya çıktığını göstermektedir (Akgül, 2011: 35).

Erbakan Orta okul eğitimine 1937 yılında İstanbul Erkek Lisesi'ne kabul edilerek başlamış ve yine burada lise eğitimini başarıyla tamamlamıştır. 1943 yılında mezun olduğunda İstanbul Erkek Lisesi'ni birincilikle bitirmiştir. Yüksek başarısı nedeniyle üniversiteye sınavsız giriş hakkı elde etmesine rağmen, Erbakan sınava girmek istemiştir. Bu nedenle İstanbul Teknik Üniversitesi'ne (İTÜ) giriş sınavına katılmış ve başarılı bir performans sergileyerek İTÜ'ye ikinci sınıftan başlama fırsatını elde etmiştir (Erbakan, 1990).

Necmettin Erbakan, arkadaşları tarafından çok çalışkan bir öğrenci olarak görüldüğü için "kuş", derslerindeki başarısı ve ayrıntılı anlatımıyla öne çıkması nedeniyle "derya" gibi lakaplarla anılmıştır (Ergin, 2017: 19). 1948 yılında İTÜ Makine Mühendisliği bölümünden 3,96 gibi yüksek bir not ortalamasıyla mezun olan Erbakan, aynı yılın temmuz ayında Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başlamış ve akademik çalışmalarına devam etmiştir (Kızıltaş, 2017: 19-21).

Necmettin Erbakan, 1948 yılında mezun olduktan sonra 1951 yılına kadar yeterli tezi üzerine çalışmış ve başarıyla tamamlamıştır. Bu başarısından dolayı İstanbul Teknik Üniversitesi, Erbakan'a Almanya'ya gitmesi ve eğitimine Aachen Teknik Üniversitesi'nde devam etmesi için teklifte bulunmuştur.

Erbakan, Aachen Teknik Üniversitesi'nde, bir doktora tezi, İTÜ için bir doçentlik tezi ve Alman İktisat Bakanlığı için motorlarda ekonomi başlıklı bir araştırma hazırlamıştır. Bu çalışmalar Alman araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Klöckner-Humboldt-Deutz (KHD) fabrikaları genel müdürü Prof. Dr. Emil Flatz, Leopard tanklarının motorları üzerinde araştırma yapması için Erbakan'ı başmühendis olarak davet etmiştir (Kızıltaş, 2017: 26-33). Almanya'dayken, Erbakan Alman ordusu için Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt (DVL) Araştırma Merkezi'nde Prof. Dr. Rüdiger Schmidt ile işbirliği yaparak dizel motorlarda püskürtülen yakıtın nasıl tuttuğunu matematiksel olarak açıklayan bir çalışma gerçekleştirdi. Ayrıca, Alman Ekonomi Bakanlığı tarafından Ruhr bölgesindeki fabrikaların geliştirilmesi amacıyla görevlendirilen bir ekip içinde yer aldı ve bu süre zarfında ağır sanayi fabrikalarını inceleme fırsatı yakaladı (Arpacı, 2017: 47-49).

27 yaşında doçent unvanını alarak İTÜ'de en genç doçent unvanına sahip olan Erbakan, daha sonra tekrar araştırma yapmak üzere Almanya'ya döndü ve KHD firmasında baş araştırma mühendisi olarak altı ay boyunca çalıştı. 1954 yılında askerlik görevini tamamlamak üzere Türkiye'ye dönen Erbakan, yedek subaylık eğitimini Kâğıthane'de, Halıcıoğlu İstihkâm Bakım Bölüğü'nde de makinelerden sorumlu olarak asteğmen ve teğmen olarak görev yaparak İstanbul'da askerlik görevini tamamlamıştır. Bu süreçte, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) ABD tarafından yapılan yardım kapsamında ABD'li yetkililerle görüşme fırsatı da bulmuştur.¹ Ekim 1955'te askerlik görevini tamamlayan Erbakan, sonrasında İTÜ'ye dönerek (Yalçın, 2014: 18-20) İTÜ'de Motorlar Laboratuvarında yaptığı çalışmaların sonucu olarak, Türkiye'nin ilk yerli motorunu üretti. Bu ilk yerli motor üretimi, Erbakan'ın ağır sanayi hamlelerinin temelini oluşturdu ve aldığı eğitim ve yaptığı çalışmaların bir sonucu olarak 1965 yılında da profesör unvanını almıştır (Akin, 2000: 17-18).

Yerli üretimin önemine inanan Necmettin Erbakan ve arkadaşları 26 Ocak 1956 tarihinde 200 kadar ortak bir araya gelerek Gümüş Motor Fabrikası'nın temeli atılmışlardır (Yalçın, 2014: 23). Bu ortaklar arasında her birisinin %5'ten fazla hisse sahibi olamayacağı bir anlaşma yapılmıştır. Gümüş Motor Fabrikası'nın kuruluşu, o dönemde Türkiye'nin motor sanayisine ve yerli üretimine olan güvenini yansıtmıştır. Fabrikanın kuruluşu, Türkiye'nin motor ithalatına bağımlılığını azaltma ve yerli üretimi teşvik etme amacını taşımıştır. Bu nedenle Necmettin Erbakan'ın ifade ettiği gibi, Gümüş Motor Fabrikası sadece bir fabrika değil, aynı zamanda bir ideolojik sembol olarak kabul edilmiştir (Erbakan, 1991: 210-212). Erbakan'ın ideolojik görüşleri, Türkiye'nin kendi sanayisini geliştirmesi, yerli üretimi teşvik etmesi ve dışa bağımlılığı azaltması üzerine yoğunlaşmıştır. Gümüş Motor Fabrikası, bu ideolojinin somut bir göstergesi olarak öne çıkmış ve Türkiye'nin motor üretiminde öz yeterliliğe

¹ "Bu görev esnasında her yıl Türkiye'nin Amerika'dan istediği teçhizatların listesini hazırlamıştır. Hazırladığı bu liste Amerikan yardım heyetinin dikkatini çekmiş ve bir Amerikalı albay bu listeyi hazırlayan kişiyle görüşmek istediğini okul komutanı Şeref Özdilek'e bildirmiştir. Özdilek Paşa bu Albay'ı alıp Erbakan'ın yanına getirmiş ve Albay "Siz bugüne kadar Amerika'dan yardım olarak sadece 'gizleme ağı, kürek sapı, kazma vs.' gibi şeyler isterken bu sene bakım bölüğündeki iş makinelerinin tamiri için gereken çeşitli parçaları üretmek üzere tezgâhlar istemişsiniz. Bunları ne yapacaksınız ve nasıl kullanacaksınız?" diye sormuştur. Erbakan Amerikan Ordusunun kuruluş tüzüğünü açarak, "Bizim yaptığımız görevi yapan Amerika'daki birliklerde bu tezgâhlar var da bizde niçin olmasın?" diye karşılık verince Amerikalı Albay söyleyecek bir şey bulamamış ve bu tezgâhlar Erbakan'ın girişim ve gayretleriyle Türkiye'ye getirilmiştir." (Akgül, 2011: 14).

ulaşabileceği inancını simgelemiştir. Erbakan, fabrikanın kuruluşunda yer alan ortaklar ve çalışanların gösterdiği fedakarlığın, ideolojik bir mücadelenin bir parçası olduğunu vurgulamıştır.

Necmettin Erbakan'ın Türkiye'nin kendi otomobilini üretme projesiyle ilgilendiği ve bu konuda çalışmalar yaptığı bilinmektedir (Erbakan, 2014: 14). Bu projenin önemli bir adımı, 4 Mart 1961 tarihindeki Erbakan'ın Bakanlar Kurulu'na sanayi ile ilgili yapmış olduğu bir konuşma sırasında atılmıştır (Kızıldaş, 2017: 49-51). Erbakan, milli üretim üzerinde durarak, otomobil üretimi için çok ortaklı bir fabrika kurulmasını önermiş ve bu düşüncelerini dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e sunmuştur. 15 Mayıs 1961 tarihinde Otomobil Endüstrisi Kongresi düzenlenmiştir. Kongre sonunda yapılan konuşmalar, çalışmalar ve sunulan bildirimler bir rapor haline getirilmiş ve Necmettin Erbakan dâhil olmak üzere 11 kişi tarafından imzalanmıştır. Raporlar ve kongre kararları daha sonra Necmettin Erbakan ve kongre başkanı Şükrü Er tarafından Cemal Gürsel'e sunulmuştur (Şimşek, 2022: 34-39). Bu gelişmeler, Türkiye'nin otomobil endüstrisini geliştirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilir. Ancak, bu projenin sonraki yıllarda farklı aşamalardan geçtiği ve farklı girişimlerle devam ettiğini belirtmek önemlidir.

Necmettin Erbakan, 1966 yılında Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olarak atanmasıyla yerli üretimi koruma görevini üstlenmiştir. Erbakan, yerli üreticinin korunması gerektiğini düşünmüş ve Odalar Birliği'nin bu konuda sorumluluğu olduğunu vurgulayarak başarılı yerli imalatların ithalata engellenmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Erbakan, 1991: 208-210).

Odalar Birliği Genel Sekreterliği görevine geldikten sonra Erbakan, ciddi adaletsizliklerle karşılaştığını ve bu sorunları çözmek için çaba gösterdiğini belirtmektedir. Özellikle yatırım kaynaklarının büyük şehirlere, özellikle İstanbul'a yönlendirildiğini, Anadolu kentlerine ise çok az miktarda yatırım yapıldığını ortaya çıkarmıştır. Bu durumu düzeltmek için mücadele ettiğini ifade etmektedir. Erbakan'ın Anadolu odaklı yaklaşımı, Odalar Birliği içinde farklı sorunları beraberinde getirmiştir (Erbakan, 1975). Necmettin Erbakan, Anadolu'daki küçük yatırımcıların taleplerini desteklemiş ve Odalar Birliği tarafından sağlanan kredilerin Anadolu merkezli olmasını savunmuştur. Bu çabalara ek olarak, Odalar Birliği bünyesinde bir maden bankası kurulması fikrini öne sürmüştür. Ancak bu önerisi, hükümetle yaşadığı anlaşmazlığın temelini oluşturmuştur. Maden bankası konusundaki görüş ayrılığı sonucunda, Erbakan, 197 bin lira tazminat ödenerek görevden alınmıştır. Ardından, Erbakan Adalet Partisi (AP) döneminde 1968 seçimlerinde Konya'dan adaylık başvurusu yapmıştır. Ancak bu başvuru, Süleyman Demirel'in etkisiyle geciktirildiği iddiasıyla reddedilmiştir (Akgül, 2011: 19). Bu olayların ardından Erbakan, 1968 seçimlerinde Odalar Birliği başkan adayı olarak yarışmış ve rakibi Sırrı Enver Batur'u geride bırakarak seçimleri kazanmıştır. Ancak seçim zaferine rağmen, sonradan geçersiz olduğu iddiasıyla başkanlık görevinin önceki başkana devredilmesi istenmiştir. Erbakan, bu talebi kabul etmeyeceğini ve seçimlerin geçerli ve hukuki olduğunu belirtmiştir. Uzun süren tartışmalar sonucunda, 8 Ağustos 1969 tarihinde Ankara Valiliği'nin emriyle polis müdahalesiyle başkanlık görevi Sırrı Enver Batur'a devredilmiştir. Erbakan, bu süreçte yaşananların hukuka aykırı olduğunu ifade ederek görevinden ayrılmıştır. Odalar Birliği'ndeki bu olayların ardından Necmettin Erbakan, Adalet Partisi (AP) çatısı altında milletvekili adaylığı için başvuruda bulunacağını ve siyasi mücadelesini devam ettireceğini belirtmiştir. Ancak Erbakan'ın AP'ye yaptığı başvuru, farklı gerekçeler öne sürülerek kabul edilmemiştir (Kızıldaş, 2017: 80-81).

Adil Düzen

Necmettin Erbakan'a göre Adil Düzen, daha önce deneyimlenmiş sistemlerin ve mevcut Dünya'nın başarısız noktalarını göz önünde bulundurarak oluşturulması gereken yeni bir dünya düzenidir. Erbakan, Batı medeniyetinin insanlığın mutluluğunu sağlama konusunda başarısız olduğuna ve 20. yüzyılda ortaya çıkan olumsuz uygulamaların büyük acılara yol açtığına inanmaktadır. Batı medeniyetinin temel özelliklerini bireycilik, rekabetçilik, tüketim kültürü ve materyalizm olarak tanımlar. Bu faktörlerin yayılmasının, insanların manevi huzur ve mutluluğunu engellediğini belirtir. Erbakan, Batı'nın yaydığı ideolojilerin ve politikaların insanların temel haklarına ve değerlerine zarar verdiğini, toplumsal adalet sorunlarına yol açtığını ve güncel sorunlara yetersiz çözüm sunduğunu ifade eder. Adil Düzen ise bu sorunlara alternatif bir çözüm sunmayı amaçlar ve insanların maddi refahının yanı sıra manevi değerlere de vurgu yaparak adalet, eşitlik ve dayanışma prensiplerine dayalı bir düzen önerir. Temel amacı, insanların temel haklarına saygı gösterilerek ekonomik ve sosyal adaletin sağlandığı, insanların refah ve mutluluğunun öncelik taşıdığı bir dünya kurmaktır. Bu yüzden insanlığın karşılaştığı sorunların çözümünü için maddi refahın yanı sıra manevi değerlerin de dikkate alındığı bir sistemi önerir (Erbakan, 1992).

Adil Düzen, aynı zamanda “Silm”² olarak adlandırılan evrensel barış ve bereket medeniyetinin yeni bir sunumu ve özgün bir tanıtımı olarak ortaya çıkarılır. Bu program, toplumdaki sosyal dengeyi doğal dengeyle benzeterek, İslam’ı insanlıkla bütünleştirmeyi amaçlar (Akgül, 2015: 64). Emperyalist ve kapitalist sistemler, Adil Düzen tarafından zulüm ve sömürü üzerine inşa edilmiş düzenler olarak nitelendirilir. Bu sistemlere karşı bir alternatif olarak konumlandırılan Adil Düzen yaklaşımı, gücün değil hakkın üstün olduğunu savunur ve mutlak doğruları esas alarak mutlak yanlışlardan kaçınılmasını hedeflediği belirtilir. Bilimsel, ahlaki, siyasi ve ekonomik bir program olarak tanımlanan Adil Düzen, uygulama sırasında giderilebilecek eksikliklere sahip bir sistemdir. Adil Düzen, insanlığın refahını, adaleti ve toplumsal dengeyi öncelikli tutan bir düzen olarak öne çıkar ve inanç, kültür ve toplum değerlerine dayanarak, evrensel barış ve bereketi sağlama amacı güder (Erbakan, 1991).

Temel Esaslar ve Düzen

Adil Düzen, her inançtan, her millettten ve her seviyeden insanın bir arada barış ve bereket içinde yaşayacağı, temel hak ve özgürlüklerin sağlanıp korunacağı, İslami, ilmi ve insani bir düzen olarak nitelendirilmektedir. Bu düzen, barış ve bereketi temel olarak İslami yönünü öne çıkarır. Aynı zamanda akli delillere ve pozitif ilmin verilerine uygun bir şekilde hazırlandığı için bilimsel yönünü de ifade eder. Adil Düzen, sadece Müslümanları değil, tüm insanları içeren insani bir özellik taşımasıyla dikkat çeker. İnsanlar için özgül olarak oluşturulan ve doğal bir sistem olması gerektiğinin altını çizer. Temel hak ve adalet ölçülerinin doğru bir biçimde tespit edilmesi ve bu ölçülerin günümüz dünyasında nasıl uygulanabileceğinin bilim insanları tarafından araştırılmasına özellikle vurgu yapar. Bu sebeple, Adil Düzenin oluşturulmasında bilimsel verilere ve akılcı düşünceye dayalı bir yaklaşım benimsenir. Bu düzen, insanların hak ve adaletin sağlandığı bir dünya düzeni içerisinde refah ve huzur içinde yaşamlarını amaçlar (Erbakan, 2021: 70-73).

Tablo 1: Adil Düzen (Genel Bağlamda)

ADIL DÜZEN	DOĞRU - YANLIŞ	ADALET - ZULÜM	FAYDALI - ZARARLI	İYİ VE GÜZEL - KÖTÜ VE ÇİRKİN
İNSAN	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRDE	HİS VE İDRAK
CEMİYET	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, N. (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Bas. San. A.Ş, 6.

² Sulh

Tablo 2: Adil Düzen (Biyolojik Nazariye Bağlamında)

İNSAN VÜCUDU	DAMAR	KEMİK	ADALE	SİNİR
İNSAN VE HUSUSİYETLERİ	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRADE	HİS VE İDRAK
TOPLUM VE HUSUSİYETLERİ	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, N. (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş., 7.

Ahmet Akgül (2015: 67-69) Adil Düzenin toplum yapısının insan vücuduna benzetilerek hazırlandığını söylemektedir. Bu benzetme, farklı düzenlemelerin insan vücudundaki sistemlere karşılık geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Tablo 1 ve Tablo 2 de görüldüğü üzere:

- İnsanda adaleti zulümden ayırmaya yarayan ünsiyet ve sinir sistemi, toplum ve devlet planında idari (Adil Siyasi) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, toplumda adaletin sağlanmasını ve zulmün önlenmesini amaçlamaktadır.
- İnsanda faydalıyı zararlıdan ayırmaya yarayan irade-menfaat düşüncesi ile sindirim sistemi, toplum planında iktisadi (Adil Ekonomik) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, ekonomik faaliyetlerin adil bir şekilde düzenlenmesini ve insanların denge kurmasını hedeflemektedir.
- İnsanda iyiyi kötünden ayırmaya yarayan his (kalbi duygu) ve vicdan, toplum planında dini (Adil Ahlaki) düzeni ifade etmektedir. Bu düzen, toplumun ahlaki değerlere dayalı olarak hareket etmesini ve iyilik ile kötülük arasında doğru bir tercih yapmasını amaçlamaktadır.
- İnsandaki doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayan akıl ve düşünce sistemi, toplum planında bilimsel (Adil İلمي) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, bilimsel ve akılcı düşünceye dayalı olarak bilgi ve gerçekleri araştırma, öğrenme ve paylaşma amacını taşımaktadır.

Bu benzetme, Adil Düzen'in farklı alanlarda düzenlemeler yaparak insanın her yönünü içine alan bir toplum düzeni oluşturma amacını ifade etmektedir.

Şekil 1 üzerinde de görüleceği üzere Adil Düzenin yapısı bir insan vücuduna benzetilerek anlatılmaktadır. İnsandaki düzenlerin birbirinden bağımsız olmasına rağmen uyum içinde çalıştığı ifade edilmektedir. Şekil 2 üzerinde de görüleceği üzere Adil Düzen içerisinde dört ayrı düzenin yer alacağı belirtilmektedir: Adil Ekonomik Düzen, Adil Siyasi Düzen, Adil İلمي Düzen ve Adil Ahlaki Düzen.

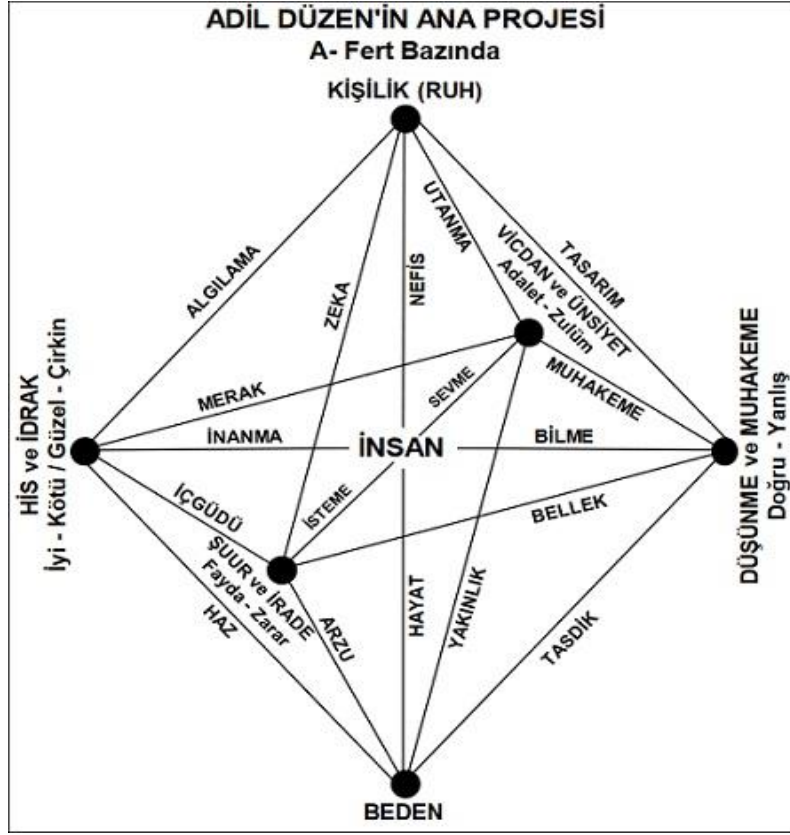
Bu düzenler, genel bünye içinde birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışacak ancak bağımsız olarak faaliyet gösterecektir. Adil Düzenin hazırlanmasında doğru ve yanlışların ayırımında altı ölçütün kullanılacağı ifade edilmektedir. Bu ölçütler şunlardır: akliselim, müspet ilim, vicdanı kanaat neticeleri, tarihi tecrübe ve birikimler, evrensel hukuk kaideleri ve ilahi dinlerin öğretileri. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel esasları ve hedefleri çerçevesinde doğru ve yanlışları belirlemek için kullanılacak ortak kıstaslar olarak kabul edilmektedir.

Adil Düzen yaklaşımına göre akıl, bilim, vicdan, tarih, hukuk ve din gibi ölçütlerin ortak bir karara vararak iyi ve yararlı kabul ettikleri şeylerin doğru, kötü ve zararlı kabul ettikleri şeylerin ise yanlış olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel değerlerine ve amaçlarına uygunluğu değerlendirmek için kullanılacak kılavuzlar olarak görülmektedir (Akgül, 2015: 68).

Şekil 2'de yer alan bazı ifadeler şu şekilde tanımlanmaktadır (Erbakan, 1993: 16):

- Devlet: Bir ulusun, sahip olduğu ülkesi üzerinde kurduğu hâkimiyeti ifade eder. Devlet, toplumu yöneten ve düzenleyen kurumları içerir.
- Ulus: Kendine has kültürü, dili, örf ve adetleri, teknik ve sanatı olan bir topluluğu ifade eder. Ulus, belirli bir coğrafyada yaşayan ve ortak değerleri paylaşan insanlardan oluşur.

- Ülke: İnsanların güvenli bir şekilde yaşayıp çalıştığı, planlama yapılan toprak bütünüdür. Ülke, belirli bir coğrafi alanı kapsayan ve içinde yaşayan insanların refahını sağlamayı hedefleyen bir yapıyı ifade eder.
- Egemenlik: Bir ulusun, isteklerini karar haline getirebilme yeteneği ve bu kararları uygulama ve koruma gücüdür. Egemenlik, ulusun kendi kaderini belirleme ve bağımsızlık kazanma yeteneğini ifade eder.
- Mülkiyet: Menkul ve gayrimenkul üzerinde sahip olma ve bunları güvenlik içinde planlama, üretim ve tüketim yapabilme yeteneğidir. Mülkiyet, kişilerin mal ve mülkler üzerinde kontrol sahibi olmalarını ifade eder.

Şekil 1: Fert Bazında Adil Düzenin Ana Projesi

Kaynak: Akgül, A. (2015), Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, İstanbul: Buğra Yayınları, 70.

Tablo 3 üzerinde görüldüğü üzere Adil Düzen yaklaşımında doğru hak anlayışını ifade eden dört temel hak şunlardır (Akgül, 2015: 71-73):

- a) Doğuştan bütün insanlara eşit olarak verilen haklar:
  - Yaşama hakkı (can emniyeti): Her insanın yaşam hakkı ve fiziksel güvenliği korunmalıdır.
  - Nesil garantisi (namus emniyeti): İnsanların onur ve saygınlıklarının korunması, itibarlarının zedelenmemesi gerekmektedir.
  - Akıl emniyeti (düşünce serbestisi): Her bireyin düşüncelerini özgürce ifade etme hakkı vardır.
  - İnanç ve vicdan hürriyeti: İnsanların inanç ve vicdanlarına saygı gösterilmeli, dini ve felsefi görüşlerini özgürce benimsemelerine izin verilmelidir.
  - Mülkiyet hakkı ve meşru yollarla çalışıp kazanma fırsatı: Bireylerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmeli ve adil çalışma koşulları altında çalışıp kazanç elde etme imkânı sağlanmalıdır.
- b) Emek ve hizmet karşılığı elde edilen haklar: İnsanların emek ve hizmetleri karşılığında adil bir şekilde ödüllendirilmesi ve hak ettikleri kazancı elde etmeleri gerekmektedir.
- c) Karşılıklı ticari, siyasi veya sosyal anlaşmalar sonucu doğan haklar: İnsanların karşılıklı anlaşmalar ve sözleşmeler yoluyla elde ettikleri haklarının korunması ve uygulanması önemlidir.
- d) Eşit işe eşit ücret, aynı şartlardaki suça aynı ceza, yaralama ve cana kıyma neticesinde ödenecek tazminat gibi adalet gereği doğan haklar: Adil Düzen'e göre, eşitlik ilkesine dayalı olarak benzer durumlar için benzer cezalar ve tazminatlar uygulanmalıdır.

Adil Düzen yaklaşımına göre, yanlış hak anlayışını temel alan “Batıl” düşüncelere göre ise hak nedenleri şu şekilde tanımlanmaktadır:

- a) Kuvvet: Ekonomik ve askeri güce dayalı olarak zayıf ve korumasız olanın ezilmesi ve sömürülmesi.
- b) Çoğunluk: Çoğunluğu elinde bulunduranların azınlıkta kalanlara üstünlük kurması ve onları ikinci sınıf vatandaş sayması.
- c) İmtiyaz: Belli bir etnik veya sosyal gruba mensup olmanın, maddi servete veya dini bir etikete sahip olmanın, başkalarını aşağılamak ve haklarına tecavüz etmek için hak sebebi olarak kullanılması.
- d) Çıkar: Ekonomik veya stratejik çıkarlar gözetilerek başkalarının topraklarına müdahale etme ve sadece kendi çıkarlarını düşünme.

Adil Düzen yaklaşımının bütünlük arz eden bir düzen olduğu belirtilerek farklı alanlardaki programlar ve parçaların aynı amaca hizmet ettiği ve koordine bir sistem olduğu vurgulanmaktadır. Maddi ve manevi alanlarda bilimsel temellere dayalı kurumlar ve kurullarla birlikte insanların ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir.

Adil Düzen Yaklaşımında Dış Politika

Necmettin Erbakan, siyasete girmeden önce Türkiye ve Ortadoğu'daki sömürgeci devletlerin dengelerini koruma ve çıkarlarını sürdürme politikalarını gözlemlemiş ve bunu değiştirmek için siyasetin gerekliliğine inanmıştır. Batı'nın realist politikalarına karşı milli bir alternatif oluşturmayı amaçlayan Erbakan, Türkiye'nin uluslararası platformda milli ve manevi değerlerini korumayı ve bağımsızlığını sağlama hedefini taşımıştır. Erbakan, uluslararası düzeyde oluşturulan siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonların aslında Batı egemenliğine hizmet ettiğini savunmuş ve bu duruma karşı milli alternatifler üretilmesi gerektiğine inanmıştır. Kendi siyasi görüşünü “Şahsiyetli Dış Politika” olarak adlandıran Erbakan, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde milli ve manevi değerlerini korumasının önemine vurgu yapmıştır. Erbakan'ın siyasi perspektifi, Batı'nın dayattığı pozisyonları ve egemen paradigmaları reddetme temeli üzerine inşa edilmiştir, böylece tam anlamıyla bağımsız bir ülke yaratma amaçlanmıştır. Milli ve manevi değerlere dayalı bir siyaset anlayışını benimseyerek, Türkiye'nin bağımsızlığını koruma ve kendi özgün yollarını izleme çabası içinde olmuştur (Yıldız, 2017: 360).

Necmettin Erbakan, Türkiye'nin dış politika ve iç politika sorunlarının çözümü için, ABD ve Avrupa dışında farklı ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel işbirliklerine dayanan alternatif ittifaklar oluşturmanın gerekliliğini savunmuştur. Bu bağlamda, İslam Birliği'nin oluşturulması gerektiğini önermiş ve bu birliğin Türkiye için potansiyel bir çözüm yolu olduğunu belirtmiştir (Yıldız, 2017: 361). Erbakan, Batılı

devletlerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla oluşturdukları ittifakların birer Hristiyan Birliği olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliğine karşı çıkmıştır. Erbakan, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin, Batı'nın kontrolünde olacak bir yapıya dâhil olmak anlamına geldiğini ve Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye atacağını düşünmüştür. Erbakan'ın bu görüşleri, Türkiye'nin dış politikada daha bağımsız bir pozisyon alması ve alternatif ittifaklar oluşturarak kendi çıkarlarını koruması gerektiği fikrini yansıtmaktadır. İslam Birliği gibi öneriler, Türkiye'nin İslam dünyasıyla daha güçlü ilişkiler kurarak ortak çıkarlarını savunmasını amaçlamaktadır. Ancak bu görüşler, farklı politik görüşlere sahip olan kişiler arasında tartışmalı bir konu olmuş ve çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır (Erbakan, 1991).

Necmettin Erbakan'a göre dış politika, sadece Türkiye'nin güçlenmesine katkı sağlamakla kalmamalı, aynı zamanda insanlığın barışı ve kurtuluşu için de hizmet etmelidir. Bu bağlamda Erbakan, dış politika hedeflerini dört temel ilke üzerine kurmuştur (Erbakan, 2014: 415):

- a) **Şahsiyetli Dış Politika:** Türkiye'nin kendi değerlerine, kültürüne ve tarihine uygun bir dış politika izlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde kendi kimliğini koruması ve özgünlüğünü sürdürmesi gerektiğini savunmuştur.
- b) **Hakların Korunması:** Erbakan, dış politikanın temel amacının insan haklarının korunması olduğunu belirtmiştir. Adaletli, eşitlikçi ve insan haklarına saygılı bir dış politika izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu ilke, Türkiye'nin içeride ve uluslararası alanda adaletin ve insan haklarının gözetildiği bir ülke olmasını hedeflemektedir.
- c) **Uydu Değil Lider Türkiye:** Erbakan, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde bir uydu veya takipçi değil, lider bir ülke olması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin kendi çıkarlarını ve bağımsızlığını koruyarak etkili bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmuştur.
- d) **İşbirliği:** Erbakan, Türkiye'nin uluslararası alanda işbirliğini teşvik etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda diğer ülkelerle işbirliği yaparak ortak çıkarları gözetmek ve uluslararası ilişkilerde aktif bir rol üstlenmek gerektiğini savunmuştur.

Bu dört temel ilke, Erbakan'ın dış politika anlayışının temelini oluşturmuştur. Ona göre dış politika, Türkiye'nin güçlenmesi, insan haklarının korunması, lider bir ülke olması ve işbirliği yapması yoluyla insanlığın barışı ve kurtuluşuna hizmet etmelidir.

Necmettin Erbakan'ın düşünce yapısında Batı sistemlerine karşı çıkma ve yeni bir adil düzenin inşa edilmesi gerekliliği önemli bir yer tutar. Erbakan'a göre, Türkiye'nin ABD, AB ve diğer Batılı devletlere yönelmesi, uzun vadede ülkenin sömürgeci güçlerin etkisi altında kalacağına işaret eder. Bu yüzden AB üyeliğinin özenle değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. "Şahsiyetli Dış Politika" ifadesi ise, Türkiye'nin dış ilişkilerde manevi ve maddi değerlerini koruma amacını taşır; aynı zamanda uluslararası sahada bağımsızlığını gölgelemeyen yaklaşımlar benimsemesi gerektiğini ifade eder. Erbakan'a göre, Türkiye'nin izlediği Batılılaşma politikaları, ülkenin manevi ve maddi değerlerinden mahrum bırakmaktadır. Bu sebeple AB üyeliği, bu değerlerden feragat anlamına gelir. Fakat Erbakan'ın Batı'ya karşı duruşu sadece söylem düzeyinde değildir. Onun amacı, küresel anlamda adil bir düzen kurmaktır. Bu bağlamda, İslam ülkeleri arasında ekonomik bir sistemin kurulmasını arzular. Erbakan, İslam Birliği'nin kurulması gerektiğini ve bu birliğin İslam dünyasını ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda güçlendirerek adil bir düzenin oluşturulmasına olanak sağlayabileceğine inanır. Erbakan'ın düşünceleri, Türkiye'nin bağımsızlık, milli ve manevi değerlere sahip çıkma, adil bir düzen kurma hedefleri doğrultusunda şekillenir (Erbakan, 2014: 415-434). Ancak, bu görüşler zaman içinde farklı yorumlara ve eleştirilere tabi tutulmuştur.

Necmettin Erbakan'a göre, sömürgeci devletlerin sıkça kullandığı sevgi, dayanışma, barış ve kardeşlik gibi kavramlar, aslında çıkar amaçlı politikaların birer yansımasıdır. Bu politikaların neticesinde milyarlarca insan açlık, hastalık, yoksulluk ve iç savaş gibi acılarla karşı karşıya kalmaktadır. Erbakan, bu acımasız sistemi eleştirirken, dünyada barışı sağlayacak ve tüm insanlığa mutluluk getirecek bir sistem hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir. Erbakan'a göre dünyada barış ve mutluluğu sağlayacak bir sistemin temel özellikleri şunlardır (Erbakan, 2014: 171-220): Manevi bir temele dayanması, diyaloga odaklanması, evrensel insan haklarını ve özgürlükleri koruması, eşitlik prensibi üzerine inşa edilmesi ve uluslararası işbirliğini teşvik etmesi. Bununla birlikte, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını sürdürmesi, uluslararası eşitlik ilkesini savunması ve temel hak ve özgürlükleri gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Erbakan ahlaki ve manevi değerleri öne çıkararak, sömürgeciliği, ırkçılığı ve materyalizmi reddeder. Erbakan, Türkiye'nin kendi değerlerini savunarak ve

bağımsız bir dış politika izleyerek hareket etmesi gerektiğini vurgular. Buna göre, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde bağımsızlığını ve kendi değerlerini koruyan bir yaklaşım benimsemesi büyük önem taşır. Bu, Türkiye'nin özgün kimliğini ve tutumunu sergileyerek, uluslararası sahada etkili bir rol oynamasına olanak tanıyacaktı (Yıldız, 2017: 263).

Necmettin Erbakan'ın kurmuş olduğu siyasi partilerin dış politika programları (bkz. Tablo 4) incelendiğinde birbiri ile uyumlu bir akış izlediği görülmektedir. Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada güç sahibi olduğu bir dış politika vurgusu söz konusudur. Ayrıca Türkiye'nin yeni oluşumlara liderlik etmesi ve kendi konumunu güçlendirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Arpacı ve Baharçipek, 2017).

Tablo 4: Milli Görüş Partilerinin Dış Politika Programlarının Karşılaştırılması

ANA TEMALAR	MNP	MSP	RP	FP	SAADET
Temel İlkeler	Uzun Vadeli, Milli, Bağımsız, Şahsiyetli ve Yeterli Dış Politika	Hak, Adalet ve Uluslararası Ahitlere Bağlılık	Millletin İtibar ve Şerefine Uygunluk	Milli Çıkarlara Uygun Şekilde Dünyadaki Diğer Ekonomik ve Siyasal Güç Merkezlerinin İhmal Edilmemesi	Şahsiyetli Dış Politika, Uydu Değil Lider Ülke
Milli Görüş İlişkin Temel Kavramlar	Hakkın ve adaletin savunulması, emperyalizmin, geçmişe vurgu	Hakkın Ve Adaletin Savunulması, Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Hak-Batıl Mücadelesi, Siyonizmin, İrkçi Emperyalizmin, Geçmişe Vurgu
Avrupa Birliği	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	Üyelikten Vazgeçilmesi, Eşliğe Dayalı İkili İlişkiler
Amerika Birleşik Devletleri	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	İlişkilerin Barış, Diyalog, Adalet Ve Eşitlik Çerçevesinde Sürdürülmesi
İslam Dünyası	-	-	-	-	-
Türki Cumhuriyetler	-	-	-	Mevcut İlişkilerin Güçlendirilmesi	İşbirliği Olanaklarının Artırılması
Konşularla İlişkiler	-	Tarih ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	Tüm Konşular, Özellikle Tarihi ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	İlişkilerin Karşılıklı Menfaatlere Dayalı ve Eşitlik İlkesi Çerçevesinde Geliştirilmesi	Dış Güçlerin Etkileriyle, Milli Menfaatlerimize Ayrılan Olarak, Yapay Gerçeklikler Yerine Her Alanda İleri Derecede İlişkiler Geliştirilmesini
Dış Türklar	-	Hakların Korunması İçin Aktif Politikaların Yürütülmesi	Hakların Korunması, Haksız Muamele Durumunda Müdahale Edilmesi	-	-
Uluslararası Kuruluşlar	-	-	-	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8, İİT, BM
Dışişlerinin Yapılandırılması	Personel Eğitimi	Personel Eğitimi	Personelin Korunması	-	-

Kaynak: Arpacı, I. ve Baharçipek, A. (2017). Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 115-126, 125-126.

Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs'ta 1960-1963 yılları arasında yaşananlar, adadaki Türk ve Rum toplumları arasında gerilimi arttırmış ve şiddet olaylarına yol açmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türk ve Rum toplumlarının eşit ortaklık temelinde bir arada yaşama hedefi vardı. Ancak Rum kesimi, adayı Yunanistan'a bağlama hedefi olan Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işleyişini sabote etmiş ve Türk topluluğunu dışlayıcı adımlar atmıştır.

Bu süreçte Akritas Planı³ olarak bilinen bir plan uygulandı. Rum çeteleri, Türk toplumunu hedef alan saldırılar düzenledi ve köylerde katliamlar gerçekleştirdi. Örnek olarak Ayvasıl köyünde 21 Kıbrıs Türk'ü acımasızca öldürmüş ve toplu mezarlara gömmüşlerdir. Bunun yanı sıra Kumsal bölgesine ve Erenköy'e yönelik saldırılar gerçekleşmiştir. Bu olayların sonucunda birçok Türk köyü boşaltılmış ve Kıbrıs Türk topluluğu büyük acılar yaşamıştır. Bu olaylar sırasında 364 Türk vatandaşı şehit olmuştur. Bu durum, Kıbrıs'taki topluluklar arasındaki güveni sarsmış ve Kıbrıs sorununu daha da karmaşık hale getirmiştir (Cankut, 2021). Bu olayların ardından 1964 yılında Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) Kıbrıs'a gönderilmiş olmasına rağmen adadaki çatışmalar devam etmiştir.

15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen darbe sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin adaya askeri müdahale kararı almasına yol açmıştır. Darbenin hemen ardından Yunan cuntasının desteklediği EOKA lideri Nikos Sampson iktidarı ele geçirmiştir. Ancak Türkiye, adadaki huzursuzluğun sona erdirilmesi ve Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla müdahale kararı almıştır. 20 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'a müdahale etmiş ve bu askeri harekât Kıbrıs Barış Harekâtı olarak adlandırılmıştır. Türk askerleri adaya çıkarak Kıbrıs'ın kuzeyine ilerlemiştir. Harekâtın ana amacı, Kıbrıs Türklerini korumak, adadaki durumu istikrara kavuşturmak ve barışı yeniden sağlamaktır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, adanın kuzey bölgesini kontrol altına almıştır. Harekâtın ardından Türk ve Rum toplulukları arasındaki bölünmeyi tetikleyen çatışmalar durmuştur. Türk topluluğu güvenli bir bölgede yaşama fırsatı bulmuş ve kendi kendini yönetebilen bir siyasi yapı oluşturulmuştur (Kılıoğlu, 2022).

Bu dönemde Başbakan Yardımcısı olan Necmettin Erbakan harekât ile alakalı şu açıklamayı yapmıştır: "Mukavemet görmez isek, herhangi bir kan dökülmesi olmayacaktır. Kıbrıs'ta, Dünya sulhunun teminine yardımcı bir hareket olacaktır. Cenab-ı Hak, bu hareketten dolayı, milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin. Tarihi görevimizi ifa etmenin bahtiyarlığı içerisindeyiz."

Kıbrıs Harekâtı sonrasında uygulanan ABD ambargosu, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltma yönünde adımlar atmasına neden olmuştur. Bu da Türkiye'yi savunma sanayisinde yerli üretimi teşvik etme yönünde daha hızlı ilerlemeye yönlendirmiştir. Türkiye, savunma ihtiyaçlarını karşılamak için yerli ve milli üretimi teşvik ederek, savunma sanayisinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. 1975 yılında Türkiye'de ASELSAN (Askeri Elektronik Sanayi) kurulmuştur. ASELSAN, savunma elektroniği ve haberleşme sistemleri gibi alanlarda faaliyet gösteren bir savunma sanayi şirkettir. Şirketin amacı, Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarını milli ve yerli üretimle karşılamak, teknolojik bağımsızlığı artırmak ve dışa bağımlılığı azaltmaktır. Bu adım, Türkiye'nin kendi savunma sistemlerini geliştirme kapasitesini artırmış ve savunma sanayisinde millileşme sürecini hızlandırmıştır (Eceral, 2017, s. 91).

Necmettin Erbakan, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin etkin bir politika izlemesi gerektiğini vurgulamış ve Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma konusunda kararlılıkla hareket etmiştir. Erbakan'ın Kıbrıs konusundaki yaklaşımı, Adil Düzen ilkeleriyle uyumlu bir şekildedir. Sonuçları ve etkileri değerlendirildiğinde, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Erbakan'ın dış politika görüşleriyle uyumlu bir yolda ilerlediği söylenebilir.

D-8

Refahiyol Hükümeti dönemi, Türk dış politikasının önemli bir dönemeç olarak kabul edilmektedir. Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle, Türk dış politikasında çeşitli değişiklikler ve yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Erbakan'ın İslam Dünyası'nın önde gelen ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği ziyaretler ve kullandığı ifadeler hem Türkiye içinde hem de uluslararası arenada tartışmaları beraberinde getirmiştir. Başbakan Erbakan'ın "Büyük Doğu Seferi" olarak adlandırılan ve İran'dan başlayarak Güneydoğu Asya'ya uzanan seyahati, Türk dış politikasını takip edenler arasında endişe ve belirsizliklere neden olmuştur. Bu endişelerin temel kaynağı,

³ Rum çeteleri tarafından bütün Kıbrıs Türklerini topyekûn ortadan kaldırarak Kıbrıs'ı bir Yunan adası hâline getirmeyi hedefleyen bir plan.

Türkiye'nin Batı'ya yönelik dış politikasını terk edip etmeyeceği hususundaki belirsizliktir. Erbakan'ın daha önce muhalefet yıllarında kullandığı "İslam Ortak Pazarı" ve "İslam NATO'su" gibi ifadeler, iktidar döneminde de gündemi işgal etmiş ve Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini ne şekilde sürdüreceği konusunda kuşku uyandırmıştır (Taştekin, 2006: 226-227). Başbakan Erbakan, seyahatlerinin amacını Türkiye'nin Batılı ülkelerle İslam dünyası arasında bir köprü kurmak ve Batılı ülkelerin İslam ülkelerini daha yakından anlamalarını sağlamak olarak açıklamış olmakla birlikte, bu açıklamalar dış politika yaklaşımının uygulanmasına dair endişeleri tam anlamıyla giderememiştir. Dahası, Erbakan'ın D-8 Örgütü'nün kurulmasından sonra G-7 ülkeleriyle bir araya gelip yeni dünya düzenine dair birlikte karar alacaklarını ifade etmesi, Türk dış politikasında önemli bir değişim olduğunu göstermiştir (Özyanık, 2005). Ancak Refahyol Hükümeti döneminin dış politika yönelimleri ve Erbakan'ın ifadeleri, tartışma yaratmış ve Türkiye'nin dış politika ajandasına çeşitli yorumların getirilmesine yol açmıştır. D-8 Örgütü, 1997 yılında kurulmuş ve kalkınmakta olan 8 ülkenin (Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan, Türkiye) işbirliği platformunu oluşturmuştur. İstanbul Zirvesi sonuç bildirisine göre D-8 Örgütü'nün amaçları şunlardır (D-8, 1997):

- a) Kalkınmakta olan ülkelerin dünya ekonomisine daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak ve ticari alanda yeni fırsatlar yaratmak.
- b) Üye ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve ekonomik, ticari, teknolojik ve kültürel alanda daha yakın ilişkiler kurmak.
- c) Üye ülkelerin uluslararası karar alma süreçlerine daha aktif katılımını sağlamak.
- d) Üye ülkelerin daha yüksek bir yaşam standardına sahip olmalarını desteklemek ve kalkınmayı teşvik etmek.

İstanbul Bildirisi, küreselleşme ve bölgesel örgütlenme hareketlerinin kalkınmakta olan ülkelere hem fırsatlar hem de tehditler sunduğunu belirtmektedir. D-8 Örgütü, bu bağlamda diyalog, işbirliği, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi köklü değerlere dayanan barış içinde bir dünya vizyonuna sahiptir.

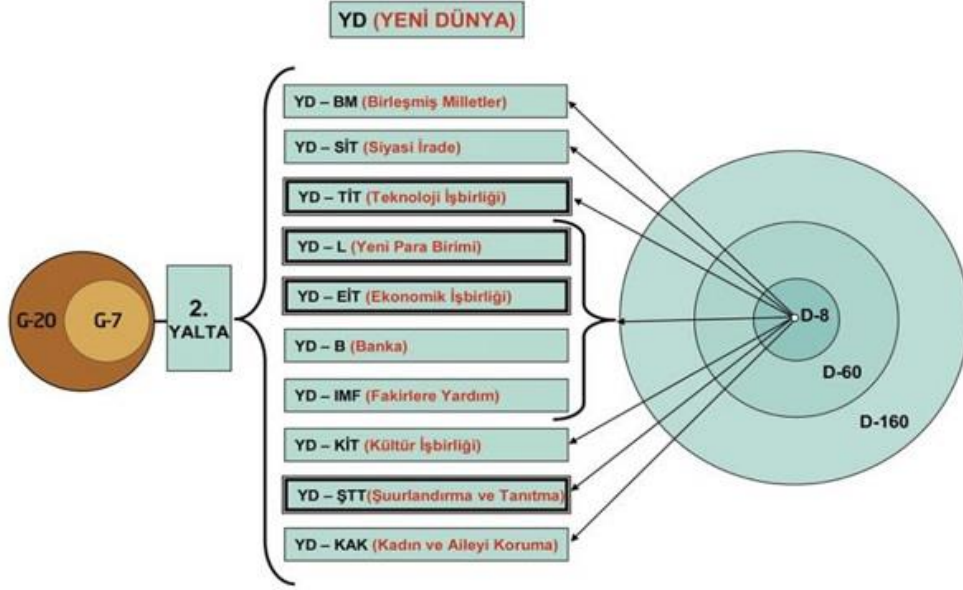
Bildiride ayrıca, üye devletler arasında yakın ve etkili işbirliği ve görüş alışverişinin önemine vurgu yapılmaktadır. D-8 üyeleri, Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilke ve amaçlarını benimsemekte ve desteklemektedir. Örgütün, Kalkınma İşbirliği Örgütü olarak kurulmuş ve adının D-8 olarak belirlendiği ifade edilmektedir.

İstanbul Bildirisi ayrıca, D-8 üye devletlerinin diğer bölgesel veya uluslararası örgütlere üyeliklerinin D-8 üyeliği için bir engel teşkil etmediğini vurgulamaktadır. Bu durumda, D-8 üye devletleri diğer örgütlere üye olabilecek ve bu örgütlerle işbirliği yapabilecek özgürlüğe sahiptir.

D-8 organizasyonu 6 adet temel amaç benimsemiştir. Çatışma yerine barış, sürtüşme yerine diyalog, sömürü yerine işbirliği, çifte standart yerine adalet, ayrımcılık yerine eşitlik, baskı yerine demokrasi.

Necmettin Erbakan ikinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Yalta Konferansı ile kurulan yeni dünya düzeninin, G-7 (Group of Seven) ve D-8 ülkelerinin katılacağı ikinci Yalta konferansı ile tekrar yeni bir düzenin (bkz. Şekil 3) kurulması gerekliliği söylemi üzerinde durmaktadır.

Sonuçları ve etkileri değerlendirildiğinde D-8 örgütünün Adil Düzen yaklaşımının uygulamalarından birisi olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Şekil 3: Oluşturulacak Yeni Dünya

Kaynak: Erbakan, N. (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MGV Yayınları, 41.

SONUÇ

Millî Görüş hareketinin ve Adil Düzen programının kurucusu olarak öne çıkan Necmettin Erbakan, Türk siyasetinin belirgin aktörlerinden biri olarak kabul edilir. Erbakan'ın politik vizyonu ve liderliği, birçok siyasetçi ve lider adayını etkilemiş, Türk siyasetini yönünü şekillendirmiştir. Bu nedenle Erbakan, tek başına bir siyasi okulun temsilcisi olarak da görülebilir. Necmettin Erbakan'ın siyaset sahnesinde öne çıkan özelliklerinden biri, siyasi üslubudur. Siyasi konuşmalarında ve iletişiminde, akademik terimlerden uzak durarak, insanların anlayabileceği sade bir dil kullanma eğiliminde olmuştur. Erbakan, dış politika alanında da Türk Dış Politikası için alternatif bir yaklaşım benimsemiş ve Batı'ya yönelik politikaların tek seçenek olmadığını savunmuştur. Onun liderliğinde, İslam ülkeleri ile siyasi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesiyle, sömürü altında olan Müslümanların bir araya gelerek uluslararası barışın ve yeni bir dünya düzeninin kurulabileceği düşüncesi öne çıkmıştır. Erbakan, siyasi kariyeri boyunca "Siyonizm ve sömürgecilik" eleştirileriyle özdeşleşmiş ve bu eleştiriler Türk Dış Politikası'na önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle D-8'in kuruluşu gibi adımlarla Türkiye'nin yanı sıra tüm İslam ülkelerini sömürgeci ülkelerin baskısından kurtarmayı amaçlamıştır. Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı'nın düzenlenmesiyle, sömürgeci zihniyetin her zaman isteklerinin gerçekleşmeyeceğini göstermiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'ye uygulanan ambargonun, yerli savunma sanayisini geliştirmek adına büyük bir fırsat sunduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde, ASELSAN gibi yerli savunma sanayi şirketlerinin kurulması ve Türkiye'nin askeri sanayide dışa bağımlılığını azaltma gayretlerinin başladığı belirtilir. Erbakan'ın politikaları, Türkiye'nin savunma sanayisinde millileşme adımları atmasına önemli katkı sağlamıştır. Necmettin Erbakan'ın iç ve dış politikaları eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle D-8 gibi İslam ülkeleri arasında işbirliği potansiyeli olan bir proje, bazı medya organları ve farklı kesimler tarafından gerektiği kadar takdir görmemiştir. Erbakan, Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesi adı altında kargaşa ve iç savaş projelerine karşı çıkararak, bölgedeki iç karışıklıkların Türkiye'yi de etkileyeceğini dile getirmiştir. Ancak 1990'lı yıllarda bu görüşler pek kabul görmedi. Sonuç olarak, Necmettin Erbakan'ın 1969'da aktif siyasete girişi ile vefatına kadar süren dönem boyunca, Türk siyasetinin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı olmak üzere Türk dış politikasının daha etkin ve güçlü kullanılmasına yönelik adımlar atmıştır. Ayrıca D-8 girişimi ile Türkiye'nin yalnızca bir yere bağlı olmadığını vurgulamıştır. Necmettin Erbakan'ın benimsediği dış politika duruşu, Adil Düzen yaklaşımındaki dış politika anlayışını yansıtan örnekleri sunar.

Kaynakça

- Akgül, A. (2011), *Erbakan Devrimi*, Togan Yayıncılık, İstanbul.
- Akgül, A. (2015), *Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya*, Buğra Yayınları, İstanbul.
- Akın, K. (2000), *Milli Nizamdan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*, Birey Yayınları, İstanbul.
- Arpacı, I. (2017), *Türk Siyasetinde Erbakan*, Kopernik Kitap İstanbul.
- Arpacı, I., & Baharçipek, A. (2017), "Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: İktisat Özel Sayısı, s.115-126.
- Cankut, A. (2021), "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, Sayı:19, s.71-87.
- Çalmuk, F. (2017), *Das İst Erbakan*, Hoton Yayınları, İstanbul.
- D-8, (1997), *Istanbul Declaration*, <https://developing8.org/image/DocumentandResouce/9297091.pdf> , 25.04.2023.
- Eceral, T. Ö. (2017), "Türk Savunma ve Havacılık Sanayisinin Küresel, Ulusal ve Yerel Dinamikleri: Ankara Örneği", *Akademik Bakış*, 11, 21, s.87-106.
- Erbakan, N. (1975), *Milli Görüş*, Degah Yayınları İstanbul.
- Erbakan, N. (1990), *İşte Hayatınız*, (U. Dündar, Röportaj Yapan), TV 1, <https://youtu.be/pIgDPE5jzVE>.
- Erbakan, N. (1991), *Adil Düzen Konferansı - Almanya*, <https://youtu.be/LghwU9VI74w>.
- Erbakan, N. (1991), *Adil Düzen Konferansı - Niğde*, <https://youtu.be/CCexFHeuXvk>.
- Erbakan, N. (1991), *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, Rehber Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (1992), *Adil Düzen Seminerleri - Kırgızistan*, <https://youtu.be/d-iNZ4KVX5g>.
- Erbakan, N. (1993), *Adil Düzen*, Milsan Basım Sanayi A.Ş, Ankara.
- Erbakan, N. (1998), *Panorama Basın Kulübü*, <https://youtu.be/9RBEzzUMA40>.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı I*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MG V Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı IV*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MG V Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı V*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MG V Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2021), *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen* Editör: Tacettin Çetinkaya, MG V Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2017), *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan*, Akis Kitap, İstanbul.
- Göktürk, T. B. (2017), "Kıbrıs'ta Rumların Gerçekleştirdiği 1974 Katliamları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116, 228, s.159-170.
- Kıllıoğlu, M. E. (2022), "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Niki (Zafer) Operasyonu", 1974. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, V, 11, s.1-18.
- Kızıldaş, E. (2017), *Herkesin Hocası Erbakan*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Küçükboz, D. (2016). "Erbakan Dönemi Libya Örneği", *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Editörler: Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul.
- Küçükboz, D. (2016). *Türk Dış Politikasında İslamcı-Kemalist Hesaplaşma: Erbakan Dönemi Libya Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özyanık, S. (2005), *Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, M. (2022), *Yarım Kalan Devrim Düyası*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Taştekin, M. (2006). "Türk Dış Politikasında 'D-8'", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7, 2, s.225-244.
- Yalçın, S. (2014), *Hangi Erbakan?*, Su Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, M. (2017). "Türk Dış Politikasına Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Politik Vizyonunun Etkisi", *Turkish Studies*, 12, 8, s.355-366.

Politikayı Yeniden Düşünmenin Bir İmkânı Olarak Jacques Rancière'de Politik Özneleşme

Sema Cevirici ATİLLA¹

Özet

Jacques Rancière *polis* ile politika arasında kurduğu ayırım ile politikayı yeni bir bakış açısıyla okuma noktasında öne çıkan bir düşünürdür. Rancière, *polis* ile politika arasında bir ayırım yaparak buradan hareketle verili olan rol ve kimlikleri reddetmekte ve düalist ayırımların bir hiyerarşi kurmak suretiyle tahakküm kurucu özelliğini öne çıkarmaktadır. Rancière hem verili olduğu kabul edilen kimlik ve rollerin hem de buradan neşet eden ayırım ve hiyerarşilerin olumsuz olduğunu göstermeye çalışmakta ve politik özneleşmeye bir alan açarak, politik düşüncenin yeni bir perspektiften okunmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada, Rancière'in söz konusu *polis* ile politika arasında kurduğu ayırım ve bu ayırmadan hareketle politik özneleşme meselesi ele alınacak ve böylesi bir politik özneleşme deneyiminin ise politik düşüncüyü farklı bir açıdan anlama noktasında nasıl bir imkân sunduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rancière, politika, polis, özneleşme, demos

Political Subjectivization in Jacques Rancière as a Possibility to Rethink Politics

---

Sema Cevirici ATILLA¹

Abstract

Jacques Rancière is a prominent thinker in terms of reading politics from a new perspective, with the distinction he established between police and politics. Rancière makes a distinction between the police and politics, rejecting the roles and identities given from this point of view, and putting forward the dominance feature of dualist distinctions by establishing a hierarchy. However, Rancière tries to show that both the identities and roles that are accepted to be given, and the distinctions and hierarchies that arise from them are contingent, and opens a space for political subjectivization, allowing political thought to be read from a new perspective. In this study, Rancière's distinction between the police and politics and, based on this distinction, will deal with the issue of political subjectivization. It will be emphasized how such an experience of political subjectivization provides an opportunity to understand political thought from a different perspective.

Keywords: Rancière, politics, police, subjectivization, demos

Giriş

Jacques Rancière son dönemin dikkat çekici çağdaş siyaset düşünürlerinden birisidir. Rancière’i diğer düşünürlerden ayırt eden şey, onun politika anlayışındaki farklılaşmadır. *Polis* ile politika arasında kurduğu ayırım üzerinden politikayı yeni bir perspektifle ele alan Rancière’in temel meselesi, *polis* düzeninde verili olarak kabul edilen kimlik ve rollerin dağılımı ve bu dağılım içerisindeki hiyerarşi ve eşitsizlik durumudur. Sorunsallaştırdığı ve hedef aldığı bu hiyerarşi ve eşitsizlik durumunu ise yeni bir okumaya tabi tuttuğu politika anlayışı ile çözmeye çalışır. Nitekim o, bu düzen ve hiyerarşinin olumsuzluğunu göstermek suretiyle, politik olana açılmakta ve buradan hareketle özneleşme için bir alan açmaktadır. Politika ve bu anlamda politik özneleşme verili olan sınıflandırma ve hiyerarşiyi kaldırmanın önemli bir imkânı olarak görülür. Burada sınıflandırmanın kalkması ile kişiye verilen kimliğin yerine yeni bir kimlik koymaktan ziyade verili olanın terkedilmesi kastedilir. Bu da Rancière açısından özgürleşme demektir. Nitekim Rancière’in politik özneleşme dediği şey, bir bakımdan özgürleşmedir. Bu özgürleşme hem hiyerarşilerin tahakkümünden kurtulma hem de empoze edilen rol ve kimlikten sıyrılma ve yeni bir kimlikle özdeşleşmek zorunda olmama anlamında kişiyi önemli bir imkana açmaktadır. Rancière entelektüel ile işçi, yöneten ile yönetilen gibi dualist ayrımlar yoluyla kurulan hiyerarşik ilişkileri hedef almakta ve bunların verili olduğunun sorunsallaştırarak zorunlu değil olumsal olduğunu göstermektedir.

Rancière politika hakkındaki görüşlerini temellendirmek üzere öncelikle felsefi düşünceyi eleştiriye açar. Nitekim Rancière’e göre *Filozof ve Yoksulları* adlı eserinde de vurguladığı üzere felsefe tahakkümün meşrulaştırıldığı yer olarak görülmektedir. Bunun sebebi ise felsefenin-filozofun kendi adına düşünmeyi beceremeyen yoksulu-işçiyi incelediğini iddia etmesi ve aslında işçiyi nesneleştirerek kendisini özneleştirmesidir. Zira filozof entelektüel (bilen) olarak işçiyi-yoksulu ise (bilmeyen) olarak kodladığı için kendisini imtiyazlı bir özne konumuna, işçiyi ise filozofun entelektüel nesnesi konumuna yerleştirmekte ve bu hiyerarşi mantığı içerisinde bir değerlemeye tabi tutmaktadır. Bu nedenle Rancière felsefenin, yoksulları-proleteriyayı toplumla bütünselleştirmeyip bilakis onları dışlama üzerine inşa ettiğine dikkat çekerek, felsefi düşüncenin tahakkümüne vurgu yapmakta ve felsefeyi yeni bir okumaya tabi tutmamız gerektiğini bize hatırlatmaktadır. Zira Rancière’in iddiası, bir eşitlik varsayımı ile insanların hem eşit zekâyâ sahip olduğu hem de yönetme-yönetilme ve toplumsal düzende kabul görme bakımından eşit olması gerektiği üzerinde yoğunlaşır. Bu bağlamda dualist ayrımlar arasında kurulan kesin ve doğal olduğu varsayılan sınırları sorunsallaştırarak onların olumsuzluğuna açılmakta ve buradan hareketle politik düşünce için yeni pencereler açmaya çalışmaktadır.

Düşünsel bir tahakküm süreci içerisinde düşünülecek olduğunda bu düşünsel tahakküm sürecinin etik-politik düzlemde varlıklar üzerinde bir tahakkümü de beraberinde getireceği aşikardır. Zira varlıklar üzerindeki tahakkümün ilk aşaması aslında epistemik bir tahakkümle başlamaktadır. Özellikle son dönem çağdaş düşüncede öne çıkan farklılık tartışmalarının düşünceyi getirdiği noktaya bakıldığında epistemolojik bilgi iddialarının sadece epistemolojik bir fonksiyon icra etmeyip, bu epistemik tutumun etik-politik bir tezahür alanı da bulduğu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle epistemolojik anlamda bilgi ve güç ilişkisi, sadece bilgi iddialarının etik-politik alanda ortaya çıkardığı sorunlar sebebiyle değil, daha da önemlisi bu bilgi iddialarının etik-politik pratiklerle iç içe geçmiş bir profil arz etmesi ve bu zemin üzerinden ortaya çıkardığı sorunlar sebebiyle tartışma konusu edilmektedir. Bu kapsamda Rancière’in de filozof ile işçi arasında kurduğu özne-nesne ilişkisinde kurulan epistemik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan diğer tahakküm biçimleri arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmek gerekir. Burada önemli olan nokta ise, kurulan bu hiyerarşik ilişkinin olumsal olduğu, yıkılabilir ve değiştirilebilir olduğunun ifşa edilmesidir. Rancière her ne kadar felsefenin bu tahakküm sürecinin epistemik bir zeminden başladığına vurgu yapsa da önemli bir noktaya daha temas eder. Bu anlamda o felsefi düşüncenin içerisine gizlenmiş olan bu düşünsel tahakküm durumuna binaen toptan bir reddedişten ziyade felsefenin önemini ve ayrıcalığını da hatırlatır ve şöyle der: “Felsefenin bir ayrıcalığı varsa eğer o da bize hakikat hakkındaki gerçeğin bir kurgu olduğunu açık bir şekilde göstermesinde ve hiyerarşiyi kurduğu gibi bozmasındadır” (Rancière, 2011: 14-15).

Bu kapsamda bakıldığında Rancière’in amacı aslında hem epistemolojik hem de ontolojik düzlemde olsun, kurulan ayrımların ve hiyerarşik ilişkilerin dekonstrüksiyona uğratılmaktır. Zira Rancière açısından bu gibi dualist ayrımlar yoluyla kurulan düzen hem farklılıklar üzerinde tahakküm kurucu özelliği ile hem de belli bir özdeşleşme yoluyla kişiyi başka türlü olma imkanından mahrum etme anlamında adaletsiz ve de politik düşünce açısından sorunlu bir profil arz etmektedir. Rancière’in

yapmaya çalıştığı şey ise ister epistemolojik-felsefi olarak kurulsun isterse ontolojik ve politik düzlemde olsun bu adaletsiz düzenin olumsal olduğunun ifşa edilmesi yoluyla başka türlü olmanın (politik özneleşmenin) yollarını takip etmek ve bu bağlamda yeni bir politik düşüncenin kapısını aralamaktır. Bu nedenle Rancière'i, politikanın sonu söyleminin karşısında, politikayı yeni bir perspektifle ele almanın örneğini sunma bakımından diğer düşünürlerden ayrı bir yerde değerlendirmek gerekecektir. Çalışmamızda, Rancière'in neden *polis* ile politika arasında bir ayırım kurduğuna, bu ayırımdan hareketle *polis* düzenini neden sorunsallaştırdığına, verili olduğu düşünülen düzen ve hiyerarşinin düşünceyi ve pratiği nasıl bir adaletsizliğe sevk ettiği üzerinde durulacak ve bu konularla ilişkili olarak politik özneleşmenin önemine ve bu özneleşme biçiminin politikayı farklı bir açıdan okuma imkanına yönelik değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Polis ve Politika Ayrımı

Jacques Rancière'in çalışmalarında birbiriyle yakından ilişkili dört ana konu ön plana çıkmaktadır; *polis* ile politika arasında kurduğu ilişki, politik özneleşme yani siyasi öznelerin nasıl var olduğuna dair teorisi, demokratik siyasetin yapısal açıklaması ve siyasetin estetik boyutuna ilişkin anlayışı yani duyusal olanın dağıtımını üzerinde durma (Davis, 2010: 74). Bununla birlikte Rancière denilince ilk akla gelen konuların başında *polis* ile politika arasında kurduğu ayırım gelmektedir. Çünkü onun gerek estetik gerekse politik anlayışını temellendirdiği nokta *polis* ile politika arasında kurduğu ayırımda kendisini açığa çıkarmaktadır. *Polis*, klasik dönemde herkesin kendi doğasına göre, uygun rol ve görevle ilgilendiği ve başka herhangi bir işle ilgilenmediği bir düzen olarak düşünülmekteydi. Herkesin doğasına göre eylediği ve doğasına uygun şekilde verilen rol ve pozisyonun dışına çıkmadığı bir durum ise adil olan olarak kabul edilmekteydi.¹ Rancière'in ilk sorunsallaştırdığı konu da burasıdır. Zira o, klasik dönemin bu doğaya uygunluk durumunu eleştiriye açmakta ve şu soruları sormaktadır: Doğayı nasıl tanıyabiliriz, doğaya uygun olanı kim ve nasıl belirlemektedir? (Rancière, 2008a: 33) Rancière'in politika anlayışı, *polis* düzeninde doğaya uygun olarak verili kabul edilen bu rol ve pozisyonları sorunsallaştıran ve bu düzendeki sınıflandırma ve hiyerarşiyi yeniden düşünmeye kapı aralayan bir imkan olarak gündeme gelir (Rancière, 2008b: 148).

Rancière *polisi* duyumsanabilir olanın paylaşımı olarak tasvir eder. Duyumsanabilirin paylaşımı ise, Rancière'in ifadesiyle, "dünyanın kesilip biçilmesi ve dünyalara ayrılması"dır (Rancière, 2007: 149). Bu vurgu aynı zamanda bahis konusu olan duyulurun paylaşımının aslında hem ayırma ve dışlamayı içerdiğine hem de katılımı ve pay alınmasını sağlayan şeyi içerdiğine işaret etmektedir (Rancière, 2007: 147). Bu açıdan bakıldığında *polis* düzeni, neyin görünür olup neyin olmayacağını, neyin ses neyin söz olacağını tayin eden ve bu minvalde görünür olanla söylenir olanın düzenini işaret etmek suretiyle bir anlamda bedenleri düzenlemekte ve bu bedenlerin belli bir yere ve göreve kodlamaktadır. Burası önemli bir noktadır, zira Rancière *polisi* bedenlerin düzeni olarak tanımlar. Yani *polis* yapıp etme, var olma ve söyleme tarzlarının paylaşımını tanımlayan bir bedenler düzenidir ve bu bedenlerin belli rollere ve konumlara dağılımını gerçekleştirir. *Polis* bu anlamda belli bir etkinliğin görünür olmasını sağlarken bir diğerinin görülür olmamasını gerçekleştirir (Rancière, 2005: 52). Burada önemli olan nokta ise *polis*in bir toplumsal işlev olmaktan ziyade toplumsalın simgesel kuruluşu olarak düşünülmesi gerektiğine olan vurgudur (Rancière, 2020: 19).

¹ Klasik düşüncedeki adalet-dike kavramı, varlık düzenindeki bir uyumu ifade etmekte ve varlık özünde eklemlenmiş olarak düşünülmektedir. Herakleitos'un "Helios (Güneş) bile ölçülerini aşamaz, aşarsa Dike'nin yardımcıları Erinysler onun peşinden ayrılmaz" sözü, bu noktada önemli bir örnektir (Herakleitos, 2005: 94). Yine Platon'un şu ifadeleri düzenin önemini gösterme noktasında önem arz eder: "Herkes doğrulukla, ölçüyle davranarak mutlu olmalı, başıboş tutkularından ötürü acı çekmemeli, sonu gelmez isteklerini doyurmak için haydutça yaşamamalı. Yoksa insanın da Tanrı'nın da dostu olmaz öylesi. Çünkü kaynaşma-uyum yeteneği yoktur onda kaynaşma yeteneği olmayınca da dostluk olmaz. Dostluk, düzen, ölçülülük, yerle ve gökle, Tanrı'yla ve insanla sıkı bağlıdır; işte bu yüzden evrene kozmos ya da, düzen derler." (Platon, 2011: 116).

Bu anlamda kişinin kendisine verilen rol ve pozisyonun dışına çıkmasıyla, politika da görünür olmaya başlar. *Polis* bedenlere ait bir düzenleme ve kategorizasyon iken, politika bu düzenleme ve tayini sekteye uğratan, onu sorunsallaştıran bir boyuta sahiptir. Rancière Platon'un tersinden okunduğu takdirde bize aslında şunu öğrettiğini savunur:

“*Mekânın ve yeteneklerin -ve yeteneksizliklerin- paylaşımında bir çatlak ortaya çıktığında politika başlar. Başka bir şey yapmaya zaman bırakmayan işin/çalışmanın görünmez mekânında kalmaya yazgılı varlıklar, dünyada görülmeyeni gördürmek amacıyla, ya da bedenlerin çıkardığı bir gürlüğü gibi anlaşılan şeyi, ortak olanı tartışan söz olarak duyurmak amacıyla ortak bir dünyayı bölüşen kişiler olduklarını ilan etmeye vakit ayırabildiklerinde başlar politika*” (Rancière, 2010: 57).

Burada söz konusu rol ve pozisyonların paylaşımı dikkate alındığında, *polis*in bize öğrettiği şey şudur: herkes kendi doğasına uygun olanı yapıp diğer işlerle ilgilenmediği zaman, bir düzen söz konusudur. Örneğin çiftçinin tarlasını bırakıp giysi dikmeye veya ayakkabı yapmaya yönelmesi uygunsuzdur, ki zaten Rancière *polis* ve politika arasında ayırım yaparak aslında bu verili olan rolleri sorunsallaştırma ile verili olanın olumsuzluğunu ifşa etme noktasında düşünceye ve politikaya önemli bir açılım sağlamaktadır (Rancière, 2008a: 23). Politika bu anlamda *polis* düzeninin mantığını bozan bir yapıya sahiptir. Zira *polis* düzeninde rollerin dağılımı yapılırken aynı zamanda bu rollere uygun olarak zamanların da dağılımı yapılmaktadır. Başka bir deyişle herkesin tek bir işi ve bu işi yapmaya uygun zaman tayini söz konusudur. Rancière'in *Nights of Labor* adlı eserinde işçilerin bu hiyerarşiyi dekonstrüksiyona uğratarak gece-gündüz dağılımını bozan bu minvalde gece uyumak yerine şiirler ve yazılar yazan işçilerin özgürleşme imkanına nasıl kapı araladıklarını göstermeye çalışması bu anlamda önemli bir örnektir. Adeta işçiler bu verili olan rol ve zaman dağılımını sekteye uğratarak, politik olanı gerçekleştirmeye çalışırlar. Zira burada işçilerin kendilerini “hesaba katılmaya hakkı olmayanlar olarak” kategorize edilmesine rağmen kendilerini hesaba kattırma çabası, politik olanın ta kendisidir. Politika bu anlamda kendilerine verili olan işi yapmanın dışında zamana sahip olamayanların, kendilerini adeta ortaya koymak için zamanı kullandıklarında görünür olur. Konumların ve kimliklerin yeniden dağılımını ifade eden bu durum Rancière'in duyulurun paylaşımı dediği şeydir. Burada artık yeni öznelerin ve nesnelerin düzene dahil edilmesi ve seslerinin duyulma ve kabul ettirilme anı söz konusudur (Rancière, 2012: 28-29).

Rancière açısından zamana sahip olmayanların, seslerinin söze-söyleme dönüşmesi için harekete geçen ve bu anlamda duyulur-paylaşımını yeniden şekillendiren, görünür olmayı görünür kılan bir durumda ortaya çıkması aslında bir uzlaşmazlık yaratma durumudur (Rancière, 2012: 28-29). Bu anlamda politikanın özü uyuşmazlık olarak düşünülür (Rancière, 2020: 151-152). Zira uyuşmazlık dediğimiz şey, Rancière'in ifadeleri ile “bir şeye ak diyen ile ona kara diyen arasındaki anlaşmazlık değildir, bir şeye iki tarafın da ak demesi ancak ondan aynı şeyi anlamaması” demektir (Rancière, 2005: 12). Bu açıdan bakıldığında uyuşmazlık olarak nitelendirilen durum çıkar veya kanıların-fikirlerin çekişmesi olarak görülmemelidir. Bu durum aslında duyumsanabilir olanın kendisiyle arasına giren mesafenin bir dışavurumdur. Bu dışavurumda ise daha önce görülmeyen veya başka bir ifadeyle görülmek için sebebi olmayı görülür kılan bir dışavurum vardır (Rancière, 2007: 151-152). Dolayısıyla politika ortak bir sahnede var olanların var oluşu ve statüsü üzerine bir çatışma durumudur diyebiliriz.

Politik uyuşmazlık veya çatışma, bu anlamda kendi çıkarları ve değerleri ile ilgili olarak insanların arasında vuku bulan bir tartışma değildir. O daha ziyade kimin konuşup kimin konuşmadığına, neyin acının sesi olarak duyulması gerektiğine dair bir çatışmadır (Rancière, 2011: 2).² Rancière bunun için Roma'daki Aventine'de yaşanan ayrılma vakasına referansta bulunur. Buna göre Aventine tepesindeki asilzadeler alt tabakada olanların çıkardığı sesleri konuşma olarak değerlendirmedikleri için onların ağızlarından çıkan seslere de bir anlam atfetmiyordu yani o sesleri sözden veya anlamlı bir söylemden saymıyordu. Bu nedenle alt tabakada olanlar kendi seslerini-söylediklerini anlamlı bir çerçevede sundukları zaman asilzadeler onların sözlerinin en başından beri anlamlı olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Rancière buradan hareketle politik diyalogun ilkesinin anlaşmazlık-uyuşmazlık olduğu sonucuna varmaktadır (Hewlett, 2018: 127-128). Zira Aristoteles'e bakıldığında insan haklı ile haksızı

² Uyuşmazlık-çatışma politika için önemli bir unsurdur. Bunun tersi olarak mutabakat ise kabul edilebilir değildir. Zira mutabakat politikanın *polise* indirgenmesidir ki bu da politikanın sonu olarak görülecektir (Rancière, 2007: 156).

ayırt edebilen ve bunları ilişki içine sokabilen logosa-söze sahip olduğu için politik hayvan olarak kabul edilir. Buna karşılık hayvan yalnızca acı ve hazzı işaret eden sese sahiptir. Rancière göre bu noktada asıl mesele kimin sese kimin söze sahip olduğunu bilmektir. Zira Rancière göre insanın politik bir varlık olduğunun reddedilmesi onların seslerini bir söylem-söz olarak kabul etmemekten veya politik meselelerin zaman-mekânında yer almaya maddi yönden yeterli olmadıklarını belirtmekten geçmiştir. Örneğin Platon'un zanaatçıların işleri dışında "başka yerde olmaya" zamanlarının olmadığına dair vurgusunu "halk meclisinde" olma ve politik bir varlık olarak kabul görmeme ile ilişkilendirir Rancière. Bu anlamda Rancière'e göre kurgulanan bu zaman yokluğu ifadesi aslında doğallaştırılmış bir yasaktır (Rancière, 2012a: 28).

Tabi burada *polis* ve politika aslında birbirinden ayrı şeyler olarak düşünülmemelidir. Zira Rancière'in düşüncesinde politika kendisini *polis*le olan ilişkisinde açığa çıkarır (Rancière, 2007: 129). Her ne kadar *polis* ve politika arasında bir ayırım yapsa da Rancière, *polis*in dışında bir "yer" olmadığı için politikayı *polis*in dışında özel bir yerden anlamaya çalışmaz. Bununla birlikte *polis* düzeninde yarıklar oluşturmak, verili olan rolleri değiştirmek ve bu düzeni yeniden şekillendirmek mümkündür (Rancière, 2011: 6). Nitekim Rancière'in politika anlayışının yapmaya çalıştığı şey budur.

Dolayısıyla politikanın önemi bize düzenin olumsuzluğunu göstermesi bakımından düşünülmalıdır. Bu anlamda politika herhangi bir hiyerarşinin zorunlu olmadığına da ifşası olarak okunabilir. Bir başka deyişle politika herkesin eşit olduğu varsayımıyla herkesin bulunduğu konumundan başka bir konuma sahip olabileceğini göstermeye çalışır. Böylece de *polis* düzenindeki hiyerarşinin mutlak bir zeminden ziyade aslında bir an-arşive dayandığını gösterir (Davis, 2010: 79). Politika an-arşiktir çünkü belli bir astlık-hiyerarşi ilişkisini reddeder. Politika *polis* düzeninde yerleri tayin edilmiş olan bedenlerin artık belli bir pozisyona konumlandırılmayan ve yeri tayin edilemeyen başka bedenlerin kuruluşu demektir. Bu açıdan politika zengin fakir, hoca-talebe, yöneten yönetilen vb. taraflar arasındaki hiyerarşinin yıkılmasıyla ilgilidir.³

Rancière'e göre politika hiçbir payı olmayanların olduğu yerde vardır. Politika sırf yoksullar zenginlere karşı çıktığı için var değildir. Politika yoksulların bir kendilik olarak var olmasına kapı aralar. Zira doğal tahakküm düzeni hiçbir paya sahip olmayanların kuruluşu yoluyla kesintiye uğradığında politika vardır (Rancière, 2005: 31). Bu anlamda politika iktidarın uygulanması veya iktidar için bir mücadele edimi değildir. O daha ziyade üzerinde uzlaşmış-mutabakata varılmış olduğu düşünülen nesnelere ve bu nesnelere hakkında akıl yürütebilen öznelerin bulunduğu alanın yeniden şekillendirilmesi ile ilgilidir. Başka bir deyişle politika iktidar ile bu iktidara maruz kalan arasındaki bir konum-pozisyon dağılımının sekteye uğraması olmayıp, bu konumların doğal olduğu fikrinin de sekteye uğratılmasını-sorunsallaştırılmasını öne çıkarır (Rancière, 2007: 143 – Rancière, 2012a: 28). Dolayısıyla *polis* bir anlamda bedenleri düzenleyen, bölen, dağıtan ve tayin eden bir iş görmekte iken politika bu düzenlemeyi sekteye uğratan bir iş görmektedir. Nitekim Rancière'i açıdan bakıldığında politik etkinlik bir bedeni kendisine tahsis edilen konumundan koparıp uzaklaştıran her ne varsa o olarak görülmektedir. Dolayısıyla politik etkinlik bir zamanlar görülür hiçbir yeri olmayan şeyi görülür kılarken, bir taraftan da yalnızca uğultu olarak sayılan şeyi işitilir bir söylem kılar (Rancière, 2005: 52-53). Politika bu anlamda bir sınıflandırmanın kaldırılması sürecidir. Kişiyi verilen kimliğin yerine basitçe başka bir kimlik koymak aslında yıkılan *polis* düzeni yerine başka bir *polis* düzeni inşa etmekten başka bir şey değildir. Oysa politikada önemli olan şey bir sınıflandırmanın kaldırılmasının başka bir sınıflandırmanın başlangıcı olmamasıdır (May, 2008: 50). Zira bir politika değişimi etkileyebilir veya etkilemeyebilir. Politika, sonuçlarda değil, bir eşitlik ön varsayımının hayata geçirilmesinde ortaya çıkar. Politika *polis* düzenini bozan bir anlaşmazlıkla başlar ve biter (May, 2008: 72).⁴

Bu noktada önemli bir diğer konu politikanın ilkesinin eşitlik olduğudur (Rancière, 2005: 11). Ancak bu eşitlik ilkesi politikanın ulaşmaya çalıştığı bir hedef olmaktan ziyade başlangıç olarak varsayılan bir

³ Rancière politik uyumsuzluk ile aslında zekanın kolektif iktidarını bir anlamda edimselleştirmeye çalışır (Rancière, 2020: 70). Burada özellikle Josep Jacotot örneği üzerinden Rancière'in *Cahil Hoca* adlı eserinde göstermeye çalıştığı şey entelektüel özgürleşmedir. Bilindiği üzere burada Belçika'da Fransız Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapan Joseph Jacotot'un tek kelime Fransızca bilmeyen öğrencilere Fransızca öğrettiği örneği üzerinden bir eşit zeka varsayımı kurulmaya çalışılır. Buradan hareketle Rancière'in vardığı sonuç bir zeka komünizmidir ve hoca ile öğrenci, işçi ile entelektüel arasındaki hiyerarşiyi yıkmak veya yeniden düşünmenin bir örneğini sunması bakımından önem arz eder. (Rancière, 2012b: 211-213).

⁴ Burada bir diğer önemli nokta ise Rancière düşüncesinde politikanın nadir görülen bir olay olmasıdır. Politika "anlık bir faaliyettir ve her zaman geçicidir" (Davis, 2010: 79).

şeydir. Rancière göre insanlar eşitliği arzuladıkları için politika yoktur, bilakis politika tanımının kendisi eşitliği gerektirir der. Nitekim Rancière’de politika fikri, yönetenler ile yönetilenler arasında ayırım yapamayan bir tür ortak yetki fikridir. Onun demokratik ilke olarak adlandırdığı şey budur: Yönetenler ile yönetilenler arasında hiçbir kriterin olmaması. Tersinden okursak, bu, belirli bir yetkinliği olmayanların veya herkesin paylaştığı bir yetkinliğin ön varsayımı anlamına gelir. Politika bu anlamda belli bir yetkinliği olmayanların yetkinliği olarak tanımlanır Rancière düşüncesinde (Rancière-Honneth, 2016: 111-113).⁵

Burada Rancière’in *polis* ile politika arasında kurduğu ilişki-ayırımıda eşitlik ve özgürleşme meselesi dolayısıyla önemli bir yere sahiptir. Nitekim Rancière düşüncesinde politik olan ayrı türden iki sürecin karşılaşmasıdır. Birincisi *polistir* ki burada cemaat halindeki insanların bir araya gelişini belirleyen ve bu çerçevede rol ve pozisyonlarını tayin etme söz konusudur. Burada yerler ile görevlerin hiyerarşik dağılımı vardır. İkincisi ise eşitlik sürecidir. Burada herkesin eşit olduğu varsayımının ispatlanma kaygısının işbaşında olduğu pratikler vardır ve Rancière buna en uygun ismin ise özgürleşme olduğunu ifade eder (Rancière, 2007: 71-72). Özgürleşme süreci demek herhangi bir konuşan varlığın başka bir varlıkla eşit olduğunun doğrulanmasıdır (Rancière, 2007: 73). Nitekim o şöyle der: “Politika, *polis* mantığının ve eşitlik mantığının buluşma noktasında işler. Fakat bütün problem bu boşluğun nasıl yorumlanacağını bilmektir” (Rancière, 2005: 94). Bu açıdan politika kendine has bir öznenin kendine has bir akılcılığa bağlı olan özgül bir eyleme tarzı ile ilgilidir diyebiliriz (Rancière, 2007: 139). Tam da buradan hareketle Rancière’de politik özneleşmenin ne olduğuna geçebiliriz.

Politik Özneleşme Deneyimi

Rancière *polis* düzeninde paylaştırılmış olan rollerin reddedilmesi yoluyla aslında politik özneleşme için bir alan açmaktadır. Zira kişi *polis* düzeninde kendisine verilen-tayin edilen rol ve pozisyonu reddetmek suretiyle politik bir özneleşme ve özgürleşme deneyimine açılmaktadır. Nitekim Rancière düşüncesinde politika, özneler ve özneleşme mekanizmaları sayesinde ortaya çıkar (Rancière, 2005: 58-59). Politika olmadan öznenen bahsetmek mümkün değildir, bunlar eş zamanlıdır. Bu minvalde *polis* düzenindeki hiyerarşinin olumsuzluğunun ortaya çıkışı ve eşitlik iddiası aslında Rancière’in özneleşme dediği süreci işaret eder. Eşitliği ispat ederken kişi özne olmaktadır (May, 2008: 70). Ki politika da zaten *polis* düzenindeki bu hiyerarşiye karşı çıkışla birlikte görünür olmaktadır. Dolayısıyla özneleşme ve politikanın eş zamanlılığını ve birbirinden ayrı düşünülemezliğini öncelikle vurgulamak gerekir.

Rancière özneleşme derken “verili bir deneyim alanı içerisinde önceden kimliklendirilebilir olmayan ve bu nedenle de kimliklendirilmesi o deneyim alanının yeniden şekillendirilmesinin bir parçası olan bir beden ve bir söz söyleme yeterliliğinin bir dizi eylem aracılığı ile üretimini” kasteder (Rancière, 2005: 59-61). Politik özneleşme bir kimliğin basit bir olumlaması olmayıp *polis* tarafından tayin edilip dayatılan bir kimliğin inkarıdır. Bu anlamda politik özneleşme sadece bir kimliğin basit bir iddiası değildir, aynı zamanda başkaları tarafından empoze edilen bir kimliğin de reddidir (Davis, 2010: 88). Politik özneleşme aslında mümkün olanın yeni bir topografyasını çizmektir ki burada verili olanı yıkan bir durum söz konusudur (Rancière, 2010: 47).

Rancière’deki politik özneleşme bir anlamda da bir varoluş iddiasıdır. Zira burada toplumsal düzende kabul edilmiş olmayanların, siyasi açıdan görünmez veya işitilmez olanların bir görünme ve işitilme iddiaları söz konusudur (Davis, 2010: 84). Burada önemli olan nokta politik bir öznenin ne olduğunun yeniden keşfedilme sürecidir. Zira bu noktada bir haksızlığın açığa çıkması, sayılmayanların bir ele alınışı veya görünür olmayanın görünürlük kazanması söz konusudur (Rancière, 2007: 131).

Daha önce *polis* ile politika arasındaki ayrımı ifade ederken değindiğimiz uyuşmazlık kavramı da politik öznellik konusunu anlamamız için önemli bir noktadır. Zira uyuşmazlık politik öznelliğin vücuda geldiği yer olmak bakımından önemlidir. Böylesi bir uzlaşmazlık durumunda politik öznellik ve sahici bir siyasetin ortaya çıkması durumu vardır. Zira insanlar statükoya karşı ayaklanıp kendileri için yeni kurallar ve koşullar yarattıklarında ve bunlara sadakat gösterdiklerinde özne olabilmektedir (Hewlett, 2018: 146). Burada Rancière’in uyuşmazlık-çatışma kavramını politik düşüncenin ve de politik özneleşmenin merkezine yerleştirmesi önemli bir noktadır. Zira varsayılageldiği üzere düzen karşısında

⁵ Bununla birlikte şunu da vurgulamak gerekir ki, Rancière politika görüşünün “değer açısından tarafsız olduğunu” söylememektedir. Bilakis o çağımızda etik çatışmanın siyasi olandan daha şiddetli olduğunun farkındadır ancak siyaseti etik bir müşterek fikrine dayandırmayı reddeder. O siyaseti etik çatışmanın şiddetini yatıştırmaya muktedir, özgül bir düşmanlık pratiği olarak tasavvur etmektedir (Rancière, 2011: 4).

uyuşmazlık durumunun politik düşüncenin önemli bir unsuru olarak kabul edilmesi, düzen fikrinin doğallaştırılmış bir “iyi” olduğu kabulünün hem olumsuzluğunu hem de bu olumsuz olanın aslında politik bir tahakküm sürecine evrildiğini göstermesi bakımından kayda değerdir. Başka bir deyişle düzen, her zaman adil olan ve de iyi olan değil, bilakis farklılıkları baskılayıcı ve de adaletsiz olabilme ihtimalini taşıyandır. Zira düzenin beraberinde getirdiği farklılıkları düzenleme ve düzleştirme isteği, basit bir düzen ve uyum ihtiyacından kaynaklanmayıp, belli bir tahakküm ve otoriter yapının sürdürülmesi anlamına da gelebilir.

Politik özneleşme konusunda önemli noktalardan biri ise özdeşleşme meselesidir. Zira Rancière açısından özneleşme bir *in-between* durumudur yani iki durumun arasındadır, arada olma durumudur. Böylesi bir aradalık durumu ise aslında bir özdeşleşme sorununu gündeme getirmektedir. Burada bir örnek vermek gerekirse Rancière bunu kendi kuşağı çerçevesinde ele alarak, 1961 Ekim tarihinde Fransız halkı adına Fransız polisi tarafından öldürülmeye dövülen Cezayirlilerin cesetleriyle özdeşleşme örneği üzerinden verir ve şöyle der; “Biz kendimizi bu Cezayirliyle özdeşleştiremezdik ancak Fransız halkı adına öldürülen bu kişiler için Fransız halkı ile olan özdeşleşmemizi sorgulayabilirdik. Yani burada her iki kimlik arasında olarak siyasal olarak eylemde bulunabilirdik.” Rancière herhangi bir kimlikle özdeşleşmeden arada olan bir özneleşmeden bahseder (Rancière, 2007: 75-76). Bu minvalde bakıldığında özneleşme süreci aslında bir kimliksizleşme ya da sınıfsızlaşma sürecidir (Rancière, 2007: 74-75). Fransa’da Mayıs 1968 hareketinin başlangıcında *Hepimiz Alman Yahudisiyiz* sloganında en iyi ifadesini bulan bu kimliksizleşme-sınıfsızlaşma, bir anlamda sayılmayanların özneleşmesini ifade eden önemli bir örnektir (Rancière, 2005: 170-172).

Bu noktada özneleşmenin özdeşleşmeden farklı olduğunu söylemek mümkündür. Zira özdeşleşme, var olan bir kimliği, yani var olan düzen içinde zaten mümkün olan bir var olma ve konuşma ve tanımlanabilir ve görünür olma biçimini ele almakla ilgilidir. Fakat özneleşme ise her zaman kimliği bozma ve bir şeyi bulunduğu yerin doğallığından uzaklaştırmadır. Özneleşme, şeylerin var olan düzeninde yeri ve parçası olmayan bir var olma biçiminin ortaya çıkmasıyla ve mevcut hale gelmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla özneleşme, mevcut düzene bir ek olarak düşünülür, çünkü bu düzene bir şeyler ekler. Tam da bu nedenle “ek” aslında var olan düzeni böler ve yeniden şekillendirir. Böylece özneleşme, verili olanı yeniden tanımlar. Özneleşme bu nedenle, şeylerin mevcut düzenine, duyulur olanın, yani “duyular tarafından kavranabilecek” olanın mevcut bölünmesine veya dağılımına müdahale ettiği ve onu yeniden yapılandırdığı için oldukça politiktir (Bingham-Biesta, 2010: 33-34).

Dolayısıyla özneleşme süreci birbiriyle yakından ilişkili iki andan oluşur. İlk anda, politik öznenin kendisini, *polis* düzeni tarafından empoze edilen kimliklerden, rollerden, arzularından ve kapasitelerden bağımsızlaştırdığı bir kimliksizleşme durumu söz konusudur. Zira kişi verili olan düzen içerisindeki konumunun doğallığına veya doğal olduğu fikrine karşı meydan okuyup bunu reddettiğinde politik özneleşme süreci başlar. Örneğin işçilerin, çalışmadıkları zaman dinlenmek yerine açık bir pencereden manzarayı seyretmek için estetik tavırlar takındığında -şiir yazdığında- alışılmış olan kimliklerden uzaklaşma anı devreye girer. Bu an olumsuz ve kritik bir andır. Zira bedenleri düzenleyen onlara damga vuran kimlikleri, içerisinde düşünülme zorunda oldukları zaman-mekân dualizmini sorgulamaya açar ve reddeder. İkinci an, mevcut düzende tanımlanabilir olandan fazlasını ifade eden, onu aşan yeni öznelliklerin yaratılma anıdır. Bu öznellikler “imkânsız özdeşleşmeler” ile ilgilidir. Hiç kimseye ait olmayan öznelliklerdir zira bu öznellikler-kimlikler *polis* düzeni tarafından kontrol edilen kimliklerin tekrarı değildir. Bu öznellikler, belli kimlikler tarafından mesken tutulamaz, bilakis bunlar *polis* düzeninde var olan kimliklerden kaçmanın imkanını sağlar (Tanke, 2011: 67). Bu bağlamda politik özneleşmede, öncelikle bir başkası tarafından tayin edilmiş olan bir kimliğin reddi söz konusudur. Akabinde ise bu politik özneleşme deneyiminde kimliğin bir başkalaşması vardır ve bu nedenle belli bir kendilikten kopuş söz konusudur. Son olarak ise politik özneleşmede daima bir özdeşleşme sorunu vardır ve olanaksız bir özdeşleşmeden bahsetmek mümkündür (Rancière, 2007: 130).

Burada bir diğer önemli husus ise çağdaş politik düşüncede merkezi bir konu olan kimlik ve farklılık politikasının Rancière’in düşüncesi bağlamında önemli bir yer edinmesidir. Zira kimlik ve farklılık politikası ekseninde düşünüldüğünde aslında kimlikler belli bir özdeşleşme üzerine kuruludur. Fark ise bu özdeşleşmeden taşan, ayrılan, farklılaşan şey olarak düşünülür. Fark meselesi felsefi düşüncenin başından bu yana rasyonel düşüncenin sınırları içerisinde kavranamayan, belli bir özdeşlik çerçevesinde ele alınamayan bu nedenle de ya olumsuz bir nitelikle değerden düşürülen ya da onu varlığın bilindik düzlemine tabi kılan yapısıyla Batı düşünce geleneğini uzun süre meşgul eden bir konudur (Kearney, 2012: 22). Zaten böylesi bir düşünme biçimi açısından farkı fark, ötekiyi öteki kılan şey de tam olarak

varlığın bilinen, aşına olunan düzeninden farklılaşmasından başka bir şey değildir. Fark-öteki bilinen bir “özdeşliğe-aynıya” göre ötekidir. Oysa Rancière açısından bakıldığında bu özdeşleşmeden farklılaşma bilakis önemli görülmekte, politik özneleşmenin bir şartı olarak düşünülmektedir. Bu anlamda çağdaş kimlik ve fark politikası bağlamında da Rancière’in politik özneleşme kavramı önemli imkanlar taşımaktadır.

Rancière’in politik özneleşme meselesi bir yandan da onun eşitlik ve özgürlük kavramlarına nasıl bir anlam yüklediği ile ilgilidir. Nitekim *polis* düzeninde sayılmayanların-hesaba katılmayanların kendilerini saydırmak için, verili olan rol ve pozisyonları reddetmesi ile bir eşitlik varsayımına dayanmaları ve bu anlamda da verili olan konumlarından bir özgürleşme durumu politikanın görünür olması ile ilişkilidir. Politikanın görünür olması ile eş zamanlı ortaya çıkan politik özneleşme bu anlamda bir özgürleşme ve eşitlik sürecinin ilanıdır. Çünkü burada kişi, kendisine verilen rol ve pozisyonu yeniden tanımlamaya teşebbüs etmekte ve bu sınırları yoklayarak yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır.⁶

Rancière’in özneleşme konusunda verdiği bir diğer örnek proleter kavramı üzerindedir. Rancière özneleşme sürecini görünüş itibarıyla bir kimlik belirtici ad olan "proleter" sözcüğü ile örneklendirir ve şu şekilde aktarır;

“Bu sözcüğün modern Fransa’daki ilk ortaya çıkışlarından biri, 1832’de Auguste Blanqui’ye karşı açılan davada olmuştur. Savcının “mesleğiniz nedir?” sorusuna Blanqui “proleter” yanıtını verir. Savcı itiraz eder: “Bu bir meslek değil.” Blanqui yanıtlar: “Bu, siyasal haklardan yoksun olan halkımızın çoğunluğunun mesleği.” Polise uygun bakış açısından, savcı haklıydı: Proleterlik bir meslek değildir ve Blanqui alışıldık olarak emekçi denen türden bir kişi değildi. Ama siyasal bakış açısından haklı olan Blanqui’ydi: Proleter, sosyolojik olarak kimliği belirlenebilir bir toplumsal grubun adı değildir. Bir hesap-dışının adıdır. Latince de bu kavram üreyenler, yani bir ada sahip olmadan ve onu aktarmadan, kentim simgesel oluşumunda bir taraf olarak sayılmadan sadece yaşayan ve üreyenler anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla proleter, kim olduğunun önemi olmayan kimsenin adı olarak emekçilere uyabilecek bir addi- ama bundan paryaları değil, sınıflar düzenine ait olmayan ve tam da bu yüzden bu düzenin gücül çözülüşünü teşkil edenleri anlamak kaydıyla” (Rancière, 2007: 74-75).

Burada da görüldüğü üzere işçi-proleter kavramı genellikle hiçbir gizi olmayan kimlik olarak görülür. İşçi denilince ne olduğu aşıkâr kabul edilir. Oysa politik özneleşme durumunda bunun apaçıklığı şüphelidir ve bu kimlikler bu açıklığın dışında düşünülür. Rancière’in de vurguladığı gibi her özneleşme bir kimliksizleşme ve kendilerine tayin edilen yerin doğallığından bir uzaklaşma olarak düşünülmelidir (Rancière, 2005: 59-61). Rancière’in *Nights of Labor* adlı eserinde işçilerin kendilerine empoze edilen kimlik-rol dağılımını ve tanımını adeta reddederek, geceleri dinlenme yerine şiirler yazmaları aslında politik özneleşmenin en güzel örneğini sunmaktadır. Zira burada işçiler, kendilerine verilen kimlik tanımının dışında çıkmakta ve yeni bir varoluş deneyimine açılmaktadırlar. Bu anlamda Rancière’in *Nights of Labor* eseri, "proleter" adını herhangi bir üretim süreciyle özdeşleştirilemeyecek bir deneyim konusuna dönüştürmeye çalışmaktadır (Rancière, 2012b: 206). Bununla birlikte *Nights of Labor* adlı eseri özne ya da özneleşme kuramı önermediğini de söylememiz gerekir (Rancière, 2012b: 210).

⁶ Burada eşitlik mevzuu ile ilgili Rancière ve Axel Honneth’in tanınma kuramı ile ilgili bir mukayeseye dikkat çekmek önemli olacaktır. Nitekim bu zeminden ortaya çıkan bir mevzu vardır: Rancière’deki özneleşme fikri ile Axel Honneth’in tanınma teorisi arasında da bir ilişki kurulur. Burada tanınma teorisindeki kimlik kavramının karşısına kimliksizleştirme olarak kavranan özneleştirme fikri vardır. Rancière tanınma meselesinin merkezine kişinin kimliğini değil eşitlik fikrini koyar ve buradan hareket eder. (Genel, 2016: 26) Zira Rancière, kendi eleştirel kuram versiyonunda eşitliği merkezi ilke haline getirir: "Politikada tek evrensel eşitliktir." Bununla birlikte Rancière göre eşitlik geleneksel adalet teorilerinde alımlandığı şekliyle anlaşılmalıdır. Burada eşitlik, kendi adlarına hareket edenlerin bir ön varsayımıdır. Yani insanlar eşitliği elde etmek için değil, başkalarına özellikle de kendilerini aşağı görenlere karşı eşitlik varsayımından hareket etmeleri ile ilgilidir. Eşitlik bu anlamda Rancière’in de ifade ettiği üzere siyasetin kendisine ulaşmayı görev edindiği bir hedef değildir. (May, 2010: 33) Rancière Honneth’la ortak meselesinin siyasetteki asimetri ile nasıl başa çıkılacağı noktasında olduğunu ifade eder ama bununla birlikte bütünlük kavramından ziyade eşitlik fikrine odaklanır. Honneth ise eşitlik kavramını kullanmaya sıcak bakmaz. (Rancière, 2016: 94-95)

Burada bir diğ er önemli konu ise Rancière'in, proleteriyayı nasıl değerlendirdiğ idir. Zira o, proleteriyaya yüklenen anlam konusunda Karl Marx'tan farklı düşünmektedir. Zira ona göre Marx her ne kadar proleteriyaya olumlu bir anlam yüklüyor gözükse de aslında onları yaratıcı eylemlerin öznesi olarak görmeyip filozofun açıklama makinesindeki bir çark olarak görmektedir. Bu kapsamda proleterya kapitalizmi yıkmaya ve bir devrim gerçekleştirme görevi yüklenen bir grup olarak görülse de aslında onların bu role layık görülmesindeki temel neden toplumsal-siyasi ve de kültürel alanda sunabilecekleri bir katkıları olması değildir. Daha ziyade bu rol, yoksunlukları nedeniyle kapitalist üretim biçimleri tarafından proleteryanın tüm olumlu özelliklerinden yoksun bırakılmasından kaynaklanır. Rancière bunu şöyle açıklar: "Proleteryanın tek bir görevi vardır o da devrim yapmaktır ve oldu ğ u şeyden ötürü devrim yapamaz zira proleter tüm niteliklerin yitiriliş idir, aynı anda olmanın ve olmayışın kimliğidir" (Aktaran; Hewlett, 2018: 119) Rancière burada ayrıca proleteryanın, burjuvazinin pedagojik yardımı olmaksızın kendi siyasi işlevlerini anlayamayacağı fikrini de hedef alarak eleştirir. Bu açıdan Rancière'in Marksist çizgisi de bu minvalde anlaşılmalıdır (Davis, 2010: 17).

Buraya kadar görüldüğü üzere *polis* düzeninde dışarıda kalanlar, parça olmayan parçalar aslında politik öznelerdir. Rancière bu parça olmayan parçaları *demos* olarak ele alır. Rancière'e göre *polis* düzeninde kendilerine herhangi bir pay verilmemiş kalabalık *demostur* (Rancière, 2020: 15). *Demos* bu anlamda *polisi* bulandıran bir güçtür ve politik bir özne gibi hareket etmektedir. Rancière göre *demos* politik olarak sayılmayan ve hesaba katılmayan çokluktur yani dışlayan Bir'e karşı dışlanan bir Çokluktur. Tam da buradan hareketle Rancière'in düşüncesinde politik özneleşme olarak demokrasi konusu da değ inilmesi gereken bir noktadır. Zira Rancière demokrasiyi de politika anlayışı ile ilişkili bir biçimde düşünülür; buna göre demokrasi bir hükmetme biçimi ya da toplumsal bir yaşam tarzı olmayıp, politik özneleri var eden özneleşme tarzı olarak ele alınır (Rancière, 2007: 13). Bu açıdan Rancière'e göre demokrasi bir rejim olarak anlaşılmaktan ziyade politikanın kendisi olarak görülür (Rancière, 2020: 14-15). Yani demokrasi bedenlerin dağılımını-paylaştırılma düzenini çökerten ve bu düzenin olumsuzluğunu gösteren özneleşme biçimleri sistemidir (Rancière, 2005: 140-141). Rancière'in ifadesiyle: "Demokrasi benim *polis* olarak kavramsallaştırılması gerektiğini öne sürdüğüm, bir toplulukta bedenlerin dağılımı düzenininin, alışılmadık bir kesintiye uğratılışına verilen addır. Alışılmadık bir özneleştirme süreci aracılığıyla bu düzenin sorunsuz işleyişini kesintiye uğratan şeyeye verilen addır" (Aktaran; Hewlett, 2018: 140).

Demokrasi eğer siyasal özneleri var eden bir özneleşme tarzı ise o halde demokratik siyaset, siyasetin öznesini keşfetme değil, birini yaratma olarak düşünölmelidir (May, 2008: 71). Zira demokratik siyaset özneleşme biçimlerinin icat edilmesi ile yakından ilişkilidir (Rancière, 2015: 70-71) ve öznelerin oluşum siyasetidir (May, 2008: 71). Demokrasi politikanın özneleşme tarzıdır. Başka bir deyişle demokrasi *polis* düzenindeki bedenlerin düzenleniş-i dağılımı üzerine olan işleyişinin tekil bir kesintiye uğratılışının adıdır (Rancière, 2005: 137).

Rancière'de gerçek demokrasi ile gerçek siyaset kavramını aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokrasinin bir hükümet ile alakası yoktur. Demokrasi daha ziyade *polis*in düzeniyle bir yüzleşmedir. Dolayısıyla demokrasi "hiçbir şeyi olmayan olarak tanımlanan *demos*'un çatışmaya alan açmak için her şeyin yerli yerinde oldu ğ u statükoyu kesintiye uğrattığı ve şeylerin bu yerlerinin yoğun tartışma ve ihtilaflara maruz kaldığı dönüştürücü bir güçtür." (Hewlett, 2018: 138-141). Bu açıdan Rancièreci düşüncede mutabakata-konsensüse dayalı demokrasi ifadesi aslında çelişkilidir zira demokrasi dediğimiz şey tam olarak anlaşmazlıklarla ilgilidir (Hewlett, 2018: 138-141).

Demokrasinin mutabakat veya konsensüse dayalı olarak anlaşılmaması gerektiği hususu politik düşünce açısından bakıldığında yine farklı perspektiflerin ortaya çıkması noktasında önem arz eden bir diğ er husustur. Nitekim Rancière açısından demokrasi artık uzlaşma mutabakat ekseninde değil bilakis bu mutabakatın olmaması durumunda ortaya çıkabilecek bir şey olarak görölmektedir. Rancière'in vurguladı ğ u bu nokta ise çağdaş düşüncedeki radikal demokrasi tartışmaları ile ilgisi bağlamında düşünölmelidir. Radikal demokrasi tartışmalarına bakıldığında, bir kez ulaşıldığında varlığını sürekli biçimde garanti eden bir demokrasi eş iğ inin olmadığı vurgulanmaktadır. Bu ise demokrasinin nihai formunun asla ulaşılamayacak bir şey olarak kavranması gerektiğine işaret eder. Mutabakatın olmaması olarak çatışma durumu veya Rancière'in ifadesiyle söyleyecek olursak uzlaşmazlık durumu demokrasinin hem olabilirlik koşulu hem de tam gerçekleşmeyeceği için olanaksızlığının koşuludur. Zira bu türden bir demokrasi çatışmalar ve uzlaşmazlıklarla ilerlediği için hep gelecek olan bir demokrasidir (Mouffe, 2008: 19-22). Bu demokrasinin özelliği, özdeşlik mantığı ile farklılık mantığı

arasında var olan gerilimdir ve bu gerilimi çözüme isteği aslında politikanın yok edilmesine ve demokrasinin tahrip edilmesine yol açacaktır (Mouffe, 2008: 199).

SONUÇ

Modern epistemolojik ön kabullerin eleştiriye açıldığı ve ciddi bir şüphe krizi içerisine çekildiği bir dönemde Rancière'in de gerek felsefe gerekse siyaset alanında verili olan kavramsallaştırma ve ön kabulleri eleştiriye açacağı ve bunlardan farklı bir düşünme pratiğine açılacağı aşikardır. Nitekim kendisi de modern epistemolojik ve politik kavrayışla arasına bir mesafe koymuş ve politikayı bu minvalde yeni bir okumaya tabi tutarak güncel politik düşünceye önemli imkanlar kazandırmıştır. Bu bağlamda Rancière'in düşüncesine genel olarak bakıldığında onun şimdiye kadar kabul edilegen ve doğal olduğu varsayılan düzenin olumsuzluğunu göstermek suretiyle bu ayrımlar arasındaki hiyerarşi ilişkisini yıkmaya noktasında ufuk açıcı bir girişim olduğunu söylememiz mümkündür. Rancière entelektüel ile işçi, yöneten ile yönetilen, bilen ile bilmeyen gibi dualist ayrımlar arasındaki keskin sınırları sorunsallaştırarak bir eşitlik varsayımı ile hareket etmekte ve politik düşünceye önemli açılımlar sağlamaktadır. Zira herkesin doğasına uygun olarak verili rol ve görevleri yaptığı takdirde hem düzen hem de bu sayede adil bir duruma kavuşmak mümkün olarak görülmekteydi. Ancak Rancière bize göstermiştir ki, adil bir düzen olarak kabul edilen bu durum tam da adaletsizliğin kendisidir. Zira doğaya uygun olarak verili rol ve kimliklerin olduğu iddiası aslında belli bir hiyerarşi ve tahakküm biçimini meşrulaştıran ve tam da bu yüzden adaletsiz olandır. Yapılması gereken söz konusu rol ve kimliklerin zorunlu değil olumsal olduğunun farkına varılarak, bunları değiştirme, yeniden şekillendirme için girişimde bulunulmasıdır.

Olumsal olduğunu iddia ettiği bu düzenin ise aslında felsefi düşüncenin başından beri kendisine içkin olduğunu da ifşa etmeye çalışmıştır. Nitekim çalışmamızın başında da ifade ettiğimiz üzere, Rancière *Filozof ve Yoksulları* adlı eserinde felsefi düşüncenin tahakkümün meşrulaştırılma mekânı olarak ifade eder. Zira burada felsefe veya filozof aslında kendi başına düşünme edimini gerçekleştiremeyenleri (bilmeyen olarak işçi ve yoksulu) incelediğini iddia ederek kendisini özne (entelektüel-bilen) olarak adlandırmakta, incelediği şeyi ise nesne konumuna düşürmektedir. Bu anlamda hem epistemolojik anlamda hem de ontolojik olarak varlık düzenini bir tahakküm ve onun meşrulaştırılması üzerine kuran felsefi düşünceyi yeni bir okumaya tabi tutmamız gerektiğini hatırlatır.

Bu bakımdan Rancière'in pek çok çalışmasında süregelen dualist ayrımların reddi ve onların yeniden değerlendirilmesi üzerinde durulması politik düşünce açısından önemli imkanlar barındırdığı açıktır. Zira sesi duyulmayanların seslerinin duyurulması, sayılmayanların sayılması, özne olarak görülmeyenlerin kendini hesaba kattırması aslında güncel politikadaki sorunların tam da merkezinde yer alır ve bu açıdan da Rancière'in politik özneleşme deneyimi önem arz etmektedir. Ayrıca politikayı mutabakattan ziyade uyumsuzluk üzerinden düşünmesi, mutabakat ve konsensüsün politika için bir şart olmayıp politikanın tahrip edilmesi olacağı sonucuna götürecektir. Zira ona göre politika mutabakat anlarında değil bilakis çatışma ve uyumsuzluk anlarında kendisini gösterir. Mutabakatın olduğu yerde politika yoktur. Demokratik bir politika için üzerinde uzlaşmış – mutabakata varılmış bir hakikatin reddi önemlidir. Mutlak bir hakikatin olmadığı yerde çoğulcu bir politikanın ve demokrasinin imkânı da söz konusu olacaktır. Bu bağlamda G. Vattimo ve S. Zabala'nın birlikte kaleme aldıkları *Hermeneutik Komünizm* çalışmasında da ifade ettikleri gibi "hakikatin sonu, demokrasinin başlangıcıdır" (Vattimo-Zabala, 2012: 41).

Rancière'in de içinde bulunduğu çağdaş düşüncede temel mesele, artık ne epistemik ne de toplumsal alanda tek bir doğrunun veya hakikatin olmadığı, bu nedenle de insana ve topluma dair meselelerde geleneksel politik düşüncenin bir çözüm sunmadığıdır. Bu bağlamda artık politika belli bir doğru-iyi üzerinde görüş birliğine varmaktan ve bu birliğin farklılıkları dışlamasından imtina etmektedir. Bu anlamda da her türlü konsensüse karşı bir şüphayle yaklaşılmaktadır. Zira farklılıklar için her an bir tahakkümü meşrulaştıracağı gerekçesiyle demokrasinin de bu bağlamda ulaşılan tam bir formunun olduğu söylenemez. Çatışma ve uzlaşmazlık durumu hem politikanın hem de demokrasinin varlık nedenidir. Böylesi bir uyumsuzluk durumu ise düşünceyi sürekli canlı tutması bakımından hem düşüncenin hem de pratiğin totaliter bir duruma bürünmemesi yönüyle önemli bir mekanizma olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bingham, C. & Biesta, G. (2010), Jacques Rancière: Education, Truth, Emancipation, Continuum International Publishing, New York.
- Davis, O. (2010), Jacques Rancière, Polity Press, UK.
- Genel, K. (2016), “Jacques Rancière and Axel Honneth: Two Critical Approaches to the Political” Recognition or Disagreement; A Critical Encounter on the Politics of Freedom, Equality, and Identity. ed. Katia Genel & Jean-Philippe Deranty, Columbia University Press, New York.
- Herakleitos. (2005), Fragmanlar, çev. Cengiz Çakmak, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- May, T. (2010), Contemporary Political Movements and the Thought of J. Rancière, Edinburg University Press, UK.
- May, T. (2008), The Political Thought of Jacques Rancière, Edinburg University Press, UK.
- Mouffe, C. (2008) Siyasetin Dönüşü, çev. Fahri Bakırcı-Ali Çolak, Epos Yayınları, Ankara.
- Hewlett, N. (2018), Badiou, Balibar, Rancière; Özgürleşmeyi Yeniden Düşünmek, çev. H. İlksen Mavituna, Metropolis Yayınları, İstanbul.
- Kearney, R. (2012), Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar. çev. Barış Özkul, Metis Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2011), “Gorgias”, Diyaloglar, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Rancière, J. (2005), Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe. çev. Hakkı Hünler, Ara-lık Yayınları, İzmir.
- Rancière, J. (2007), Siyasalın Kıyısında. çev. Aziz Ufuk Kılıç, Metis Yayınları, İstanbul.
- Rancière, J. (2008a), Filozof ve Yoksulları. çev. Aziz Ufuk Kılıç, Metis Yayınları, İstanbul.
- Rancière, J. (2008b), Görüntülerin Yazgısı, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap, İstanbul.
- Rancière, J. (2010), Özgürleşen Seyirci. çev. E. Burak Şaman, Metis Yayınları, İstanbul.
- Rancière, J. (2011), “The Thinking of Dissensus”, Reading Rancière, ed. by Paul Bowman and Richard Stamp, Continuum International Publishing Group, USA.
- Rancière, J. (2012a), Estetiğin Huzursuzluğu. çev. Aziz Ufuk Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rancière, J. (2012b), “Work, Identity, Subject”, Jacques Rancière and the Contemporary Scene, ed. Jean-Philippe Deranty & Alison Ross, Continuum International Publishing, New York.
- Rancière, J. (2015), Demokrasi Nefreti, çev. Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rancière J. & Honneth, A. (2016), “A Critical Discussion” Recognition or Disagreement; A Critical Encounter on the Politics of Freedom, Equality, and Identity ed. Katia Genel & Jean-Philippe Deranty, Columbia University Press, New York.
- Rancière, J. (2016), “Critical Questions on The Theory of Recognition”, Recognition or Disagreement; A Critical Encounter on The Politics of Freedom, Equality, and Identity ed. Katia Genel & Jean-Philippe Deranty, Columbia University Press, New York.
- Tanke, J. J. (2011), Jacques Rancière: An Introduction, Continuum International Publishing, New York.
- Vattimo, G. – Zabala, S. (2012) Hermeneutik ve Komünizm; Heidegger’den Marx’a, çev. Erhan Kuçlu, Monokl Yayınları, İstanbul.